

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**MULTIMODÁLNÍ INTERAKČNÍ
ANALÝZA PRŮBĚHU OSLAV
17. LISTOPADU 2018 V PRAZE**

Magisterská diplomová práce

Bc. Petra Slezáčková

Vedoucí práce: Mgr. Petra Foretová, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Multimodální interakční analýza průběhu oslav 17. listopadu 2018 v Praze* vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Celkový rozsah práce činí 154 539 znaků.

Datum

.....

Podpis

.....

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Mgr. Petře Foretové, Ph.D.za cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině za vstřícnost a velkou podporu.

ABSTRAKT

Tato magisterská práce se zabývá Multimodální analýzou oslav 17. listopadu 2018 v Praze. Jako metodický rámec mi bude sloužit pojmový aparát Jana Kořenského z knihy *Analýza komunikačního procesu a textu*. Jako další metodu využívám multimodální interakční analýzu Lorenzy Mondady, která mi umožňuje přístup ke zkoumané události z pohledu interakce. Cílem diplomové práce je tedy komplexní analýza a analýza vybraných mikrosituací toho dne. Událost nesla název *Pochod za slušné Česko* a organizoval ji spolek *Milion chviliek pro demokracii*.

Diplomová práce se věnuje tématu sledování protestního pochodu optikou komunikačních studií. Teoretická část diplomové práce představuje protestní pochod jako komunikační událost, která má svá specifika. Představuje verbální a neverbální atributy, které se na události objevují. Z verbálních je to například pokřikování hesel, úvodní slova od organizátorů či zpívání písní. Mezi neverbálními složkami se objevovaly například transparency, vlajky a další materiální atributy. K analýze komunikační události využívám vlastní audiovizuální materiály. Téma demonstrací je i dnes velmi aktuální a také je velmi bohaté na komunikační a interakční projevy. Protestní pochod jsem si rozdělila na tři fáze, které jsem postupně analyzovala. Hlavní složkou demonstrací je dav, který přichází za účelem projevit své názory, popřípadě protestovat proti věcem, s kterými nesouhlasí. Přítomný dav se projevoval verbálně i neverbálně, a právě z těchto projevů můžeme vypožorovat specifika komunikace na protestním pochodu.

Na základě analýzy jsem došla k závěrům, že chování účastníků v protestním pochodu má hluboko zakořeněný historický a kulturní kontext. To znamená, že projevy během protestního pochodu byly přímo závislé na dění v roce 1939 nebo 1989. Objevovaly se zde různé symbolické odkazy v různých podobách. Škála verbálních i neverbálních projevů na protestním pochodu je velmi široká a také bohatá na materiální atributy. Lidé také projevují velkou dávku kreativity při svém chování. Některé aspekty tedy mají rituální charakter a každý rok se v nějaké podobě opakují. Objevují se zde však projevy nové, které jsou závislé na aktuální společenské a politické situaci, které se účastníci každoročně přizpůsobují

Klíčová slova

Demonstrace, protestní pochod, komunikační událost, komunikační situace, dav, interakce, *Pochod za slušné Česko 2018*, 17. listopad, verbální chování, neverbální chování

ABSTRACT

This master's thesis deals with Multimodal analysis of the celebration on November 17, 2018 in Prague. The conceptual apparatus of Jan Kořenský's book *Analysis of the Communication Process and Text* will serve as a methodological framework. As another method I use Lorenza Mondada's multimodal analysis of social interaction which gives me access to the investigated event from the point of view of interaction. Goal of this master thesis is complex analysis and analysis of microsituations from a selected event of the day. The event was named March for decent Czechia and it was organized by the civic organisation Million moments for democracy.

The analysis deals with the protest march from the point view of communication studies. The theoretical part of the thesis presents the protest march as a communication event, which has its own specifics. It represents the verbal and non-verbal attributes that appear at an event. The verbal ones include the shouting of slogans, opening words from the organisers or the singing of songs. Non-verbal components include for example banners, flags and other material attributes. For my analysis of protest march I use my own audiovisual material. The topic of demonstrations is still very relevant today and is also very rich in communication and interaction way. The main component of demonstrations is the crowd that comes to express their opinions or to protest against things they disagree with. The crowd present expressed themselves verbally and non-verbally, and it is from these expressions that we can discern the specifics of communication at the protest march.

Based on the analysis, I concluded that the behaviour of the participants in the protest march has a deeply rooted historical and cultural context. This means that the speeches during the protest march were directly dependent on what happened in 1939 or 1989. There were various symbolic references in different forms. The range of verbal and non-verbal expressions at the protest march is very wide and also rich in material attributes. People also show a great deal of creativity in their behaviour. Some aspects are ritualistic and are repeated in some form every year. However, there are new manifestations, which depend on the current social and political situation, to which the participants adapt every year.

Key words

Demonstration, Protest march, communication event, communication situation, interaction, March for decent Czechia 2018, 17th November, verbal behaviour, non-verbal behaviour

OBSAH

ÚVOD.....	7
CÍLE PRÁCE:.....	8
1. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST.....	10
1.1 METODOLOGIE.....	10
1.2 POPIS MATERIÁLU – VZOREK.....	18
2. TEORETICKÝ RÁMEC.....	20
2.1 PROTESTNÍ POCHOD JAKO KOMUNIKAČNÍ UDÁLOST.....	21
2.1.1. UCHOPENÍ A VYSVĚTLENÍ POUŽÍVANÝCH POJMŮ.....	26
2.1.2 KONTEXT OSLAV SVÁTKU 17. LISTOPADU.....	29
2.2 PŘEDSTAVENÍ UDÁLOSTI „POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO“.....	33
2.3 POŘÁDÁNÍ PROTESTNÍHO PRŮVODU A LEGISLATIVA.....	35
3. ANALYTICKÁ ČÁST.....	36
3.1 FÁZE PROTESTU – VIZUALIZACE DAVU.....	36
3.2 KOMPLEXNÍ ANALÝZA UDÁLOSTI POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO.....	40
3.2.1. PRVOTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ NA HRADČANSKÉM NÁMĚSTÍ.....	41
3.2.2. SAMOTNÝ POCHOD CENTREM PRAHY.....	52
3.2.3. KONEC PROTESTNÍHO POCHODU A ROZTRŽTĚNÍ DAVU NA NÁRODNÍ TŘÍDĚ.....	56
3.2.4. SHRUTÍ.....	59
3.3. ANALÝZA MIKRO SITUACÍ V RÁMCI KOMUNIKAČNÍ UDÁLOSTI POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO 17. LISTOPADU 2018.....	60
3.3.1. LIDÉ S TRANSPARENTY.....	62
3.3.2. MUŽ S VLAJKOU A TRANSPARENTEM.....	66
3.3.3. ÚVODNÍ SLOVO MIKULÁŠE MINÁŘE A REAKCE ÚČASTNÍKŮ.....	69
3.3.4. PRVNÍ POHYB PROTESTNÍHO POCHODU.....	74
3.3.5. REAKCE DAVU NA OBRAZ VÁCLAVA HAVLA.....	78
3.3.6. SHRUTÍ.....	81
3.4. PŮVODNÍ ATRIBUTY ZE 17. LISTOPADU VS. PŘIDANÉ ATRIBUTY V PROTESTNÍM POCHODU 17. LISTOPADU 2018.....	83
ZÁVĚR.....	86
ZDROJE.....	87
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	91
QR KÓD A YOUTUBE ODKAZ – PŮVODNÍ AUDIOVIZUÁLNÍ MATERIÁL.....	92

ÚVOD

Diplomová práce je věnována analýze Pochodu za slušné Česko. Jednalo se o událost, která se konala v rámci oslav 17. listopadu 2018 v Praze a uspořádal ji spolek Milion chviliek pro demokracii. Během těchto oslav se konalo velké množství akcí různého typu po celé Praze. Probíhalo například veřejné čtení, happeningy, gesta k uctění památky 17. listopadu, samostatné demonstrace či právě protestní pochody. Komunikační projevy, které se na události Pochod za slušné Česko objevovaly, ať již verbální či neverbální, budou primárním zájmem této práce. V práci bude na událost nahlíženo právě z pohledu komunikace a interakce a pokusím se proto tyto aspekty více pochopit a popsat. Konkrétně se v analýze budu snažit odpovědět na otázky typu jaké projevy se během protestního pochodu objevují, jak fungují, proč se používají a také se pokusím o nalezení odpovědi a pochopení jevů týkající se jisté rituálnosti těchto projevů.

Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část a primárně je pracováno s analýzou audiovizuálního materiálu. V teoretické části představím protestní pochod jako komunikační událost. Zároveň v práci bude zahrnutý kontext oslav svátku 17. listopadu roku 1939 a 1989. Také budu chtít představit samotnou událost Pochod za slušné Česko a také se podívám na pořádání protestního pochodu z legislativního hlediska. Analytická část je v práci rozdělena na dvě kategorie, které zkoumám. První je analýza protestního pochodu jako celku, tedy komplexně, abychom získali přehled, jak událost chronologicky probíhala a jaké komunikační prostředky se zde používaly. Druhá fáze analytické části se věnuje analýze vybraných mikrosituací, které reprezentují různé komunikační a interakční přístupy a budou v práci detailně rozebrány.

Účastníka jakékoliv demonstrativní události většinou zcela přirozeně pohltnou energie a atmosféra, která s demonstracemi úzce souvisí a člověk se může nechat lehce unést dnem. Myslím si však, že nezaujatý pohled a čisté pozorování, optikou komunikačních studií, nám může umožnit nahlédnout na důležitou společenskou událost, která se v různých obměnách každý rok opakuje, z jiného úhlu než jen z politického. Můžeme zde vidět celou škálu postojů a projevů. Pro někoho je účast na takových akcích rituálem, možná i každoročním. Pro jiného může sloužit jako zábava na jedno odpoledne a někdo si sem přijde vybit svoji zlost a frustraci, kterou si v sobě nese možná i díky nesouhlasu s politickou situací. Nahlédnutím na demonstraci z pohledu komunikačních studií můžeme přinést odpovědi na otázky týkající se davového chování a chování na demonstracích celkově.

CÍLE PRÁCE:

Hlavní cíl:

- Analýza Pochodu za slušné Česko jako komunikační události

Vedlejší cíle:

- Analýza mikrosituací v protestním pochodu Milionu chvilek pro demokracii v rámci oslav 17. listopadu 2018 v Praze z hlediska interakčních a komunikačních projevů.
- Analýza projevů v protestním pochodu Milion chvilek pro demokracii, které se přijímají/nepřijímají z původního svátku 17. listopadu.

Hlavní cílem práce je analýza protestního pochodu Milionu chvilek pro demokracii s názvem Pochod za slušné Česko. Podíváme se na něho jako na celek a chronologicky představím průběh této události. Na tento protestní pochod se budu dívat z pohledu komunikace a bude v práci na tento pochod nahlíženo jako na komunikační událost. Tedy budu si všimnout situací a chování, které souvisí s oborem komunikačních studií. Zejména bude práce zaměřena na analýzu různých verbálních a neverbálních projevů, které se specificky vztahují k událostem protestního typu. Událost Pochod za slušné Česko se konala v rámci oslav svátku Dne boje za svobodu a demokracii 17. listopadu 2018 v Praze. Tématika demonstrací je v České republice nejen stále aktuální, ale zároveň má hluboko zakořeněný historicko-kulturní význam a můžeme zde sledovat jistou rituálnost a spojitost s původními daty 17. listopadu 1939 nebo 1989. Tento cíl jsem si vybrala nejen z tohoto důvodu, ale také z důvodu zajímavosti tématu z komunikačního a interakčního hlediska mající svůj specifický charakter. Po rešerši dostupných přístupů jsem si vybrala k analýze multimodální analýzu, která mi umožňuje velmi flexibilní přístup k tématu podle toho, co za interakční a komunikační situace nastanou. Také je vhodná k analýze dynamické události, což protestní pochod jistě je. Hlavní rámec, který bude k analýze využitý je pojmový aparát Jana Kořenského z knihy *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. Tímto cílem chci také načrtnout specifika události z pohledu verbálních i neverbálních projevů. Prvně budu chtít na základě dostupné literatury představit, jaké konkrétní způsoby komunikace se mohou v celé události protestního pochodu objevit a používat. Událost Pochod za slušné Česko si rozdělím na fáze, které na sebe chronologicky navazovaly a tím se pokusím popsat celý kontext události jako takové, aby se potom lépe orientovalo v dílčích analýzách audiovizuálního materiálu.

Úzce navazujícím cílem práce je, analyzovat konkrétní vybrané mikrosituace Pochodu za slušné Česko. Jelikož nelze reálně do detailu analyzovat celou událost trvající několik hodin, vybrala jsem několik audiovizuálních materiálů (konkrétně pět videí), které zachycují konkrétní situace, které jsou relevantní a analyticky zajímavé z pohledu komunikačních a interakčních projevů. Jedná se o takové interakční situace, které obsahují celou řadu významných interakčních momentů a také se zde používají různé symboly, které souvisí s žánrem protestního pochodu. Tento cíl jsem si vybrala proto, abych se pokusila popsat projevy a aspekty, které se mohou na demonstracích používat. V tomto případě však budu analyzovat pět konkrétních audiovizuálních materiálů zaznamenaných během protestního průvodu Milionu chviliek pro demokracii. Zejména se budu věnovat konkrétně použitým verbálním a neverbálním projevům a použitým materiálními artefaktům. Z pohledu interakce můžeme rozdělit chování účastníků na několik kategorií. Můžeme zde pozorovat interakci účastníků mezi sebou, či s náhodnými kolemjdoucími, nebo také interakci účastníků s materiálními artefakty typu vlajky, odznaky, transparenty apod. Konkrétně mě tedy bude zajímat, jaké komunikační a interakční projevy se objevují, jak fungují. S tím zároveň souvisí otázka, jakým způsobem se tyto projevy realizují v daném protestním pochodu, tedy zase musím brát v potaz, že tento protestní pochod vnímám jako komunikační událost. Tyto komunikační a interakční projevy a aspekty však mají svůj symbolický význam a jsou používané jako komunikační nástroje, které se již v historii mohly používat, jen se přirozeně plynoucím časem změnil kontext. Z více do hloubky analyzovaných audiovizuálních materiálů bych chtěla analyzovat opakující se situace a tímto vzorkem reprezentovat určité rituály této události, jelikož oslavy 17. listopadu a s tím spojené demonstrace mají v České republice určitou tradici a většinou se v nějaké podobě každoročně opakují.

Jako poslední mě bude zajímat přístup spolku Milionu chviliek pro demokracii k svátku Dne boje za svobodu a demokracii 17. listopadu. Bude mě zajímat co se z tohoto svátku v jejich pořádané akci zachovalo, co z něj přijímají, a co naopak nepřijímají. Jaký byl jejich cíl akce a jak moc to se svátkem 17. listopadu obecně souvisí. Zúčastněný dav na akci přichází za nějakým účelem, nejčastěji projevít své názory, popřípadě protestovat proti věcem, se kterými většinou nesouhlasí. Já budu chtít zjistit jaké aspekty se odlišují, a jaké se již staly opakujícím se rituálem, případně jak se aspekty změnily díky změně kontextu

1. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST

1.1 METODOLOGIE

Metodologicky bude diplomová práce vycházet ze syntézy dvou přístupů. Primárně bude práce vycházet z pojmového aparátu Jana Kořenského z jeho knihy *Analýza komplexního procesu a textu*. Tento rámec bude posléze doplněn přístupy a pojmy spojenými s multimodální interakční analýzou Lorenzy Mondady, která bude v diplomové práci využita jako nástroj pro analýzu vybraných interakčních a komunikačních aspektů protestního pochodu. Syntéza těchto dvou přístupů mi umožní analyzovat protestní pochod komplexně s přihlédnutím na specifika této události. Pojmy Jana Kořenského mi vytvoří pojmový aparát a rámec, kterého se budu práce při analýze držet. Lorenza Mondada a její přístup doplní analýzu z hlediska interakčních projevů, které se na událostech podobného typu objevují.

Hlavním důvodem, proč jsem se rozhodla v diplomové práci, kromě pojmového aparátu Jana Kořenského pracovat i s multimodální interakční analýzou Lorenzy Mondady je její práce s audiovizuálním materiálem, který bude hlavním předmětem zájmu i v této diplomové práci. Je to výhodné v ohledu, že se jako výzkumník nemusím při analýze spoléhat pouze na jednu živou zkušenost, ale můžu se k události opakovaně vracet dle potřeby, a najít v ní zajímavé a důležité momenty, kterých bych si při prvním živém pozorování nemusela vůbec všimnout. Těmito audiovizuálními materiály tedy doplním svou vlastní zkušenost a budu mít více pilířů o které se budu moci při samotné analýze opřít. Vlastní zkušenost však není z pohledu účastníka, ale naopak z pohledu nezaujatého výzkumníka a pozorovatele, který si udržuje od události kritický odstup. Zároveň budou při analýze využity statické obrázky tzv. screenshoty z těchto materiálů pro lepší vizuální představu o události.¹ Při práci v terénu se totiž může stát, že se lehce změní to, čemu věnujeme v dané chvíli naši pozornost a můžeme se nechat unést atmosférou, či přizpůsobit své chování situaci, což poté může zkreslovat naše výsledky pozorování. To, že je událost zachycená na audiovizuální materiál dává při následném věnování se samotnému materiálu jistý čas a odstup, který je při analyzování vhodný a potřebný.

¹ Je počítáno s tím, že diplomová práce bude dostupná nejen v elektronické verzi, ale i ve verzi v papírové, a proto je vhodné, aby přístup k původnímu materiálu, o kterém bude v práci hovořeno, byl co nejdostupnější, nejlépe tedy přímo v textu.

Zásady a využití obou přístupů v této diplomové práci při analyzování audiovizuálních materiálů budou následovné. Pojmový aparát Jana Kořenského bude hlavním teoretickým východiskem, který mi vytvoří rámec a strukturu analýzy. Lorenza Mondada a její multimodální přístup bude využit hlavně z pohledu interakčních projevů, je však nutné stanovit analýze pravidla, která budu během své vlastní práce dodržovat.

Jak je již výše zmíněno, bude práce stejně jako výzkumy Lorenzy Mondady vycházet z analýzy audiovizuálního materiálu, který si rozdělím na fáze. V analytické části se proto budu věnovat jak analýze komplexního protestního pochodu, tak i analýze s přihlédnutím na vybrané mikrosituace, které budou pro tento účel analyzovány zvlášť a bude se na nich demonstrovat aplikace jednotlivých použitých komunikačních a interakčních přístupů.

Komunikační událost Pochod za slušné Česko bude při komplexní analýze rozdělena na tři fáze podle času, jak se chronologicky odehrávaly. První bude fáze na Hradčanském náměstí, druhá bude samotný protestní pochod centrem Prahy a třetí bude moment roztržení davu na Národní třídě. Při komplexní analýze však nelze vzhledem k velkému množství komunikačních a interakčních odkazů analýzu nějak standardizovat, ale vytvořeným rámcem z pojmů Jana Kořenského můžu událost analyzovat jednotně, tedy za použití stejných výrazů. Pro lepší vizuální podporu popisovaných situací budou i při komplexní analýze využity screenshoty jednotlivých okamžiků, které budou v práci postupně rozebírány.

Komunikační situace vybraných okamžiků, které nazývám mikroanalýzou, budou v práci zkoumány více do detailů a dovoluje nám to si všimnout konkrétně použitých výrazových prostředků při komunikaci. Diplomová práce však nebude jako Lorenza Mondada pracovat s přepisem chování jednotlivých účastníků do znaků, ale bude využita její metoda transkriptu (přepis dění v komunikační situaci), která však bude přizpůsobena konkrétní analýze protestního pochodu. Lorenza Mondada používá při svém transkriptu přepis do znaků, ale jelikož se tato diplomová práce věnuje velmi komplexní události, není možné její přesný způsob transkripce použít. Také je její způsob poměrně složitý a člověk s ním musí být dobře obeznámen, aby ho pochopil a dokázal ho také prakticky využít. Transkript v této práci bude pracovat se zjednodušenou verzí, která je přesně přizpůsobena analýze protestního pochodu. Konkrétně před každou mikroanalýzou, ve které se odehrává konkrétní komunikační situace budou vybráno 4-5 okamžiků zachycených pomocí screenshotů. Vedle těchto screenshotů bude časové zařazení komunikační situace a stručný popis dění z hlediska komunikace a interakce. To čtenáři dá možnost zorientovat se, jakou

dobu trvání komunikační situace měla, jak šla chronologicky za sebou a jak se v čase proměňovala.

Jelikož Lorenza Mondada vyzdvihuje v multimodální analýze práci s obrázky a různou vizuální podporou, jako jsou například mapy, grafy či screenshoty z videí, tak budou s ohledem na cíle práce využity i v této diplomové práci. Tyto vizuální reprezentace mají výhodu rychlé vizuální podpory pro čtenáře a s tím spojené jednodušší zorientování se v komunikační události. Screenshoty jsou vybrány tak, aby si čtenář dokázal komunikační situaci a použité komunikační prostředky lépe představit, proto je v práci předkládám jako vhodný doplněk k psanému popisu nastalé situace. Na konci diplomové práce je vložen i odkaz na původní audiovizuální materiál v nezměněném stavu. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi složitou a komplexní událost s velkým množstvím účastníků, rozhodla jsem se na začátku analytické části vizualizovat dav a jeho změny v pohybu v časovém horizontu. Jedná se o jednoduché grafické návrhy, které přikládám i s vysvětlivkami a krátkým popisem pro lepší orientaci

Při sledování svých materiálů si budu všimnout stejně jako Lorenza Mondada široké škále projevů komunikace a interakce, tedy například gestiky, umístění účastníků vůči sobě, ale i vůči jiným atributům a objektům atd. Zároveň si budu všimnout pohybů těla a jeho umístění v prostoru, tedy budu se snažit vnímat celkový interakční prostor. Tyto pohyby davu jsem si interně nazvala choreografie davu (viz tabulka č. 2). Také si budu všimnout pohybů těla směrem k různým atributům, které jsou spjaté s tímto typem události. Jedná se například o různé transparenty, vlajky, oblečení, svíčky apod. V práci si budu všimnout jak verbálních, tak i neverbálních projevů, které byly využity v různých časech během celého trvání protestního pochodu. Tento přístup Lorenzy Mondady mi umožní analýzu audiovizuálního materiálu přizpůsobit potřebám události protestního pochodu a můžu si tak všimnout všech možností, které můžeme u komunikace a interakce zpozorovat.

Pro lepší srozumitelnost představím ještě původní metodu a přístup, jakým Lorenza Mondada své výzkumy provádí. Lorenza Mondada na svých oficiálních webových stránkách² píše, že se zabývá ve svých výzkumech zejména sociální interakci, která je zdokumentovaná prostřednictvím videa a audio nahrávek. Tvrdí, že tím, že tyto interakční praktiky dokumentuje, umožňuje jí tento přístup ukázat interakci v široké škále komunikace a interakce. Konkrétně jmenuje gesta, pohledy, výrazy obličeje, pohyby hlavy, pohyby těla a jeho umístění. Bere v úvahu těla účastníků, tedy i to, jak tělo funguje v prostoru, což

² MONDADA, Lorenza. *LORENZA MONDADA: Research topics* [online]. [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://www.lorenzamondada.net/research-topics>

souvisí s interakčním prostorem, který se neustále mění prostřednictvím účastníků a jejich vzájemné koordinace. Dále bere v potaz i manipulaci s hmotnými předměty, dokumenty či artefakty v rámci interakce. Také zdůrazňuje nové možnosti analýzy jako je práce s mapou či obrázky.

Lorenza Mondada pracovala na různých výzkumech, kde zkoumala interakce od běžných konverzací až po institucionální rozhovory, či interakci na různých typech pracoviště. Lorenza Mondada má svůj způsob transkripce, tedy používá svůj způsob přepisu, kdy přepisuje do znaků to, co vidí na svých pořízených videozáznamech. Využívá různé znaky, kterými přesně graficky znázorňuje jednotlivé dění. Ráda bych ve zkratce představila její zásady při transkripci, abychom mohli lépe pochopit její způsob nazírání na audiovizuální materiál.

Svoji metodu přepisování koncipuje tak, aby vysvětlovaly všechny možné relevantní akce těla, jako jsou např. gesta, pohled, držení těla, pohyby, manipulace s předměty atd. Popisuje to, co se děje, když se hovoří, ale i když je ticho. Drží se dvou základních principů:

1. Načasování každé tělesné akce je ohraničena závorkami – mají svůj začátek a konec
2. Každou akci stručně popíše – dává důraz na hospodárnost a zabývá se akcemi, které jsou jednoznačně interpretovatelné

Jako první si identifikuje účastníky akce. Dále si vymezí začátek a konec akce. Poté si samotnou akci rozdělí do třech fází, a to fázi přípravnou (probíhá těsně před samotnou interakcí účastníků), rozpoznatelnou část akce, a ukončení akce. Také si hlídá načasování a přepis tichých akcí, popisuje tělesné akce a využívá snímky obrazovky, díky kterým okamžik lépe specifikuje a prakticky ukazuje. Pro zlepšení čitelnosti přepisů používá různé typy písma.

Pojmy, které budou v této diplomové práci používány předkládám ve třech následujících tabulkách.

Tabulka č. 1: Východiska pro analýzu (Dle KOŘENSKÝ, 2013³)

První tabulka obsahuje přesné definice pojmů Jana Kořenského z jeho knihy *Analýza komplexního procesu a textu*. Tato tabulka bude sloužit jako základní pojmový aparát a vytvoří tak rámec a strukturu následné analýze.

Pojem	DEFINICE (VYSVĚTLENÍ)
Komunikační událost	Výsek reálně sociální skutečnosti, v němž došlo ke komunikaci.
Cíl komunikační události	Globální zaměření celé komunikační události, čemu má sloužit, kterou složku skutečnosti má změnit nebo nějak zasáhnout
Komunikační situace	Společenská situace, v níž dochází ke komunikaci. Jedinečná konfigurace komunikačně relevantních faktorů, jako jsou počet účastníků komunikační události, jejich sociální a komunikační charakteristiky a vzájemné vztahy, typ kontaktu, časové zařazení komunikační události a charakteristiky jejího průběhu, popř. další složky společenské situace.
Komunikační role	Způsob účasti jednotlivých osob na komunikaci podle stupně aktivity/pasivity jejich účasti, délky a vzájemné distribuce jejich sdělení.
Neverbální složky komunikační události	Uplatnění prostředků nejazykových kódů v komunikaci
Téma komunikace	Obsahově strategické východisko komunikační události, určující utváření její obsahové struktury jako uspořádaného souboru informací
Komunikační vztahy	Vztahy partnerů při komunikaci dané poměrem jejich komunikačních a sociálních rolí, jejich znalostí a zkušeností, jejich osobnostních struktur i mentálního psychického stavu

³ KOŘENSKÝ, Jan, *Analýza komunikačního procesu a textu* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013 [cit. 2022-03-31]. ISBN 978-80-244-4032-3

Tabulka č. 2: Pojmy zachycující interakční složku komunikační události (Dle MONDADY, 2009)

Druhá tabulka předkládá důležité pojmy spjaté s multimodální interakční analýzou a pojmy související s analýzou audiovizuálního materiálu. Tyto pojmy nejsou přesnou definicí jako u Kořenského, ale bude vycházeno z textu Lorenzy Mondady *Emergent focused interactions in public places: A systematic analysis of the multimodal achievement of a common interactional space*. Zejména pojem choreografie davu je mé pojmenování na základě Mondadou popisovanou tělesností spjatou s prostorem⁴. Pojem je vybrán zejména z důvodu, které Mondada popisuje jako prostor tvořený těly. To se týká například toho, že účastníci předvídají různé kolize, vybírají si trajektorie, jak se budou pohybovat, či předpokládají setkání s dalším typem prostředků, jako je například dopravní prostředek. To vše tvoří interakční prostor, který má však všeobecně zažitá pravidla stanovená společností, dle kterých se účastníci podvědomě řídí, proto pojem choreografie davu. Dále také přebírám její metody, které ke svým analýzám Lorenza Mondada využívá, jedná se zejména o transkript, využití audiovizuálního materiálu či dalších vizuálních reprezentací jako jsou například obrázků, mapa či graf. Tento způsob metod spojuje Mondada zejména s novými technologickými možnostmi, proto je přirozené, že se postup v analýzách lety může měnit.

POJEM	DEFINICE (VYSVĚTLENÍ)
Interakční projevy	Dynamické projevy chování mezi účastníky
Transkript	Přepis dění v komunikační situaci do znaků
Audiovizuální materiál	Hlavní zdroj a materiál využívaný k analýze
Choreografie davu	Specifický pohyb a aktivita davu spjatá s tělesností a interakčním prostorem
Další možnosti vizuální reprezentace v analýze	Práce s obrázky, mapou či grafy

⁴ MONDADA, Lorenza. *The local constitution of multimodal resources for social interaction*. Journal of Pragmatics [online]. 2008, 2009(41), 1977-1997 [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216608002300?via%3Dihub>, str. 1979

Tabulka č. 3: Syntéza pojmů a jejich aplikace na analýzu Pochodu za slušné Česko 2018
Třetí tabulka předkládá syntézu pojmů obou autorů a je přizpůsobená přidáním dalších pojmů tak, aby byla tabulka aplikovatelná přímo na událost Pochod za slušné Česko 2018 v Praze. To znamená, že pracuje také s pojmy týkající se davu a davového chování a také upřesňuje pojmy, jak jsou v analýze chápány. V práci se používají dva pojmy, které mohou vyznít podobně, a to jsou pojmy materiální artefakty a vizuální reprezentace. Materiální artefakt se týká účastníků a jejich používání související s konkrétní fyzickou věcí, jako je například transparent. Vizuální reprezentace se týká možností zobrazení dění při protestním pochodu v analýze pro lepší představu a slouží hlavně jako pomůcka pro čtenáře. Je to tedy způsob, kterým například představím pohyb davu graficky, či vyznačím trasu protestního pochodu na mapě.

POJEM	DEFINICE (VYSVĚTLENÍ)
Komunikační událost	Protestní pochod s názvem <i>Pochod za slušné Česko</i>
Komunikační situace	Analyzované mikrosituace, které se odehrály v rámci komunikační události a mají svůj časový rámeček.
Demonstrace (protest)	Projev či akt jednání na podporu nějaké osoby, myšlenky, věci nebo naopak namířený proti nim. (<i>Jiří Ryba: sociologická encyklopedie</i> ⁵)
Protestní pochod	Specifická forma demonstrace. U mé analýzy nese název Pochod za slušné Česko.
Materiální artefakty	Věci používané účastníky k náznakovému či přímému vyslovení názoru (např. transparent, vlajka apod.)
Dav	Seskupení většího počtu osob, které jsou v prostorové blízkosti a jsou spojeny zaměřením zájmu k určité věci, problému osobě nebo skupině. (<i>Miloslav Petrusek: Sociologická encyklopedie</i> ⁶)
Choreografie davu	Specifický pohyb a aktivita davu spojená s těly účastníků
Neverbální chování účastníků	Proces dorozumívání mezi jedinci, respektive skupinami lidí pomocí mimoslovních prostředků ⁷

⁵ RYBA, Jiří. *Demonstrace*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demonstrace>

⁶ PETRUSEK, Miloslav. *Dav*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav>

⁷ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vydání. 2004. ISBN 80-244-0796-5. str. 73

Verbální chování účastníků	Převážně slovní signály přenášené vzduchem a přijímané sluchem ⁸
Komunikační role: přímý účastník	Jedinec, který se zúčastnil události Pochod za slušné Česko a sehrává v ní nějakou roli. Dav vytvářející obsah
Komunikační role: nepřímý účastník	Jedinci, kteří se pohybují v protestním pochodu, ale nejsou aktivní v protestních aktivitách např. Policejní složky a novináři. Také za nepřímého účastníka považují náhodné přihlížející a kolemjdoucí
Komunikační role: řečník	Člověk pronášející dav směrem k účastníkům
Aktéři a diváci	Další rozdělení dle role, kterou v komunikační situaci zastávají. Tato role se v čase mění.
Další využití vizuální reprezentace v analýze	Screenshoty z audiovizuálních materiálů, mapa, vizualizace davu graficky

⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 3. vydání. 1999. ISBN 80-7169-988-8., str. 97

1.2 POPIS MATERIÁLU – VZOREK

K analýze vybraných mikrosituací budu využívat vlastní audiovizuální materiály, které budu v práci prezentovat v podobě screenshotů.⁹ Celý audiovizuální materiál v původní délce je dostupný přes QR kód či YouTube link na konci diplomové práce. V tomto případě však musím brát v potaz, že mám danou událost zaznamenanou pouze z jednoho úhlu pohledu, proto budu analyzovat komplexní událost protestního pochodu více obecně. Pro zachování konzistentního tvaru celé události budu využívat i verbální popis situací komplexně, v celém jejím tvaru, abychom si ji dokázali lépe představit. Poté budu analyzovat vybrané mikrosituace důležitých a zajímavých momentů vhodných k rozebrání, u kterých uvidíme konkrétní využití různých komunikačních strategií a prostředků. Pro popis tedy použiji oficiální zdroje o akci, či mé další poznatky z natočené akce. Zároveň se musím k celé akci vrátit, tedy napozorovat si všechna videa, abych si celou akci detailně připomněla.

Celkem jsem si vybrala k mikroanalýze pět videí. Jsou vybrána tak, aby byla vidět rozmanitost celé akce ve vztahu ke komunikaci a interakci. Zároveň jsou materiály vybrány tím způsobem, aby co nejrelevantněji vypovídaly o proběhlé události. Nejkratší má 30 vteřin, nejdelší 1 minutu a 8 vteřin. Jedná se tedy o poměrně krátká videa, ale množství informací, která nesou jsou dostatečná. Na audiovizuálním materiálu je zachycen verbální i neverbální projev účastníků a zároveň zde můžeme vidět jakési použité artefakty spjaté s podobným typem událostí jakou jsou například demonstrace či specifická forma demonstrace, která bude zajímat nás, a to protestní pochod. Jelikož budu v analýze vycházet z interakční multimodální analýzy Lorenzy Mondady, je na videích vidět i uspořádání davu do různých „choreografií“. Zároveň z pohledu interakce zde můžeme názorně vidět interakci mezi účastníky, účastníky s náhodnými kolemjdoucími, či účastníky s různými objekty a materiálními artefakty.

Abych však ulehčila zobrazení konkrétních situací z audiovizuálních materiálů v diplomové práci, budu pracovat se screenshoty jednotlivých částí videa, které budou v danou chvíli potřebné pro lepší vizualizaci celé komunikační situace. Ty mi umožní lépe zdokumentovat situaci a budou sloužit jako vizuální podpora pro moji slovní analýzu. Také

⁹ *Audiovizuální materiály byly pořízeny 17. listopadu 2018 v Praze čtyřčlenným štábem, dohromady na dvě kamery. Tento materiál byl primárně určený ke školnímu projektu na Katedře divadelních a filmových studií Univerzity Palackého v Olomouci, ve kterém jsme se věnovali teatralitě veřejných událostí a výstupem kurzu byl právě tento natočený materiál.*

mi budou sloužit k vizualizaci v analytické části, kde se budu věnovat komplexní analýze protestního pochodu.

Do jednotlivých analýz bych chtěla zakomponovat roli řečníků nebo jinak také „vůdců davu“ (vycházím z pojmenování Le Bona¹⁰) a popsat tak různé přístupy k veřejnému vystupování a projevu. Řečníci a celkově vůdci davu mají nezastupitelnou roli a jsou součástí téměř každé komunikační situace. Bez nich by akce byla více či méně pouze náhodným seskupením lidí. Řečníci dávají celé akci tvar a nějak ji vedou, ale pouze ve spolupráci s ostatními účastníky se vytvoří komunikační situace. Stejně tak jako by dav byl pouze náhodným seskupením lidí bez řečníka, byl by řečník bez davu pouze člověk, vyjadřující svůj názor na veřejném místě. Komunikační situace nastává až při interakci mezi těmito dvěma složkami. Není zde pouze jeden člověk. Chvilkovým vůdcem davu může být například i člověk v davu s megafonem, který se chytí příležitosti udávat ostatním, co budou vykřikovat za hesla. Nebudu se však primárně věnovat hloubkové analýze samostatných projevů. Řečníky ze svých audiovizuálních materiálů a jejich projevy budu využívat jako počáteční odrazový můstek a pomůcku pro uvažování o roli řečníka v davu. Dostupné materiály jsou, co se týče projevu kontrastní a můžeme si zde uvědomit širokou škálu a možností projevu. Pokud bych je chtěla analyzovat důkladněji, musela bych je mít zachycené celé jejich projevy bez střihu, což k dispozici nemám a ani to není mým cílem.

¹⁰ LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3.

2. TEORETICKÝ RÁMEC

Na demonstraci jakožto kolektivní (davovou) událost, která se koná na veřejném prostoru můžeme nahlížet z různých úhlů pohledu. Může se zkoumat z hlediska psychologického, sociologického nebo například z pohledu divadelních studií a performativity. Z psychologického hlediska se davu věnoval například Le Bon ve své knize *Psychologie davu*, ve které se snažil vysvětlit pojmy jako je například kolektivní duše a zároveň se snažil odpovědět na otázky, co to ten dav je, a jaká má svá specifika. Skrze sociologii na dav ve veřejném prostoru nahlíží například Erving Goffman v knize *Behavior in public places*. Erving Goffman pracoval také s propojením divadelní analogie a sociologie ve své knize *Všichni hrajeme divadlo*, ve které popisuje, jak člověk reprezentuje sám sebe v různých společenských situacích. V rámci sociologie se také rozvíjí oblast, která se zabývá novou podobou sociálních hnutí. Tato hnutí představují dle sociologické encyklopedie „více méně rozsáhlé komplexy souhlasně orientovaných spol. („kolektivních“) činností, založených na aktivismu, na mobilizaci akčních potenciálů stoupenců, jejichž cílem jsou zásahy do těch podmínek spol. života, které pokládají za důležité. Činnost soc. hnutí je spjata s intenzivní komunikací a interakcí mezi jejich členy, nezbytnou pro jejich orientaci a koordinaci jejich činností a pro překonání odporu protivníků, s nimiž se střetávají.“¹¹ Zkoumání davu ve veřejném prostoru se věnují také divadelní studia, která sledují performativitu veřejných událostí. Performativitě veřejných událostí se věnují například na Masarykově univerzitě v Brně v Centru pro výzkum performativity. Vychází z konceptu teatrality definovaného německou divadelní vědou jako je například Erika Fischer-Lichte se svou knihou *Estetika performativity*. Jejich „terénní výzkumu teatrality se zaměřuje na projevy ve veřejném prostoru, které mají procesuální a časový charakter.“¹²

V této diplomové práci budu na demonstraci, tedy jako na davovou událost nahlíženo z pohledu komunikace a komunikačních studií. Nebudu se však primárně soustředit na politický obsah a hodnotit názory jednotlivých projevů, ale pokusím se všimnout si hlavně komunikační podstaty události. Tedy jak spolu lidé navzájem komunikují a interagují (např. tělem či pomocí materiálních atributů a objektů). Budu si tedy všimnout specifické lidské komunikace, kterou lze rozdělit na dvě kategorie: verbální a neverbální.

¹¹ STRMISKA, Zdeněk. *Sociologie sociálních hnutí*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_soci%C3%A1ln%C3%ADch_hnut%C3%AD

¹² MUSILOVÁ, Martina. *Teatralita veřejných událostí - uvedení do problematiky*. Theatralia [online]. 2014(01) [cit. 2022-04-01].

2.1 PROTESTNÍ POCHOD JAKO KOMUNIKAČNÍ UDÁLOST

Demonstrace neboli protest je společenská událost konaná na veřejném prostranství. To znamená, že se do události může přidat každý, kdo projeví zájem. „Protestní pochody jsou specifickým druhem demonstrace. Jedná se o organizovaný proces, při kterém se lidé přesouvají na veřejných místech z jednoho bodu do druhého a vzniká propojení nejen s účastníky mezi sebou, ale také s okolními kolemjdoucími. Často se tak můžeme setkat s tím, že i když se jedná o protestní pochod, je obecně i tento druh zastřešen pod pojem demonstrace.“¹³

Na těchto typech komunikačních událostí vznikají komunikační situace, které mohou mít buď verbální nebo neverbální charakter, ale nejčastěji se vyskytuje kombinace obou. Komunikační událost je celý protestní pochod. V rámci této komunikační události budu analyzovat konkrétní komunikační situace. Vybrala jsem ty, které výrazným způsobem ukazují na specifika shromáždění protestního typu. Celá komunikační událost složená z komunikačních situací má stanovený komunikační cíl. K dosažení tohoto komunikačního cíle se používají různé komunikační strategie. Dle Kořenského je komunikační strategie „uspořádání a postupné uskutečňování komunikačních záměrů partnerů v průběhu komunikační události, směřující k naplnění cíle.“¹⁴ Každý účastník zde má svoji komunikační roli. Může se jednat o účastníka demonstrace, organizátora, vůdce davu, řečníka či přihlízejícího/náhodně kolemjdoucího. Tyto role se mohou v čase prolínat a měnit. Také můžeme účastníky dle času rozdělit na aktéry a diváky. To znamená že v určitou chvíli jsou někteří účastníci aktéry (např. organizátoři ve chvíli, kdy promlouvají k davu), a někteří diváci (ti, kteří aktéry poslouchají a věnují jim svoji pozornost).

Účastníci mohou vykazovat známky kolektivního neboli davového chování, jelikož jsou součástí davu. Dle Le Bona je v běžném smyslu slovo dav „shromáždění jakýchkoliv jedinců bez ohledu na jejich národnost, povolání nebo pohlaví a bez ohledu na náhodu, která je svedla dohromady“.¹⁵ Důležité však je, že v davu mizí individuální myšlenky a vzniká tzv. kolektivní duše, která je ovládána emocemi a dav tím nabývá specifických vlastností, které jsou ale dočasné.¹⁶ To znamená, že když jednotlivec začne pokřikovat nějaké heslo,

¹³ WARD, Artemus. *Parades*. The first amendment encyclopedia [online]. 2009 [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1135/parades>

¹⁴ KOŘENSKÝ, Jan. *Analýza komunikačního procesu a textu* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013 [cit. 2022-03-31]. ISBN 978-80-244-4032-3.

¹⁵ LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3., str. 5

¹⁶ tamtéž., str. 5

přidají se k němu další, avšak za podmínky, že s tímto heslem nějak souzní, či s ním souhlasí. Zároveň je z informací od Le Bona možné odvodit, že je z psychologického hlediska jednodušší v davu někoho strhnout k davovému chování, než kdyby součástí tohoto davu nebyli.

Na druhou stranu je ale dobré se podívat na další teoretické definice davu, tedy co se za dav považuje a co již ne. Pohled na dav se totiž různí. Například Peter Hartley v knize *Interpersonal communication* se zamýšlí nad tím, co to vlastně ta skupina nebo dav, který se psychologicky vzájemně ovlivňuje je. Popisuje, že pokud vezmeme v potaz frontu čekající na autobus, tak je nemůžeme považovat za dav. S větší pravděpodobností se podle Harleyho budou vnímat jako soubor jednotlivců, kteří se náhodou ocitli na stejném místě ve stejném čase. Nevykazují žádnou z vlastností, které spojujeme s psychologickým davem. Hartley zmiňuje následující vlastnosti davu, které například v čekání na autobus chybí. Je to například právě chybějící interakce mezi členy davu, nedefinují si tohle seskupení lidí jako dav, neurčili si žádná pravidla pro chování ve skupině, nemají žádné role. Zároveň nemají mezi sebou žádné emocionální vztahy nebo se tyto vztahy nevyvíjí v čase, osoby jsou k sobě naprosto lhostejné. A nakonec skupina nemá předem stanovené žádné cíle tohoto setkání.¹⁷ Nemůžeme tedy každou skupinu lidí považovat za dav, ale v našem případě díky zmíněným vlastnostem davu můžeme naše uskupení za dav považovat.

Zároveň někteří autoři zmiňují, že s pojmem dav jsou ve velkém množství případů vázány jen negativní konotace. Například Anna Paurová zmiňuje, že „Téměř ve všech studiích o davu chybí kladné hodnocení některých davových projevů. Člověka podněcuje vědomí, že není sám, že myšlenka, k níž se hlásí, je uznávána mnohými lidmi, kteří jsou ochotni spojenými silami přispět k jejímu vítězství. S tím však souvisí i to tak často vytýkané „snížení inteligence“ jedince v davu. To platí o davech, v nichž se lidé jen a jen psychicky uvolňují, v nichž hledají nějaký „ventil“, např. při bujných zábavách (karnevaly), při sportovních zápasech ap., ale v davu, který manifestuje proti politickému a hospodářskému útlaku, který demonstruje za odhodlanou jednotu v době ohrožení existence národa, státu, nejde o snížení inteligence, nýbrž o zúžení vědomí na určité intenzivní představy, jež v té chvíli mají pro život všech primární význam. K podobnému zúžení vědomí dochází téměř při každé práci, při každém soustředění myšlenek k určitému problému, ať vědeckému či uměleckému; mluvit v takové souvislosti o snížení inteligence je nesprávné psychologicky i sociologicky. Ani zvýšenou a zvášnivělou citovost, tak častou u lidí v davu, nelze hodnotit

¹⁷ HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication* [online]. 2. vydání. 1999 [cit. 2022-04-05]. ISBN 0-415-20793-2., str. 206

jen a jen negativně. Nadšení, úzkost, dojetí, hněv proti společenskému zlu, růst odvahy k obětování sama sebe — to jsou často nutné podmínky k vítězství nad zastaralými sociálními řády.“¹⁸

Můžeme však konstatovat, že se v tomhle případě jedná o druh sociální skupiny, která spolu různými způsoby interaguje. „Prostřednictvím nezaměřené interakce, založené výlučně na tělesném jednání, se lidé vyrovnávají s fyzickou přítomností dalších lidí ve společném prostoru (zvláště neznámých lidí ve veřejném prostoru). Jedinec získává informace o druhých svými smysly, zejména zrakem, a sám jedná tělesně tak, aby druhým něco o sobě sdělil. Lidé se tímto způsobem především navzájem ujišťují, že jsou normálními, sociálně a kulturně kompetentními lidmi, kteří vědí, jak se náležitě chovat, co (ne)patří k dobrým mravům apod.“¹⁹

Interakci můžeme dle autora Johna B. Thompsona v knize *Média a modernita* rozlišit na tři typy. Jako první je to interakce tváří v tvář. Ta se děje v kontextu společné přítomnosti, představuje dvousměrný informační a komunikační tok, a tak obsahuje větší počet symbolických kódů. Druhým typem interakce je interakce zprostředkovaná. Účastníci této interakce jsou od sebe vzdáleni buď časově nebo prostorově, nebo obojí. Je to například psaní dopisu, telefonický hovor. Tento druh vyžaduje jednoduše nějaké použití média. Posledním typem je zprostředkovaná kvazinterakce, což jsou sociální vztahy, které jsou vytvářeny médii masové komunikace. Tento typ interakce je rozložen v čase a prostoru, je zde zúžený rejstřík využitelných symbolických prvků.²⁰

Účastníci demonstrace používají při vyjadřování verbální i neverbální složky komunikace. „Verbální systém představují převážně slovní signály přenášené vzduchem a přijímané sluchem. Při skutečné komunikaci však oba systémy fungují společně.“²¹ Mezi verbální složku komunikace patří například pokřikování hesel, zpívání písní, úvodní slova a informace od organizátorů, vyjadřování názoru. Všechny tyto příklady jsou často vyjádření aktuálních emocí, tedy tím, že jsou účastníci součástí již zmíněné tzv. kolektivní duše, je chování velmi nakažlivé. Úvodní slovo, jak zmiňuje Černický, má na demonstracích většinou informační charakter, to znamená, že se může číst veřejné vyhlášení, a seznamuje

¹⁸ PAUROVÁ, Anna. *Dav: Malý sociologický slovník*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav_(MSgS))

¹⁹ Goffman, Erwing, *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*, 1963

²⁰ THOMPSON, John Brookshire. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Přeložil Jan JIRÁK. V Praze: Karolinum, 2004. Mediální studia. ISBN 80-246-0652-6., str. 71

²¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 3. vydání. 1999. ISBN 80-7169-988-8., str. 97

účastníky o trase plánovaného pochodu.²² Konkrétně u Pochodu za slušné Česko se řešilo například průběh protestního pochodu, časového rozvržení a plán, ale také seznámení s cílem celé akce a co protestu předcházelo za události. Jelikož se protestní pochod týkal Andreje Babiše a požadavku na jeho demisi, tak se také uvádělo téma do širšího kontextu. Tímto představením mohli oslovit/odradit i náhodné kolemjdoucí, kteří se do té doby nijak aktivně nezapojili. V této fázi úvodního slova se rozdělil dav na aktéry a diváky, to znamená, že byli nějací řečníci, což jsou v našem případě ti aktéři. A byli také diváci, tedy v našem případě účastníci protestního pochodu, nebo náhodní kolemjdoucí. Dále při samotném začátku pochodu, tedy v čas, kdy se dal dav do pohybu se tohle rozdělení na aktéry a diváky zrušilo a jak popisuje Černický, tak se „vytvořil jednotný zástup, který se svým pochodem snažil komunikovat s okolím, účastníci tak vystupovali k náhodným chodcům na trase pochodu jako jednotný tým aktérů.“²³ Součástí účastníků jsou také vůdci davu, což jsou lidé, kteří vedou dav a nějak ho ovlivňují. Vůdci davu se během protestního pochodu střídají a často jich může být více najednou na různých místech. Dav totiž zcela přirozeně díky pudům podléhá autoritě. Vůdce sám podle Le Bona bývá z počátku jedním z vedených, kterým se postupem času zalíbí jistá idea a poté se sami stanou šířiteli těchto idejí.²⁴ Účastníci přirozeně komunikovali mezi sebou, ale nejednalo se v tuto chvíli o rozhovor určený veřejnosti, ale o běžnou interpersonální komunikaci, která je soukromá. Lidé se mezi sebou utvrzovali v názorech, diskutovali, nebo mohlo docházet i ke konfliktům při rozdílných názorech na věc.

Druhou složkou, díky které se účastníci vyjadřovali je neverbální složka komunikace. „Neverbální (nonverbální) komunikace je proces dorozumívání mezi jedinci, respektive skupinami lidí pomocí mimoslovních prostředků. Většinu neverbálních prostředků neužíváme izolovaně (jednotlivě), ale ve spojení s jinými. Tím se do jisté míry zmenšuje jejich mnohoznačnost.“²⁵ Mezi neverbální složku komunikace na demonstracích patří např. transparenty, oblečení, odznaky, stuhy, vlajky, gesta, choreografie davu. Ivo Plaňava se vyjadřuje, že neverbální komunikace slouží k zesílení vlivu, tedy konkrétně v propagandě, na masových shromážděních a také zmiňuje demonstrace (např. vyjádření úcty povstáním,

²² ČERNICKÝ, Viktor. *Aktéři a diváci veřejných událostí*. Theatralia [online]. 2014, (01) [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/129850/1_Theatralia_17-2014-1_20.pdf?sequence=1, str. 263

²³ Tamtéž, str. 263

²⁴ LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3., str. 38

²⁵ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vydání. 2004. ISBN 80-244-0796-5. str. 73

zvonění klíči, pískání, dupání, délka potlesku).²⁶ Na protestním pochodu se používá řada symbolů spojených se 17. listopadem. Konkrétně například používají různé materiální artefakty, jako může být právě například zmíněné zvonění klíči, používání svíček, transparentů atd. Mezi chování účastníků typické pro svátek 17. listopadu je známé gesto „véčka“, nebo například hesla, která se však stejně jako transparenty přizpůsobily obsahem aktuální situaci, na kterou reagují.

Mezi účastníky vznikají komunikační a interakční vztahy, což souvisí právě s verbálními a neverbálními projevy. Komunikace totiž funguje jako výměna sdělení za pomoci různých komunikačních prostředků. Může se jednat o komunikaci mezi samotnými účastníky, komunikace účastníků s náhodnými kolemjdoucími, nebo komunikace účastníků pomocí objektů a různých materiálních artefaktů. Vznikají tedy různé komunikační situace, které mají každá svůj specifický charakter.

²⁶ PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti - poruchy*. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0858-2, str. 43

2.1.1. UCHOPENÍ A VYSVĚTLENÍ POUŽÍVANÝCH POJMŮ

Pro lepší pochopení bych chtěla vysvětlit několik pojmů dle dostupné literatury a dále také způsob, jak je v práci budu chápat a aplikovat já osobně. Jedná se o pojmy demonstrace a protestní pochod.

Dle sociologické encyklopedii a autora Petra Duffka je každá forma hnutí v prvních počátečních fázích vývoje protestním hnutím. V užším smyslu je to zvláštní případ sociálního hnutí s výlučnou nebo přednostní orientací na vyjadřování nesouhlasu bez konkrétnějších návrhů řešení situace. Sociologická encyklopedie dále popisuje, že prakticky každé hnutí vyrůstá z nespokojenosti s určitou situací či s formou a mírou uspokojování některých potřeb, z protestu proti něčemu. Nejčastěji to je proti stávajícímu stavu společnosti nebo její některé oblasti. Dále se zde zmiňuje, že v počátečních fázích vlastního vývoje chce v podstatě každé sociální hnutí svým protestem upozornit na negativnost či nebezpečnost nějakého jevu.²⁷

Velmi důležitá je podle autora Petra Duffka počáteční fáze protestu, protože se zde identifikuje určitý problém, který se formuluje jako nevhodný či nežádoucí stav. Na tuto fázi by podle sociologické encyklopedie mělo navázat vytváření a prosazování konstruktivních představ o tom, co může tento kritizovaný stav nahradit a jaké případně prostředky se k tomu dají využít. Překročení roviny protestu směrem k promyšleným a reálným návrhům na zlepšení, změnu situace, je okamžikem prověřování schopnosti a síly hnutí. V některých případech nedochází ke konstruktivnímu posunu z negativizující fáze a hnutí setrvává na úrovni protestu. Důsledky k setrvání v této poloze mohou být různé: např. příliš silný odpor k názorům hnutí ze strany většiny obyvatel, represe ze strany státu a neshoda uvnitř hnutí v názorech. Někdy dlouhodobá a neměnná se orientace na protest vede k úpadku a zániku hnutí, jelikož se mohou vyčerpat zdroje a zároveň i hnutí stagnují. Také postupně upadá a otupuje se zájem veřejnosti.²⁸

Důležitým pojmem, který bych chtěla blíže vysvětlit je pojem demonstrace neboli protest. Sociologická encyklopedie a autor Jiří Ryba vysvětluje tento pojem v politickém smyslu jako každý projev jednání na podporu nějaké osoby, myšlenky, věci nebo naopak namířený proti nim. „Zároveň jde o akt, který má za cíl veřejně projevit určité mínění, postoj nebo názor. Demonstrující se projevují různě např. svoláváním hesel, zpěvem, nebo pouhou mlčenlivou přítomností. Demonstrace je druhem nátlaku, většinou politickým.

²⁷ DUFFEK, Petr. *Hnutí protestní*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hnut%C3%AD_protestn%C3%AD

²⁸ Tamtéž

Demonstrace mohou být pokojné ale naopak i násilné. Vytvářejí pro demonstrující alespoň na krátkou dobu vědomí sounáležitosti účastníků a často se zde projevují typické znaky pro davové chování. Atributy větších veřejných demonstrací jsou vlající prapory, odznaky a transparenty nebo i podpisové akce.²⁹ Zmíněné aspekty jsou právě těmi komunikačními aspekty, které mě z pohledu komunikačních studií budou zajímat.

V knize *Handbook of politics* autoři zmiňují, že při analýze protestních aktivit je potřebné si uvědomit, že jsou vždy spojeny s danou kulturou státu. Jedním z principů, který nám může pomoci porozumět těmto typům událostí je dívat se na konkrétní interakce mezi různými aktéry a případně i objekty. K porozumění potřebujeme přesný popis chování, abychom se pokusili najít příčinu. Popis může vést k vysvětlení. Pokud je zájem o protestní akce, může to znamenat, že existuje poptávka po odpovědích na určité otázky.³⁰

Když mluvíme o kultuře v každodenním jazyce, tak různé skupiny lidí mají o světě různé domněnky, různě ho kategorizují a lpí na různých hodnotách a přesvědčeních. To pak významně utváří chování a způsob myšlení. To může být aplikováno na různá sociální hnutí, pokud účastníci často zastávají stejné nebo podobné hodnoty, postoje, přesvědčení a ideologickou orientaci.³¹

Z výše zmíněného vyplývá, že významnou roli v tom, jak přemýšlíme a jak se chováme má naše kultura. „V nedemokratických – méně bohatých zemích vnímají protesty jako hrozbu pro přežití jejich režimu. Pokud se nějak vyhradí proti systému, je zde většinou reakce v podobě explicitní represe. Naopak v demokratických systémech, které vládou většině bohatých národů se staly protesty rutinním prvkem mainstreamové politiky. Zde jsou sociální hnutí spojeny s masovými demonstracemi, peticemi, kampaněmi, či dokonce ilegálními protesty. Většina lidí, kteří se účastní jakékoliv protestní akce mají řadu zájmů mimo politiku a pravděpodobně se zapojí do těchto sociálních aktivit různých hnutí pouze tehdy, když se domnívají, že je taková účast nezbytná pro to, aby získali to, co chtějí a pokud mají zároveň pocit, že bude akce mít nějaký efekt.“³²

Ty největší protesty nastávají ve chvíli, kdy se naruší struktura podporující každodenní život týkající se zejména práce či peněz. V tuto chvíli se vyjít do ulic jeví jako jediná možnost na zlepšení života a vyřešení aktuální situace. Aktivisté a většina politických

²⁹ RYBA, Jiří. Demonstrace. *Sociologická encyklopedia* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demonstrace>

³⁰ LEICHT, Kevin T. a J. Craig JENKINS. *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective* [online]. Londýn: Springer, 2010. ISBN 978-0-387-68929-6., str. 342,343

³¹ Tamtéž

³² Tamtéž, str. 219, 220

osobností často maluje své protivníky v dramatických světlech a zdůrazňují možnosti výrazných ztrát, pokud nedojde ke změně. Po akci však může nastat potencionální zisk ale i potencionální ztráta.³³

S kulturou a demonstracemi se pojí také pojem rituál, který je podle sociologické encyklopedie označen jako výrazné individuální nebo kolektivní chování, které je standardizováno, tj. založeno na vnucených nebo tradičních pravidlech.³⁴ Tento pojem využijí zejména proto, že některý typ chování se stal pro demonstrace již rituálem, a to se budu snažit popsat ve své analýze.

³³ LEICHT, Kevin T. a J. Craig JENKINS. *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective* [online]. Londýn: Springer, 2010. ISBN 978-0-387-68929-6 str. 220, 221

³⁴ KELLER, Jan, Milan NAKONEČNÝ, Dalibor PAPUŠEK a Jiří WINKLER. *Rituál*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ritu%C3%A1l>

2.1.2 KONTEXT OSLAV SVÁTKU 17. LISTOPADU

Připomínání Dne boje za svobodu a demokracii a s tím spojené datum 17. listopadu se v minulosti týkalo dvou důležitých událostí, a to z roku 1939 a dále 1989. Musíme však počítat s tím, že názory ke všem historickým událostem se různí. Neexistuje jeden „správný“ způsob, jak si vyložit dějiny a můžeme najít více různých výkladů stejné události. Proto následující informace musíme brát jako faktické shrnutí informací z dostupných zdrojů, ale zároveň musíme počítat s tím, že mohou být subjektivně zabarveny podle toho, kdo je autorem a jaké má své osobní zkušenosti a dostupné informace. Pro kontext a lepší orientaci stručně shrnu základní informace a události obou let.

ROK 1939

První událost se váže k roku 1939 a k uzavření vysokých škol nacisty. Informace z webových stránek Paměti národa³⁵ přibližuje situaci v Praze následovně:

Na podzim roku 1939 přišla vlna demonstrací proti německým okupantům. Poté na výročí dne vzniku první Československé republiky 28. října 1939 došlo ke střelbě do davu demonstrantů, při kterém zemřeli dva studenti Václav Sedláček, který zraněním podlehl na místě a Jan Opletal, který podlehl zranění o čtrnáct dní později. Rozloučení s Janem Opletalem se konalo 15. listopadu v Praze a přerostlo v protinacistickou demonstraci. 17. listopadu došlo k pozatýkání stovek studentů, kteří byli bez soudu posláni do koncentračních táborů, odkud však byla většina po třech letech na naléhání protektorátní vlády propuštěna, avšak 35 z nich zahynulo. Zároveň bylo popraveno devět studentských a vysokoškolských funkcionářů. Vyvrcholením bylo právě uzavření českých vysokých škol, což vzbudilo nevoli a protesty po celém světě. Jedním ze smyslů této akce bylo znemožnit Čechům získání vyššího vzdělání, aby nebyl národ schopen starat se o svou vlastní správu. V archívu Paměti národa můžeme najít příběhy pamětníků, kteří zažili historické události na vlastní kůži. Svoji osobní zkušenost popsal například Doc. MUDr. Josef Andrýs:

„Tehdy jsem chodil do jídelny do Strakovy akademie. Tam jsem se dozvěděl, že bude pohřeb studenta Opletala. Konal se ráno 15. listopadu. Sešlo se nás tam několik tisíc. Když jeho rakev odvezli na Moravu, tak se celý ten ohromný dav rozhodl, že se půjde na demonstraci proti okupaci do města. To Němce překvapilo, poněvadž neměli dost informací. Snažila se nás zadržet česká policie, která si ale počínala opatrně, takže neměli

³⁵ Paměť národa: Uzavření českých vysokých škol [online]. Praha: POST BELLUM, z.ú [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/uzavreni-ceskych-vysokych-skol?locale=cs_CZ

šanci ten obrovský průvod zastavit. Prošli jsme Vodičkovou ulicí. Lidé mávali, tramvaje nejezdily. Chvilí se zdálo, že nastala svoboda. Bohužel to byl omyl. Němci se brzy vzpamatovali. Část průvodu, která se dostala až na Staroměstské náměstí, byla přepadena oddíly SS, které přijely v nákladních vozech. Začalo zatýkání. Mně se naštěstí podařilo utéct do kostela, kde jsem se ukryl.“³⁶

ROK 1989

Oslavy výročí 17. listopadu jsou podle mého názoru ve všeobecném povědomí možná o trochu více než rok 1939 spojovány se 17. listopadem roku 1989 a Sametovou revolucí. Je to datum, které se často používá a o kterém se mluví jako o době před revolucí a poté se používá slovní spojení po revoluci. Je to milník naší historie, který není zas tak dávnou minulostí, a proto téměř každý ví, co se těmito označeními myslí. Podobně se takto vyjadřuje i autor Miroslav Vaněk ve své knize *Listopad 1989 Mezi symbolem a historií*. Popisuje, že ve vyprávění hraje Sametová revoluce roli milníku. To podle něj ukazuje, že se jedná o historickou událost, která je nějakým způsobem významnější než jiná.³⁷

Podle Miroslava Vaňka je 17. listopad 1939 tzv. symbolickým centrem, čímž je myšlen jakýsi soubor významů a hodnot, které se vážou k nějaké zásadní historické události (nejen) národních dějin.³⁸ V knize *Dějiny a smysl* autor Miloš Havelka také vysvětluje, jak chápe pojem symbolické centrum. Symbolická centra podle Miloše Havelky motivují programy politických stran, spoluurčují témata veřejného života i dynamiku jejich řešení. Podílejí se také výrazně na vytváření historických podob politické kultury a rovněž zakládají tzv. občanskou kulturu.³⁹ Havelka popisuje, že se tedy nejedná o to, že některá látka je poznána lépe než jiná, ale jedná se o to, že některé události a procesy se zdají být dominantnější. Reflexe listopadu se stala zájmem různých vědních disciplín, jelikož více než třicet let trávající odstup, k tomu dal příležitost.

Změny v Československu odstartovalo násilné potlačení povolené studentské demonstrace v Praze na Národní třídě dne 17. listopadu 1989. Na pořádání manifestace se podíleli jak zástupci studentů z řad Socialistického svazu mládeže, kteří zajistili její povolení, tak i studenti nezávislí, sdružení v iniciativě Stuha, kterým bylo umožněno podle

³⁶ Doc. MUDr. Josef Andrýs. Paměť národa [online]. Praha: POST BELLUM, z.ú [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/andrýs-josef-1920>

³⁷ VANĚK, Miroslav. *Listopad 1989: mezi symbolem a historií*. Praha: Academia, 2019. Slavnostní přednášky Akademie věd České republiky : špičkový výzkum ve veřejném zájmu. ISBN 978-80-200-3059-7. str. 28

³⁸ Tamtéž, str. 30

³⁹ HAVELKA, Miloš. *Dějiny a smysl*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-424-6.

dohody na manifestaci vystoupit. Na jednání různých studentských proudů vzpomínala Monika MacDonagh-Pajerová:

„Jednali jsme s lidmi ze Stuhy, s Makrem Bendou, Martinem Klímou... S Mejstríkem jsme byli takoví hrr, a říkali jsme jim: musíme dělat ty manifestace jinak, žádné po jednom, to nás pochytají jak králíky, musíme udělat něco masového, musí tam být stovky, tisíce lidí..., šíleně jsme se pohádali. Rozešli jsme se s tím, že si to obě strany musí promyslet, jestli ještě vůbec budeme spolu něco dělat. Samozřejmě, ještě rádi jsme se pak k sobě vrátili. My jsme převzali nápad s květinou, to byl silný symbol. ... Říkali nám: „Až se vám jednou podaří dostat do ulice víc než deset, dvacet tisíc lidí, máte vyhráno.“ Ale jak je tam máme dostat? Tak jsme si řekli, že to musí být povolená akce, aby tam přišla šedá zóna, aby lidi přestali mít strach, a jakmile jich budou desetitisíce, dá se s tím něco dělat.“⁴⁰

Dále autor situaci popisuje následovně: Kompromis, na který obě strany přistoupily, přivedl na Albertov a do průvodu, který se později vydal Prahou, na který již nebyl povolený, podle odhadů něco mezi třiceti a čtyřiceti tisíci studentů a dalších účastníků.

Autor dále popisuje, že na Národní třídě v Praze bylo asi dva tisíce účastníků, avšak nebylo možné již odejít. Účastníci se snažili zachovat klid zejména heslem „máme holé ruce“ nebo gestem, kdy dívky dávaly příslušníkům Sboru národní bezpečnosti květiny na štítý. Dále sem účastníci donesli také svíčky. I přes tuto snahu zachovat klid došlo k zásahu proti demonstrantům. Situace vyvolala hned na druhý den pocit a odhodlání, že musí situaci změnit. Většina obyvatel byla zděšena, co se na Národní třídě odehrálo. Počináním mohli být zděšení i obyvatelé z řad komunistů, kteří si uvědomovali, že se na Národní třídě mohly objevit i jejich děti.

Mocenské orgány se chovaly pasivně a nikdo se situací nezabýval. Mezi studenty se však vynořila myšlenka na stávkou. Pár dní po zásahu na Národní třídě vzniklo Občanské fórum, ve kterém stál v čele Václav Havel. Jednalo se o hnutí, které mělo reprezentovat široké občanstvo, které bylo nespokojeno s tehdejšími režimem. Žádali o dialog s vedením státu a o demokratizaci režimu. Po generální stávce, která se konala 27. listopadu se této demokratizace dosáhlo. KSČ ztrácela významné mocenské pozice: postupně došlo k odstranění článku 4 ústavy o vedoucí úloze, kooptaci, nekomunistických poslanců do

⁴⁰ VANĚK, Miroslav. Listopad 1989: mezi symbolem a historií. Praha: Academia, 2019. Slavnostní přednášky Akademie věd České republiky: špičkový výzkum ve veřejném zájmu. ISBN 978-80-200-3059-7., str. 23

zákonodárných sborů, ztrátě řady ministerských křesel. Vrcholem bylo akceptování Václava Havla v nejvyšší pozici prezidenta republiky.⁴¹

Jak zmiňuje autor Miroslav Vaněk ve své knize *Listopad 1989: mezi symbolem a historií*, tak připomínka 17. listopadu se u každého liší. Někteří oslavují, jiní demonstrují a další to berou pouze jako den volna. Jedná se však o živý svátek, který si nepřipomíná jen události roku 1989, ale aktivně řeší i aktuální problémy společnosti.⁴² Proto bych ráda dále ve své analýze zjistila, co se z původního data 17. listopadu zachovalo a co je již dnes aktuálně přidáno a řešeno.

⁴¹ VANĚK, Miroslav. *Listopad 1989: mezi symbolem a historií*. Praha: Academia, 2019. Slavnostní přednášky Akademie věd České republiky: špičkový výzkum ve veřejném zájmu. ISBN 978-80-200-3059-7, str. 26

⁴² Tamtéž, str. 51

2.2 PŘEDSTAVENÍ UDÁLOSTI „POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO“

V této části představím událost, kterou jsem se rozhodla analyzovat. Událost Pochod za slušné Česko pořádal spolek Milion chvilek pro demokracii⁴³. Jejich účelem je podle jejich oficiálních webových stránek podpora a kultivace demokratické kultury, občanské angažovanosti a veřejné diskuze v České republice. Reprezentují se jako iniciativa založená na odvaze, kritickém myšlení a laskavosti.⁴⁴ Myslím si však, že se Milion chvilek pro demokracii ve společnosti vnímá velmi rozporuplně a nejednotně a jako každý spolek či organizace má své zastánce i odpůrce. Akce nesla název *Pochod za slušné Česko → Demisi!* Plán celé akce spočíval v zahájení pochodu na Hradčanském náměstí v 14:30 a poté přesun na Staroměstské náměstí, kde se konala mezi 16-17 hodinou konečná demonstrace, které jsem se však neúčastnila a prostor ji v práci věnován nebude. Konečný počet zúčastněných protestního pochodu byl dle organizátorů událostí odhadnut na 30 000 lidí. Plánovanou trasu protestního pochodu pořadatelé dodrželi a místy, která si stanovili v oznámení akce opravdu prošli. Hlavním cílem této události bylo požadování demise premiéra Andreje Babiše. Hlavní viditelnou promlouvající osobností a organizátorem byl Mikuláš Minář, který byl v té době zároveň předseda spolku.

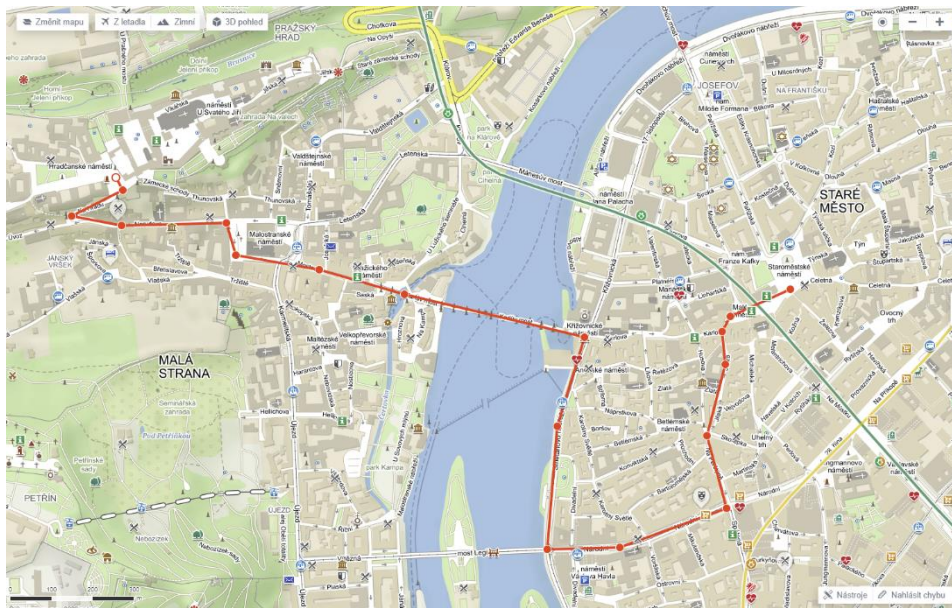
Plánovaná trasa a plánované časy pochodu za slušné Česko byly následovné:

Hradčanské náměstí (14:30) - Ke Hradu – Nerudova – Malostranské náměstí – Mostecká – Karlův most – Smetanovo nábřeží – Národní třída – Na Perštýně – Jilská – Staroměstské náměstí (cca 15:45).

Sledování a zaznamenávání události probíhalo chronologicky, tedy byly jsme na místě ještě před zahájením akce a postupně se pohybovaly s protestním pochodem směrem k Národní třídě, kde jsme se odpojily a na Staroměstské náměstí dále nepokračovaly. I když průvod pokračoval dál a cílem byla velká demonstrace na Staroměstském náměstí, oddělila bych tyto dvě části od sebe. První částí byl samotný protestní pochod z Hradčanského náměstí na Národní třídu a druhá část by byla demonstrace na Staroměstském náměstí. Obě části na sebe navazovaly, ale právě na Národní třídě se změnil celý ráz akce, jelikož mnoho lidí na Národní třídě zůstalo a dál nepokračovalo anebo naopak se zde připojilo. Proto považuji protestní pochod jako samostatnou událost.

⁴³ Milion chvilek pro demokracii [online]. spolek Milion Chvilek [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://milionchvilek.cz/>

⁴⁴ Naše poslání: Kdo jsme a co děláme. *Milion chvilek pro demokracii* [online]. Praha [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://milionchvilek.cz/nase-poslani>

Obrázek č. 1: Trasa pochodu (zdroj: mapy.cz)

2.3 POŘÁDÁNÍ PROTESTNÍHO PRŮVODU A LEGISLATIVA

Velmi důležitou součástí, která se od pořádání demonstrací a protestních pochodů nedá oddělit je stránka legislativní. Pochod za slušné Česko bylo veřejným shromážděním a vztahuje se tedy na něj Zákon č. 84/1990 Sb. – Zákon o právu shromažďovacím. „Výkon tohoto práva slouží k využívání svobody projevu a dalších ústavních práv a svobod, k výměně informací a názorů a k účasti na řešení veřejných a jiných společenských záležitostí vyjádřením postojů a stanovisek.“⁴⁵ Za shromáždění se považují i průvody. Shromáždění může svolat občan starší 18 let anebo právnická osoba, která má sídlo na území České republiky, anebo skupina osob. Tato osoba nebo skupina osob se poté nazývá svolavatel. Svolavatel je podle zákona povinen shromáždění oznámit úřadu, tak aby úřad oznámení obdržel alespoň pět dnů předem. Úřad však může v odůvodněných případech přijmout oznámení i v kratší lhůtě. V oznámení musí svolavatel uvést několik náležitostí. Mezi klíčové patří účel shromáždění, den a místo jeho konání a doba zahájení. Pokud jde o shromáždění na veřejném prostranství, musí též obsahovat předpokládanou dobu ukončení. Dále musí uvést také předpokládaný počet účastníků shromáždění. Má-li jít o průvod oznamuje se výchozí místo, cestu a místo ukončení. Také musí oznámení obsahovat opatření, která budou provedena, aby akce proběhla pokojně apod.

Akce Pochod za slušné Česko se nachází na přehledu oznámených veřejných shromáždění na území hlavního města Prahy.⁴⁶

Na webu Praha.eu lze dohledat, že svolavatelem je spolek Milion Chviliek, z. s. a den oznámení bylo 14. listopadu 2018. Počet pořadatelů se předpokládal na počet 20-40 členů a předpokládaný počet účastníků se oznámil na 20 000. V oznámení dále najdeme trasu pochodu a také informace ke shromáždění na Staroměstském náměstí (viz. Obrázek 2)

17.11.	Hradčanské nám. - Ke hradu – Nerudova – Malostranské nám. – Karmelitská – Újezd – Vítězná – most Legií – Národní – Na Perštýně – Jilská – Staroměstské nám. 13:00 – 16:00 Dále shromáždění na Staroměstském nám. 16:00 – 17:00	Demonstrace za slušného premiéra	Milion Chviliek, z.s.	20 000	P-1
			14.11.2018	20-40	

Obrázek č. 2: Přehled oznámených veřejných shromáždění na území hl. města Prahy (zdroj: Praha.eu)

⁴⁵ Zákon č. 84/1990 Sb.: Zákon o právu shromažďovacím. In: Sbírka zákonů. Aktuální znění 27.02.2021.

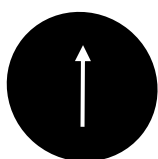
⁴⁶ https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/vyhlaske_a_narizeni/prehled_verejnych_shromazdeni/index.html

3. ANALYTICKÁ ČÁST

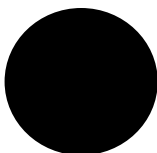
3.1 FÁZE PROTESTU – VIZUALIZACE DAVU

Pro lepší představu toho, jak se dav v čase proměňoval bude nyní představen na následujících vizualizacích. Pohled na dav je vizualizován z vrchu, tedy z ptačí perspektivy. Jeden kruh představuje jednoho jedince, ale počet je samozřejmě upraven pro potřeby vizualizace a neodpovídá skutečnému počtu zúčastněných osob. Na některých kruzích je šipka, která znázorňuje směr otočení jedinců.

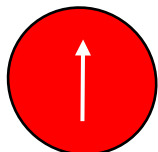
VYSVĚTLIVKY

Aktivní účastník protestní pochodu

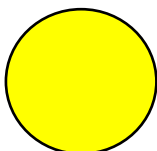
Náhodný kolemjdoucí/přihlížející

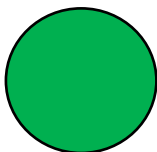
Organizátor/řečník/iniciativní jedinec

Zástupce médií/novináři

Zástupce Policie České republiky

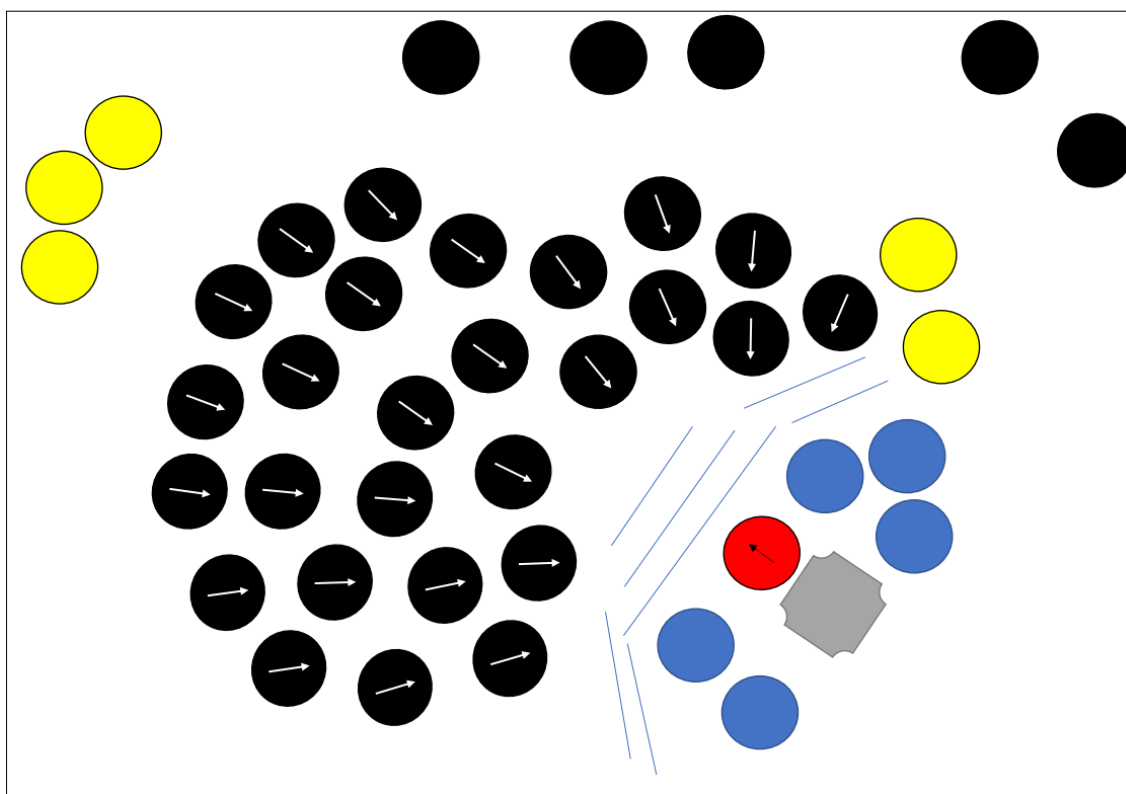
Účastník programu na Národní třídě či procházející

Socha T. G. Masaryka

1. FÁZE – HRADČANSKÉ NÁMĚSTÍ

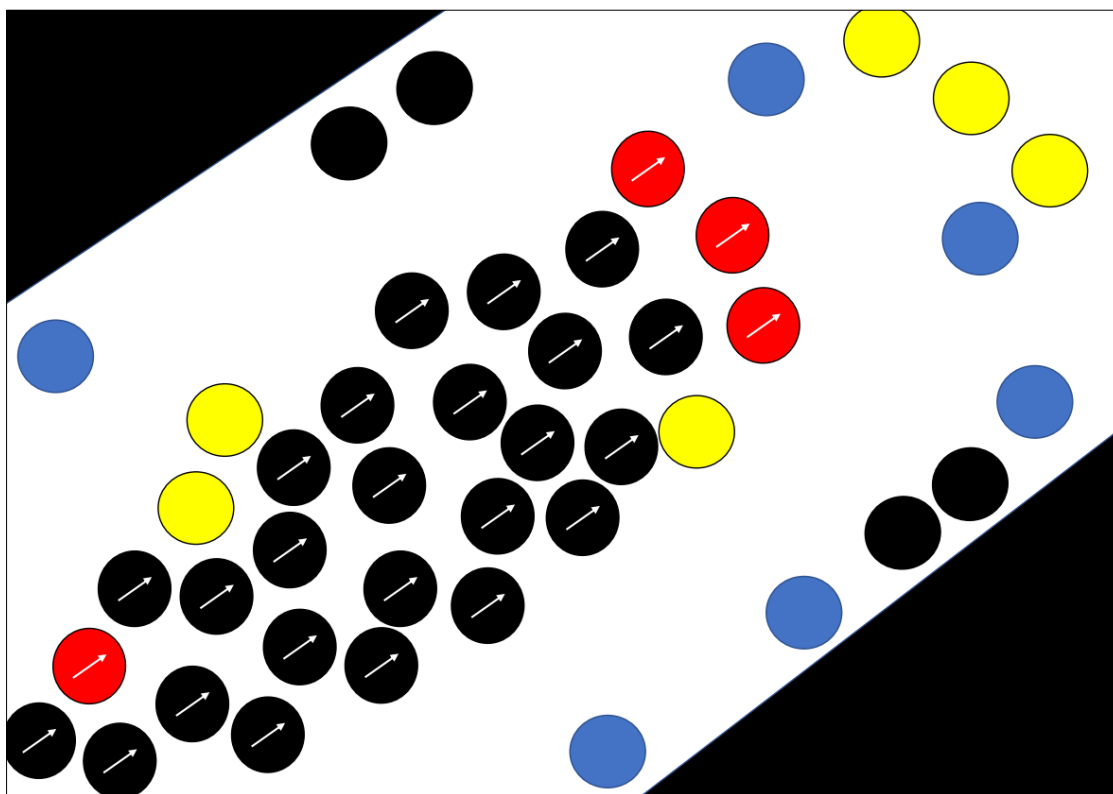
V první vizualizaci můžeme vidět rozložení davu na Hradčanském náměstí při úvodním proslovu organizátorů ze spolku Milion chviliek pro demokracii. Můžeme zde vidět dav aktivních účastníků protestního pochodu, kteří se drží pohromadě a svoji pozornost směřují směrem k organizátorovi, který zde pronáší úvodní a organizační řeč. Konkrétně se jednalo o Mikuláše Mináře, který seznámil účastníky s cílem akce a jejím průběhem. Vidíme zde jasné rozdělení na aktéry a diváky. Aktérem je v tuto chvíli řečník a diváci jsou účastníci protestního pochodu. Aktéra a diváky dělí schody, které jsou na vizualizaci znázorněny modrými čarami. Okolo řečníka, který stojí před sochou T. G. Masaryka, se v nemalém množství vyskytovali zástupci médií a novináři, kteří celé dění snímali z bezprostřední blízkosti. Dále zde můžeme po krajích vidět černé kruhy znázorňující náhodné kolemjdoucí či přihlížející, kteří se však z různých možných důvodů nechtěli více aktivně zapojit do davu a drželi si tak svůj vlastní vytyčený prostor. Žluté kruhy představují zástupce Policejních složek, kteří se po menších skupinách či jedincích rozestavěli kolem davu, ale zároveň zde byli i skupiny či jednotlivci policistů, kteří se pohybovali v bezprostřední blízkosti davu v centru dění.

Obrázek č. 3: vizualizace davu v první fázi (vlastní zdroj)

2. FÁZE – PROTESTNÍ POCHOD CENTREM PRAHY

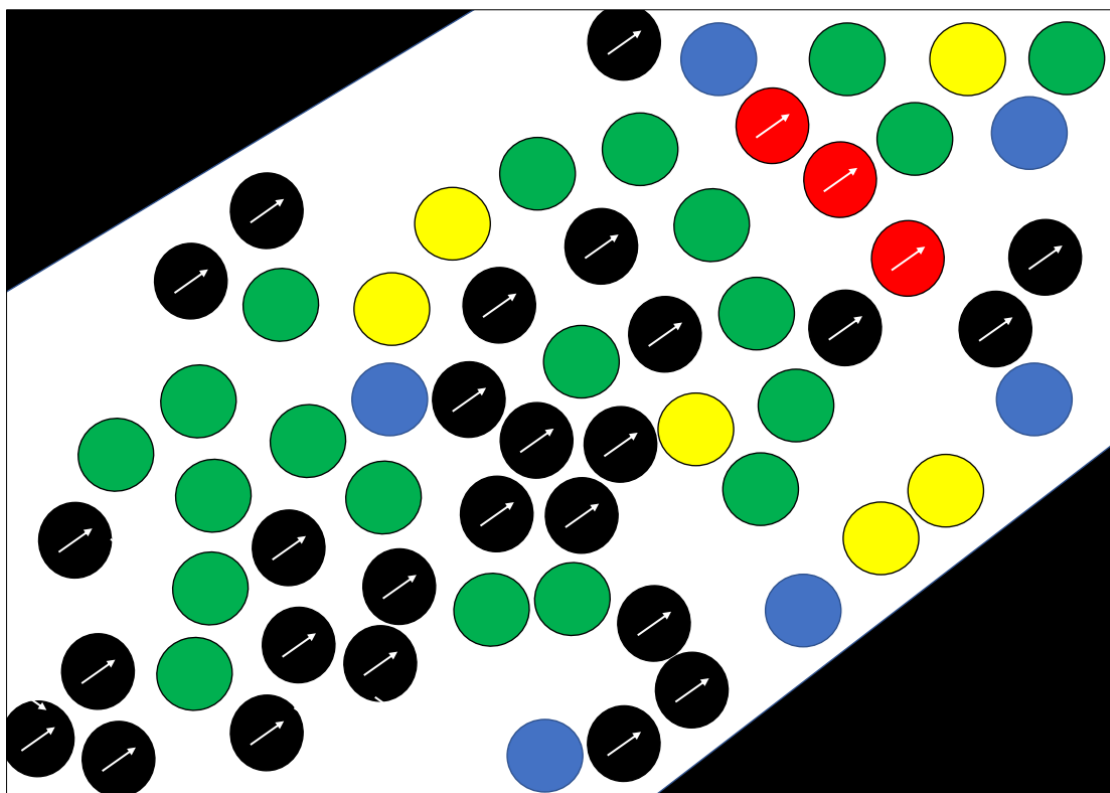
Na druhé vizualizaci můžeme vidět protestní pochod procházející pražskými ulicemi směrem k Národní třídě. Černé okraje zobrazují v reálu budovy lemující ulici, což znamená, že dav měl zde vytyčené prostorové hranice, kam se již nedostal. To mělo za následek, že se dav po přizpůsobení místu pochodu více natáhl. I přesto se však účastníci protestního pochodu drželi pohromadě. Jako první procházející můžeme vidět složky Policie, které hlídaly, zda dav projde plánem stanovenou trasou, a také se staraly o dodržování dopravního pořádku. Další menší skupiny Policistů byly rozmístěny po celé délce protestního pochodu. Za Policií v čele průvodu šli organizátoři, kteří vytvořili první linii a nesli zároveň i transparenty s názvem spolku Milion chvilek pro demokracii. Za organizátory se již vyskytovali účastníci pochodu, kteří se přizpůsobovali čelu protestního pochodu, jak tempem chůze, tak trasou. Další samostatný červený kruh zaznamenává jedince, který se chopil iniciativy a vzhledem k tomu, že byl dav prostorově protáhlý, udával tento jedinec např. hesla, která se křičela, či informoval ostatní o dění před ním. Po okrajích ulic se nacházeli stejně jako na Hradčanském náměstí náhodní kolemjdoucí či přihlížející. Ti se nijak aktivně do protestního pochodu nezapojovali. Jako poslední byli po celé délce protestního pochodu rozmístěni novináři a zástupci médií, kteří celý Pochod za slušné Česko zaznamenávali či v živém přenosu přenášeli do různých mediálních platforem.

Obrázek č. 4: vizualizace davu v druhé fázi (vlastní zdroj)

3. FÁZE – PRŮCHOD PŘES NÁRODNÍ TŘÍDU SMĚREM KE STAROMĚSTKÉMU NÁMĚSTÍ

Ve třetí fázi, která zachycuje průchod přes Národní třídu, došlo k největším změnám v rozložení davu, jelikož se procházelo nejvíce rušnou ulicí, kde se již od rána konalo nepřeborné množství jiných akcí s velkým množstvím účastníků po celý den. Protestní pochod, i přes nemožnost držet při sobě, následoval organizátory daným směrem, což bylo Staroměstské náměstí. Tím, že účastníci protestního pochodu nebyli nijak výrazně odlišeni např. barvou oblečení, došlo tím k jisté proměně v davu. Vzhledem k okolnostem a dynamickému dění, někteří účastníci protestního pochodu zůstali na Národní třídě, naopak jiní se zde teprve připojili. Došlo tedy k naprostému roztržení původní podoby davu a do původního stavu se dav již nevrátil. Policejní složky a zástupci médií se zde nacházeli naprosto nahodile a nebylo možné zjistit, zda se protestního pochodu účastnili již od začátku či nikoli. V tuto chvíli se na místě vyskytovalo takové množství lidí, že není možné přesně stanovit jejich proměnu, avšak nejdůležitější je, že zde došlo k propojení s dalším davem, a to s účastníky programu na Národní třídě. Tím se nám původní struktura davu od základu změnila. I zde byl prostor, kudy účastníci procházeli, omezen velikostí ulice, kterému se museli jedinci přizpůsobovat.

Obrázek č. 5: Vizualizace davu ve třetí fázi protestního pochodu (vlastní zdroj)

3.2 KOMPLEXNÍ ANALÝZA UDÁLOSTI POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO

Před samotnou analýzou konkrétních mikrosituací se pokusíme v práci podívat na událost Pochod za slušné Česko jako na komplexní událost. Bude představen její průběh, fáze a projevy, které se zde objevovaly. Pro lepší konstrukci budu analyzovat událost chronologicky, tedy tak, jak skutečně v čase probíhala. V tom nám pomůže rozdělení Pochodu za slušné Česko na fáze. Pokusím se také popsat principy toho, jak se dav pohyboval, což jsem si nazvala jako choreografie davu (viz Metodologie, tabulka č. 2). Zde v této části nejde popis plně standardizovat, jelikož se jedná o velmi obsáhlou a dynamickou událost bohatou na různé komunikační projevy. Budou zde však využity pojmy, které jsou popsány v části Metodologie a tím se udrží rámec a struktura popisu.

Událost s názvem Pochod za slušné Česko se konal 17. listopadu 2018. Tuto událost bych si rozdělila při analýze na tři fáze:

1. Prvotní shromáždění na Hradčanském náměstí
2. Samotný pochod centrem Prahy
3. Konec a roztržení davu na Národní třídě

Událost probíhala chronologicky a měla přesně časově omezený rámec, tedy měla svůj začátek a konec. Plán průběhu akce byl, co se týče míst, kde měl dav projít naplněn. I když se jednalo o živou událost, musíme mít stále na mysli, že analýza vychází primárně z audiovizuálních záznamů a tomu je přizpůsobena i celý přístup k této události.

3.2.1. PRVOTNÍ SHROMÁŽDĚNÍ NA HRADČANSKÉM NÁMĚSTÍ

První část začala zhruba okolo 14:30 na Hradčanském náměstí. Zde se s postupujícím časem začali scházet účastníci. Již zde bylo vidět při úvodním proslovu rozdělení na účastníky a přihlížeující. Účastníci se zde vyskytovali víceméně homogenně, to znamená, že se drželi spíše u sebe a nijak zásadně neměnili tvar davu. Okolo tohoto davu účastníků jsme mohli sledovat přihlížeující náhodné kolemjdoucí, ale také členy Integrovaného záchranného systému, zejména zástupce Policie České republiky. Policejní složky jsou při demonstracích vždy součástí davu a v určitém ohledu mohou udávat hranice, kam davu umožní jít a kam již ne. Myšleno jak na fyzické, tak psychické úrovni. Část policejních složek se aktivně pohybuje v bezprostřední blízkosti davu a další skupiny pozorují a hlídají z povzdálí. Pokud se při demonstracích nijak neporušuje zákon či bezpečnost osob či majetku, tak Policie nijak jinak do děje protestního pochodu nezasahuje. Dle zákona č. 84/1990 Sb. o právu shromažďovacím však může v případě protizákonnosti či protiústavnosti demonstrace určený správní orgán demonstraci rozpustit či zakázat. Během oficiálního zahájení události, a také již během čekání na toto zahájení, se zde objevovaly různé komunikační situace. Účastníci používali různé komunikační nástroje, kterými chtěli upozornit na své názory a postoje.

Jako Verbální komunikační složka se objevovalo například pokřikování hesel, zpívání písní, slovní vyjádření názoru, či úvodní slova a informace od organizátorů. Postupně představím tyto složky v jednotlivých fázích a také jejich funkci v konkrétní komunikační situaci. Verbální složka má výhodu, že jednotlivec většinou bezprostředně viděl reakci ostatních účastníků.

Jako první představím hesla, která se objevovala v první fázi. Účastníci pokřikovali **hesla** různého typu. Můžeme také mluvit o skandování. „Skandování je rytmizované kolektivní promlouvání. Promluvu rytmizujeme proto, aby mohla být kolektivně realizována. To je stejný princip, který se používá ve sborovém zpěvu, sborové recitaci nebo voicebandové performanci, s tím rozdílem, že skandování politického hesla se opakuje a je natolik jednoduché, že není třeba ho předem zkoušet, stačí se k ostatním přidat.“⁴⁷ Většinou se hesla týkala konkrétní osoby, kterou prostřednictvím hesel účastníci oslovovali. Objevovali se různá jména jak z dnešní doby, tak z doby minulé. Byly to například jména

⁴⁷ KADERKA, Petr. *Politická demonstrace jako komunikační a scénická událost* [online]. 2020 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/347467310_Politicka_demonstrace_jako_komunikacni_a_scenicka_udalost_Political_demonstration_as_communication_and_performance

Andrej Babiš, Miloš Zeman či Václav Havel. S vykřikováním hesel většinou začal jednotlivec, ke kterému se přidali ostatní. Někteří jedinci se dokonce vybavili i megafonem, což umožnilo oslovit svým jednáním více lidí, i ty kteří nebyli v bezprostřední blízkosti, jelikož mohli tohle vykřikování díky megafonu slyšet. V této počáteční fázi ještě před zahajovacím proslovem bylo verbálních hesel poskromnu na rozdíl od fáze druhé, kdy se dal dav do pohybu. Se začátkem oficiálního úvodního projevu začali lidé automaticky reagovat a „odpovídat“ na řeč organizátorů. Objevovali se hesla typu „Hanba“, „Miloši Končíme!“ „Fuj“, nebo i vulgární výrazy. Tento slovní projev se také prolínal s pískáním, bučením či tleskáním, což značilo buď podporu, anebo nesouhlas či rozhořčení s promluvou řečníka. Ve většině případu se však jednalo zatím pouze o reakci na řečníka, nikoliv na skandování hesla z vlastního rozhodnutí a vlastní iniciativy. Účastníci dodržovali nepsané pravidlo, že při promluvách nikdo neskáče do řeči a skandování si opravdu nechali pouze jako odpověď a vyjádření názoru k předčítanému/mluvenému tématu.

Před zahájením úvodního proslovu, který pronesli organizátoři se zde pouštěla reprodukováná hudba. Vzhledem k tomu, že zde byly k dispozici reproduktory, byla to jediná část protestního pochodu, kde to bylo možné realizovat. Hudba se také objevila ke konci protestního pochodu na Národní třídě, ale tam to již nebylo na výběru organizátorů tohoto protestního pochodu, ale na organizátorech akce Korzo národní, která se zde odehrávala. Pouštění reprodukováné **hudby** úzce souvisí se **zpíváním písní**, což je další způsob, jak může jedinec verbálně vyjádřit své emoce a naladění. Hudba je vedle řeči další typ kódu, který má svá specifika a je často spojována s rituálním chováním. Podle autora Lubomíra Tyllnera, který popisuje hudbu ve své studii *Hudba a rituál* se hudební projevy objevují v různých rituálech jako důležitá součást projevu. Hudba je podle něj „specifický způsob estetického vyjádření, jako významný emoční a současně univerzální výrazový prostředek. Také dnes je nepostradatelným prostředkem pro nastolení a udržení soudržnosti skupiny.“⁴⁸ Většina lidí si písně jen pobrukovala, nebo potichu zpívala, ale už jen fakt, že účastníci znali slova písně a přidali se k ní vyjadřuje jistý postoj k situaci. Je to tedy nějaká reakce na dění, které účastníci zažívali. Během doby zaznělo několik ikonicky známých písní spojených se 17. listopadem roku 1989, jako je například Modlitba pro Martu od Marty Kubišové, Zdivočela Země od Marty Kubišové, nebo Bratříčku zavírej vrátka od Karla

⁴⁸ TYLLNER, Lubomír. (2016). *Hudba a rituál*. Český lid 103, 635–654. doi:http://dx.doi.org/10.21104/CL.2016.4.06

Kryla.⁴⁹ Často na demonstracích bývá ke konci projevu zazpívána i Česká státní hymna Kde domov můj. Jelikož se však jednalo o pouhý začátek protestního pochodu, který sice ukončil fázi projevu, ale pokračoval pochodem dále, tak se Hymna nezpívala. Z dostupných materiálů vím, že se Česká státní hymna zpívala až na demonstraci, která se konala na Staroměstském náměstí a byla považována za úplný konec oslav 17. listopadu.

Jako oficiální začátek jakékoliv události se většinou považuje první vystoupení organizátorů. „Organizátoři společenských hnutí reagují na kulturní tlak a témata, která jsou aktuální. Aktéři si přejí změnit nejen politický a ekonomický řád, ale také kulturní perspektivu společnosti“.⁵⁰ Což pro nás znamená, že organizátoři mají ve většině případů vždy nějaký důvod či pohonnou motivaci k tomu, aby události protestního typu organizovali. Důvody mohou být různé a každého motivace se může výrazně lišit. Tito organizátoři se sami uvedou do role hlavních řečníků, nebo jak používá autor Le Bon pojem „vůdce davu“ jakožto těch, co v tu chvíli šíří své myšlenky. Jak zmiňuje Le Bon ve své knize *Psychologie davu*, tak „jakmile je shromážděn určitý počet živých bytostí, ať jde o dav lidí nebo stádo zvířat, počnou pudově podléhat autoritě určitého náčelníka, tj. svého vůdce. V lidských davech hraje vůdce značnou úlohu. Jeho vůle je jádrem, kolem kterého se formují a sjednocují názory. Dav je stádo, jež se nemůže obejít bez pána. Vůdce sám bývá obvykle z počátku jedním z vedených, kteří byli hypnotizováni ideou, jejímž apoštolem ses později stane.“⁵¹ To znamená, že alespoň na chvíli ostatní účastníci poslouchají jejich osobní myšlenky. Tato role vůdce davu je však v tomto případě pomíjivá a proměnlivá v čase. Nemůžeme zde však mluvit o velkých vůdcích, kteří hýbali dějinami a nutili jiné jedince dělat něco co například ani nechtějí. Ale z jistého komunikačního hlediska můžeme jakožto o menších vůdcích davu hovořit, jelikož v tuto chvíli přebírali iniciativu a snažili se dav určitý způsobem vést. Pokud však chceme popsat jakými prostředky působí vůdcové davu na ostatní, je podle Le Bona nejúčinnější jít sám příkladem.⁵² Také nám tento pojem umožňuje jasně vymežit roli, kterou jedinec v danou chvíli zastával. Proto, i když si uvědomuji, že je pojmenování „vůdce davu“ v tomto případě nadsazené, budu ho i nadále jakožto pojem, který jsem vyjasnila a upravila pro potřeby diplomové práce, používat.

⁴⁹ Tento výčet písní, které na místě zazněly není finální, ale jsou zde ty, které jsou zaznamenány na audiovizuálním materiálu a subjektivně si je pamatuji.

⁵⁰ FINE, Gary Alan. *Social Movements and Culture: Public Narration and Group Culture, Discerning Discourse in Social Movements* [online]. 1995 [cit. 2022-04-03]. ISBN 0-8166-2574-3.

⁵¹ LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3., str. 37,38

⁵² Tamtéž., str. 40

V tuto chvíli konkrétně promlouval Mikuláš Minář.⁵³ Představil přítomným účastníkům důvod setkání a seznámil je s kauzou, která měla protestnímu pochodu předcházet. Zároveň upozornil účastníky na organizační informace a požádal je o slušné vyjadřování a chování během celé doby protestního pochodu. Důvod, proč si myslím, že byl v tuto chvíli považován jako hlavní osoba události, které byla věnována pozornost jsou dva. První je jeho postavení v celém žebříčku spolku, kdy je jako zakladatel považován za jednoho z těch „nejvyšších“. Zároveň je mediálně známý a lidé, co se o politiku a tento spolek zajímají, ho poznávají. Jako druhý důvod vyplývá ze samotného místa odkud k lidem promlouval. Stál na schodech výše než ostatní účastníci, což umocňovalo jeho postavení a schody a jejich výška zároveň simulovaly jakési pódium. Také stál pod sochou T. G. Masaryka, což je symbolické místo samo o sobě. Vzhledem k okolnostem a kontextu promluvy však bylo místo jistě vybráno záměrně.

Obrázek č. 6: Řečník promlouvající k davu (vlastní zdroj)

⁵³ V dobu protestního pochodu (tj. 17. listopadu 2018) byl Mikuláš Minář předseda spolku *Milion chviliek pro demokracii* a na podzim roku 2020 se rozhodl opustit spolek a aktivně vstoupit do politiky – Dostupné z: O nás. www.milionchvilek.cz [online]. [cit. 2022-04-03]

Mezi neverbálními složkami chování se objevovaly různé materiální artefakty, jako například transparenty, oblečení, vlajky či odznaky a svíčky. Ale také se zde objevovaly různé projevy neverbálního chování související přímo s člověkem a jeho tělesností, jako může být například proxemika nebo gestika.

Zásadní složka, která je velmi důležitá při zkoumání komunikace a s tím související interakce mezi větším množstvím osob je jejich vzájemný pohyb a vzdálenost. „Způsob, kterým využíváme prostor, hovoří stejně jistě jako slova nebo věty. Mluvčí, který stojí v těsné blízkosti posluchačem, mu do řeči položí ruku na rameno a dívá se mu do očí, signalizuje něco velmi odlišného od mluvčího, který stojí v koutě se založenými rukama a dívá se do země.“⁵⁴ V odborném jazyku se právě vzdálenost nazývá proxemika, což je „studie toho, jak lidé vnímají, strukturují a využívají prostor jako komunikaci.“⁵⁵ I když je zde vzdálenost důležitá a je neoddelitelná od celkového pohybu, tak já se budu věnovat aspektu, který jsem si nazvala **choreografie davu**. Tento pojem v mém pojetí přesahuje pouhý pohyb osob a obsahuje také prvky jako je vzdálenost a interakci mezi účastníky, vyhýbání se překážkám nebo kolizím mezi účastníky. I když je pojem choreografie spojován více s uměleckou či estetickou stránkou pohybu, nevylučuje se s tímto pojetím tělesnosti. Autor Petr Roubal ve svém článku popisuje choreografii davu demonstrantů v roce 1989, avšak lze to vztáhnout i na demonstraci v roce 2018, jelikož zde existují určité paralely. Choreografií davu můžeme rozumět jakousi „transformaci masy jednotlivců v jedno symbolické tělo. Demonstranti nevytvářejí zcela nový sémiotický konstrukt, ale používají existující symbolickou geografii... Co se místa demonstrace týče, demonstranti neusilují ukázat svou sílu před mocenskými centry, ale fyzicky ovládnout, tj. vlastními těly zaplnit prostor...“⁵⁶

V první fázi, kdy se lidé scházeli na Hradčanském náměstí je dav homogenní a nejsou zde tak viditelné rozestupy, což je samozřejmě dáno také velikostí místa a přizpůsobení se davu tak, aby měl účastník výhodně místo, které hodlá zaujmout. Homogenním davem myslím dav, který si drží jistou soudržnost a celistvost. Avšak jsou zde mezi osobami jisté rozdíly v angažovanosti. Někdo chce být v bezprostřední blízkosti dění a nevádí mu tlačit se v davu. Naopak někomu může vyhovovat spíše volnější osobní prostor a zůstává při okraji. Většina účastníků přišla v menších skupinkách, kde probíhala běžná interpersonální

⁵⁴ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 3. vydání. 1999. ISBN 80-7169-988-8, str. 132

⁵⁵ GUERRERO, Laura K., DONSBACH, Wolfgang, ed. *The international encyclopedia of Communication: Proxemics* [online]. Blackwell Publishing, 2008 [cit. 2022-04-04]. ISBN 978-1-4051-3199-5, str. 3929

⁵⁶ ROUBAL, Petr. *Jak se dělá lid? Listopadové demonstrace jako vizuální politická strategie*. In: *Dějiny a současnost* [online]. s. 40-43 [cit. 2022-04-10].

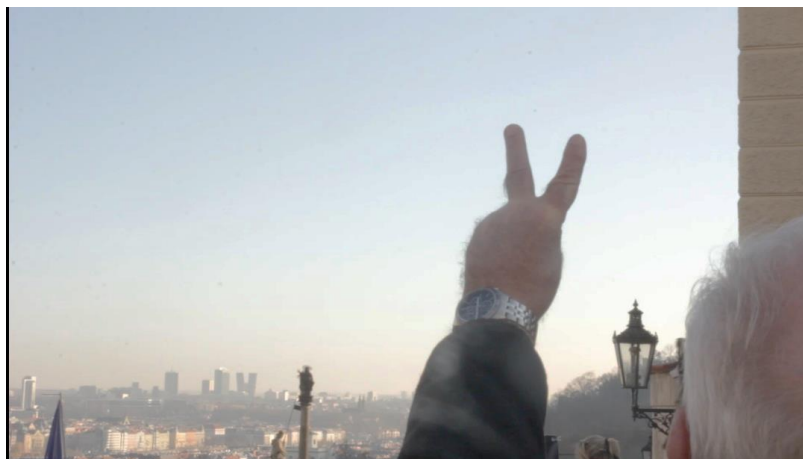
komunikace. Malé skupiny nejčastěji tvořili rodiny nebo skupiny přátel či známých. Avšak jistě nelze vyloučit, že došlo ke komunikaci mezi lidmi, kteří se na akci potkali poprvé nebo se znali pouze ze sociálních sítí, což je dnes naprosto běžné.

Obrázek č. 7: Pohled na dav (vlastní zdroj)

Mezi další způsob, kterým se lidé neverbálně vyjadřovali bylo pomocí gestiky. Gestika je „souhrn gest a/nebo gestických praktik. Převážnou část gestiky zaujímá gestikulace, tj. vytváření gest během mluvení. Při gestikulaci jsou gesta buď sémioticky (komunikačně) méně významným doprovodem mluveného projevu, nebo jeho integrální a důležitou součástí.“⁵⁷ Mezi nejčastěji objevované gesto se stalo „věčko“, notoricky známé gesto, které používal bývalý prezident Václav Havel. Tohle gesto poukazovalo nejen díky tomu na propojení se svátkem 17. listopadu 1989, kdy bylo toto gesto používáno, ale také na jeho význam. Z historického hlediska byl však znak „věčka“ (anglicky Victory) vynalezen v roce 1941 Victorem DeLevelayem, jako symbol proti nacismu. Používat ho poté začal Winston Churchill a postupně se tohle gesto stalo symbolem jakéhokoliv vítězství – vojenského, politického, sportovního či individuálního.⁵⁸

Tohle gesto můžeme považovat za tzv. symbolické gesto, tedy „konvenční gesto, kterému společenství nebo společnosti přisuzují jednoznačný význam vyjádřitelný slovy. Symbolické gesto používají lidé uvědoměle, s komunikačním záměrem. Mezi členy společenství nebo společnosti existuje povědomí o repertoáru těchto gest a pravidlech užití.“⁵⁹ Jako sémantické gesto stanovil „věčko“ například Zdeněk Klein ve svém Atlasu sémantických gest, který považuje za sémantická gesta pouze ta, u nichž se více než polovina respondentů shodla na téže interpretaci. Mezi těmito gesty, kde se respondenti shodli patří i „věčko“. Jako symbol vítězství ho označilo 63,7 % respondentů.⁶⁰

Obrázek č. 8: Gesto vítězství (vlastní zdroj)

⁵⁷ KADERKA, Petr (2017): *Gestika*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/GESTIKA>

⁵⁸ MORRIS, Desmond. *Bodytalk: A world guide to gestures* [online]. 1994 [cit. 2022-04-05]. ISBN 0224101390, str. 129

⁵⁹ KADERKA, Petr (2017): *Symbolické gesto*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/SYMBOLICKÉ_GESTO

⁶⁰ KLEIN, Zdeněk, *Atlas sémantických gest*, 1998, str. 72

Na místě probíhalo množství interakcí různého druhu. Interakce mezi neznámými jedinci často probíhala pomocí dalších neverbálních aspektů komunikace, zejména pomocí na první pohled viditelných materiálních artefaktů, jako je například **oblečení**. „Oblečení může nést mnoho významů. Radikální změna oblečení představuje spíše dočasnou náladu než trvalou osobnost. Způsob, jakým se člověk oblékne může sdělovat důležité zprávy, jelikož je to většinou první věc, které si člověk všimne.“⁶¹ Což je přesně případ toho, proč se lidé k těmto různým vyjádřením uchylují. Chtějí v tu danou chvíli promluvit a oslovit nebo upozornit na sebe ostatní jinak než například transparentem. Často tak lidé, co měli něco na první pohled nepřehlédnutelného na sobě, vzbuzovali pozornost nejen ostatních účastníků, ale také fotografů a dalších osob z médií. Co se týče oděvu, objevilo se zde i pár netradičních a kreativních příkladů. Například jeden oděv obsahoval bundu pokrytou účtenkami, což nese nějaký symbolický význam a odkazovalo to tak na elektronickou evidenci tržeb (viz obrázek č. 9). Pokud však tento kontext neznáme, nedokážeme účel tohoto oblečení dekódovat. Lidé měli na sobě také různě ovázané vlajky, které se tak na chvíli staly součástí oděvu (viz obrázek č. 10). Avšak například užívání české **vlajky** je stejně jako státní hymna dle zákona ČR 3/1993 Sb. jedním ze státních symbolů České republiky a její užívání stanovuje zákon o užívání státních symbolů 352/2001 Sb., což znamená, že jsou jasně daná pravidla, jakým způsobem se může vlajka České republiky používat. Mimo jiné stanovuje, že Státní symboly lze užívat jen vhodným a důstojným způsobem.⁶² „Státní symboly jsou (obvykle) zákonem stanovené znaky, kterými stát označuje svou svrchovanost a které jsou jedním z formálních projevů jeho státnosti. Státními symboly se stát prezentuje i ve vztahu k jiným státům, vyjadřuje jimi svou historii, územní vývoj, státoprávní povahu, případně i národní identitu. Podoba státních symbolů má svoje historické opodstatnění. Státní vlajka se skládá z horního pruhu bílého a dolního pruhu červeného, mezi něž je vsunut žerďový modrý klín do poloviny délky vlajky. Poměr šířky vlajky k její délce je 2:3.“⁶³ Mimo vlajku České republiky se také objevovala vlajka Evropské Unie. „Evropská vlajka reprezentuje Evropskou unii a v obecné rovině také evropskou identitu a jednotu. Tvoří ji dvanáct zlatých hvězd v kruhu na modrém pozadí. Hvězdy symbolizují ideály jednoty, solidarity a souladu mezi evropskými národy. Kruh

⁶¹ KNAPP, Mark L., Judith A. HALL a Terrence G. HORGAN. *Nonverbal Communication in Human Interaction* [online]. 8. vydání. USA, 2014 [cit. 2022-04-04]. ISBN 13: 978-1-133-31159-1.

⁶² Zákon č. 352/2001 Sb. *Zákon o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů*, platnost od 5. 10. 2001

⁶³ Státní symboly České republiky. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/statni-symboly-ceske-republiky.aspx>

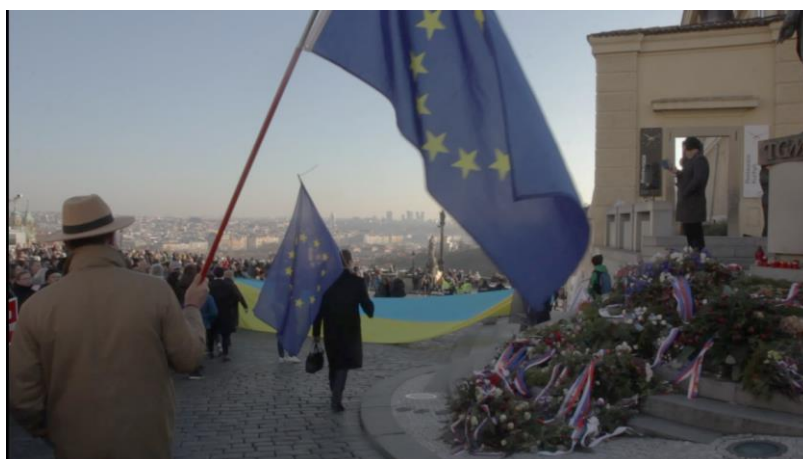
vyjadřuje evropskou jednotu, počet hvězd v něm nemá nic společného s počtem členských států EU.“⁶⁴ Jednalo se většinou o vlajky České republiky, nebo se objevil případ, kdy se na vlajce nacházel T. G. Masaryk. Také se objevila velká vlajka Ukrajiny, což s největší pravděpodobností souviselo s kauzou údajného únosu Babišova syna Andreje Babiše mladšího na Krym. Při úvodním slově tuto kauzu organizátoři také zmiňovali.

Obrázek č. 9: Bunda z účtenek (vlastní zdroj)

Obrázek č. 10: Vlajka jako součást oděvu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 11: Vlajky (vlastní zdroj)

⁶⁴ Evropská vlajka. EU: oficiální internetová stránka EU [online]. [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/european-flag_cs

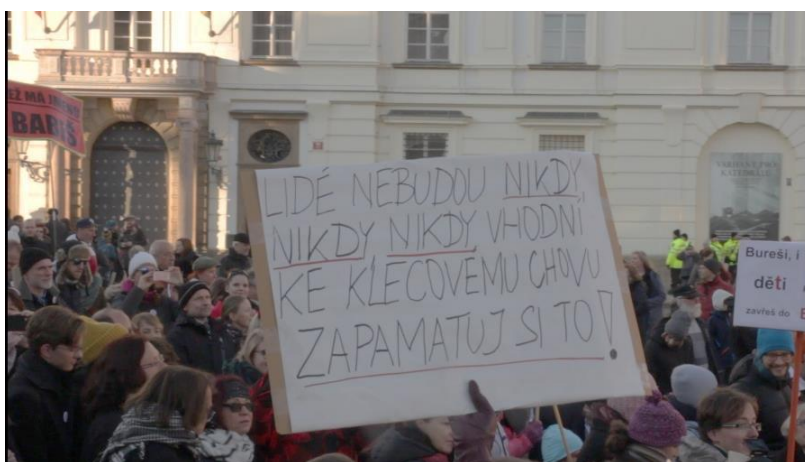
Další důležité materiální artefakty, které se se na protestním pochodu objevovaly ve velkém množství jsou **transparenty**. Dle akademického slovníku cizích slov je to „příležitostný agitační nápis (heslo) nebo obraz na pruhu látky nebo papíru větších rozměrů, nesený zpravidla v průvodu.“⁶⁵ Transparenty se objevovaly v různých velikost a také se objevovalo několik různých typů. Některé byly celé ručně do detailu vyrobeny, někdy se jednalo pouze o jednoduchý vytisknutý nápis nalepený na papírový podklad.

Na první pohled bylo při protestním pochodu patrné, že je velmi důležité znát kontext celého setkání, abychom dokázali porozumět a dekodovat sdělení na transparentu. Objevovaly se totiž transparenty s nápisy typu „Ano? Ne!“, „Už nás nebabíš“ nebo „Lidé nebudou nikdy, nikdy, nikdy vhodné ke klecovému chovu. Zapamatuj si to!“ K tomuto musí účastník či člověk, co si transparent přečte vědět detaily setkání. Například musí znát, jak se jmenuje člověk, proti kterému se demonstrace koná, v jaké politické straně Andrej Babiš je, či znát jeho kauzy a vyjádření v médiích.

Zároveň se u transparentů objevila velká dávka kreativity nejen z pohledu vizuální podoby, ale také prací s českým jazykem a jeho bohatostí. Objevovala se různá rýmovaná hesla, či se tu pracovalo s náznakem a symbolem. To zase souvisí s tím, že musíme znát kontext. Další příklad nápisů na transparentech: „Save free media“, „Babiš patří do Kryminálu“, „Nenechme to být, ať se tu dá žít“, „Už víme, kdo jsi“, „Odstoupit!“. Zároveň i když byli lidé vyzváni ke slušnosti, objevovaly se transparenty s přímými vulgárními urážkami jako například „Babishit“ nebo „Babiš = rakovina této země“.

Jako poslední materiální atribut bych chtěla vyzdvihnout používání **odznaků a stuh**. Tímto gestem, že si odznak nebo stuhu na nějakou část oblečení připnuli vyjádřili účastníci svůj postoj k situaci. Na Pochodu za slušné Česko 2018 převažovaly odznaky spolku Milion chviliek pro demokracii. Jedná se o růžový otazník připomínající přesýpací hodiny a v tom je vyznačený modrý písek (viz obrázek č. 14). Přesný význam a vysvětlení tohoto loga se mi nepodařilo dohledat, a nechává to otevřenou možnost k vícero interpretacím. Další symbol, který se zde objevoval jsou státní barvy – trikolora, tedy bílá, červená a modrá v uvedeném pořadí. Objevoval se zde jako malý odznáček, který je připnutý na nějakou část oděvu. Trikolora odkazuje na události roku 1989 a proto se stejně jako v tomto roce používá i dnes, jakožto vyjádření nesouhlasu se stávajícími poměry.

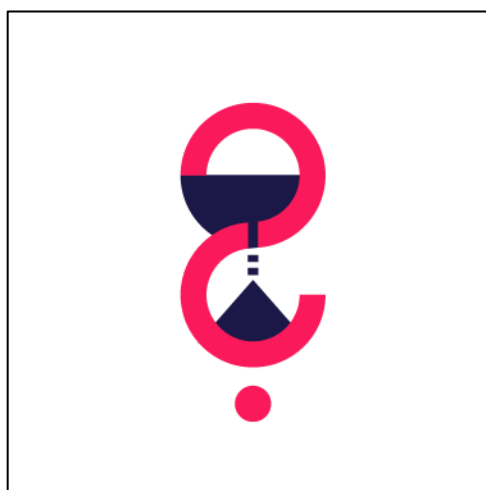
⁶⁵ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1., str. 774

Obrázek č. 12: Ukázka použitého transparentu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 13: Ukázka použitých transparentů (vlastní zdroj)

Obrázek č. 14: Logo spolku Milion chviliek pro demokracii (zdroj: Wikipedia)

3.2.2. SAMOTNÝ POCHOD CENTREM PRAHY

Po první fázi, která se odehrála na Hradčanském náměstí se protestní pochod vydal naplánovanou trasou směrem ke Národní třídě a poté na Staroměstské náměstí. V tuto chvíli se celý dav dal do pohybu a tím se celá struktura tohoto davu proměnila.

Některé aspekty protestního pochodu se od první fáze nezměnily, některé se naopak změnilo velmi. Například transparenty zůstaly stejné, nikdo nové nevyrobil, ale nabyly nového významu, který se se změnou místa mohl postupně měnit. Například tím, že si jich teď mohlo všimnout více osob, které původně nebyly nijak zainteresovány. Jistě jsou však aspekty, které se změnilo naprosto zásadně, a proto nebudu již opakovat to, co jsem popisovala v minulé kapitole, ale přidám to, co se vyskytlo nově, nebo to, co se nějakým způsobem zásadně změnilo.

Příklad toho, co se změnilo výrazně byla **choreografie davu**. Účastníci se museli začít více přizpůsobovat malým pražským uličkám a také dopravnímu či pěšímu provozu Prahy. Vznikaly tak mezi účastníky prostorové mezery a protestní pochod se tak více natáhl do délky. Vznikly tak jakési skupiny, které jako by každá žila nějakým jiným způsobem a byla samostatným živým organismem. Účastníci však stále věděli, že se mají držet při sobě a tím pádem často na sebe čekaly jednotlivé skupiny, které se předtím oddělily. Jelikož však skupin bylo více, mohl účastník, co šel poblíž skupiny v čele mít naprosto odlišný zážitek a zkušenost než člověk, který se nacházel na konci pochodu. K okolí tento dav však působil jako jeden. Byla to jednoduše skupina, která patřila ke konkrétnímu protestnímu pochodu Za slušné Česko. Také tím, že se protestní pochod více prostorově natáhl, působilo uskupení účastníků dojmem, že jich je opravdu hodně. Zároveň není vyloučeno, že se někteří účastníci připojovali až po cestě, a proto účastníků opravdu přibývalo. Také čím déle protestní pochod šel, tím se mezery postupně zvětšovaly.

Obrázek č. 15: Dav se přizpůsobuje prostoru (vlastní zdroj)

Obrázek č. 16: Dav přizpůsobující se prostoru (vlastní zdroj)

Každá skupina měla neoficiálně stanoveného jednoho účastníka, který se chopil iniciativy a například udával hesla, která se křičela a ostatní účastníci se ke skandování většinou přidali a přizpůsobili se. Připomínám, že pro lepší porozumění označuji tyto jedince dle Le Bona jako „vůdce davu“. V této druhé fázi se však role vůdců davu velmi proměnila. Zmizela role jediného mluvčího, který promlouvá k davu, ale tohle „vůdcovství“ se roztříštilo na menší vůdčí role. Velká část hlavních organizátorů této události se přesunula na čelo protestního pochodu, kde udávali rychlost a tempo. V čele společně nesli transparent, který prohlašoval, jaká organizace či spolek se k tomuto protestnímu pochodu hlásí, kdo je organizátorem a co ve zkratce vyžadují, což znázorňoval transparent s nápisem demisi (viz obrázek č. 17). Jeden z této skupiny měl megafon, kterým v nepravidelných intervalech určoval to, co se bude křičet za hesla. Za nimi pokračovali ostatní účastníci Pochodu za slušné Česko. Někteří těsně za organizátory, někteří jakoby „mimo“, to znamená po okrajích ulic, po chodníku. Tam se taky ve většině případů pohybovali i fotografové a novináři. Ti, co se nacházeli na okrajích se také dle pocitu méně zapojovali do dění a stali se spíše pozorovateli. Také došlo k pár konfrontacím právě mezi těmito dvěma skupinami „na okraji“ a „uprostřed“.

Obrázek č. 17: Čelo protestního pochodu (vlastní zdroj)

Hesla se v tuto chvíli začala skandovat v nepravidelných časových intervalech a stalo se tak jedním z hlavních poznávacích znamení probíhajícího protestního pochodu. Objevovala se hesla jako „Demisi“, „Estébáky nechceme“, „Komunisty nechceme“ nebo „Chceme slušnou vládu.“ V této fázi můžeme také pozorovat určitou gradaci, co se hesel týče. Lidé více skandovali, aktivně se snažili upozornit na problém, který podle nich nastal. Z více či méně pasivních posluchačů se v tuto chvíli stali opravdu aktivní účastníci demonstrace.

Zde se také díky prostorovému rozložení dalo více všimnout, jaké je **složení davu**. Zde bych si dovolila tvrdit, že složení davu bylo velmi různorodé a objevovali se zástupci všech různých věkových skupin a také genderově bylo složení víceméně vyvážené. Různorodé složení davu zapříčiněno také tím, že se jednalo o sobotu, což umožňovalo zúčastnit se téměř všem bez rozdílu. Počet žen a mužů byl přibližně stejný, žádná skupina nijak výrazně nevyčnívala. Na protestním pochodu byli přítomní jak zástupci mladé, střední ale i starší kategorie, a dokonce se v nemalém počtu objevovaly i děti. Avšak samotná účast dětí budí u části veřejnosti rozporuplné pocity názory na jejich účast se různí.

V této fázi protestního pochodu také využili účastníci síly davu a v určitých chvílích se snažili více **zapojit kolemjdoucí** a přesvědčit je k tomu, aby se k protestnímu pochodu také přidali. To znamená, že využívali již zmíněné materiální atributy jako jsou například transparenty, které seznámili náhodné kolemjdoucí alespoň zhruba se situací a událostí jako takovou. Přímé oslovení používali účastníci při skandování hesel, nejčastěji se objevovalo heslo „Pojďte s náma“.

Můžeme tvrdit, že účastníci svým protestním pochodem v této fázi narušili **každodenní pořádek** v Praze více než je běžné. Toto narušení bych rozdělila do dvou kategorií. Jako první kategorii považuji narušení dopravní situace a zapojení velkého množství policejních složek. Druhou je narušení klidu Prahy tím, že opravdu fyzicky křičeli a byli tím pádem nepřehlédnutelní. Křik hesel byl doplněn různým pískáním, bučením či jiným skandováním. Také co se týče místa, narušil pochod prázdnotu některých ulic či mostů. Je to něco, co není na každodenním pořádku. Nejvíce to však ovlivnilo dopravní situaci. V některých případech se lidé nemohli do ulic dostat, byly zde různé objížďky, nebo naopak i přecházení přes tramvajové koleje. To souvisí s tím, že bylo do celé akce zapojené velké množství policejních složek, které řídily nejen dopravu, ale i hranice protestního pochodu. Policie šla před samotným čelem organizátorů protestního pochodu, zároveň čekala na dalších stanovených místech po celé trase směrem k Národní třídě, nebo se pohybovala současně s davem a kontrolovala bezpečnost bezprostředně „zevnitř“.

“Bezpečnost a veřejný pořádek tvoří součást tzv. vnitřních věcí a slouží tradičně jako definiční znak pro vymezení postavení, funkcí a činnosti policie, která má společnost chránit. V této souvislosti je pojem bezpečnost používán ve dvojím smyslu: širším (policii náleží ochrana bezpečnosti státu a jeho institucí, všech osob a veškerého majetku atd.) a užším (policie chrání bezpečnost i určitých objektů např. vymezeného okruhu osob, silničního provozu, určitých budov). Obsah pojmu bezpečnost zůstává v obou případech stejný, rozdíl je v míře konkretizace, tj. určení šíře chráněných vztahů. Zásahy, které jsou k odvrácení nebezpečí uskutečňovány, musí být přiměřené hrozcí škodě a to, pokud jde jak o použité prostředky, tak časový okamžik a délku jejich použití“⁶⁶

Obrázek č. 18: Spolupráce policejních složek při protestním pochodu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 19: Spolupráce policejních složek při protestním pochodu (vlastní zdroj)

⁶⁶ MATES, Pavel, *Nové policejní právo: Právní předpisy s komentářem podle stavu k 1.1.2009*. 1. vyd. Praha : Linde, 2009. 344s.

3.2.3. KONEC PROTESTNÍHO POCHODU A ROZTRÍŠTĚNÍ DAVU NA NÁRODNÍ TŘÍDĚ

Třetí fáze protestního pochodu Pochod za slušné Česko je nejtěžší k představení z důvodu velkého množství lidí a s tím spojené omezené množství informací, které bylo možné vypořádat. I přesto je důležité pro kontext tuto fázi zmínit, a proto se pokusím i tuto část alespoň krátce představit a vyzdvihnout to nejpodstatnější co se odehrálo, či od druhé fáze změnilo. Tato fáze se odehrávala přímo na Národní třídě, kde se dav v prostoru roztránil. Národní třída totiž byla v ten den jeden z hlavních bodů celých oslav 17. listopadu 2018 v Praze, kde se konalo opravdu nadměrné množství různých dílčích akcí. Program na Národní třídě byl velmi živý a pestrý a jeho velká nabídka zde zaujala různé skupiny lidí a také zde byl program pro rodiny s dětmi. Celý program nesl název Korzo Národní a měl jednoho organizátora, což byl spolek Díky, že můžeme. Představují se následovně: „Jsme spolek tvořený třemi desítkami studentů a mladých lidí. Poprvé jsme se rozhodli přispět svým dílem k připomenutí 17. listopadu svým vrstevníkům i celé společnosti před osmi lety, k příležitosti 25. výročí od sametové revoluce. Chceme ukázat, že svoboda pro nás není samozřejmostí, ani prázdňím slovem. Uvědomujeme si, že svoboda k sobě váže i zodpovědnost a stejně přistupujeme i k její oslavě. Devátým rokem organizujeme největší listopadové oslavy svobody – Korzo Národní. Podařilo se nám utvořit tradici občanských a kulturních oslav sametové revoluce přímo na Národní třídě.“⁶⁷

Jako příklad programu mimo protestní pochod bych uvedla scénické čtení v průchodu Národního divadla. Zde se střídaly známé české osobnosti, jako je například Ivan Trojan či Zdeněk Svěrák. Vystupovali v rámci literárního programu s názvem „obývatel Václava Havla“, ve kterém se četly texty Václava Havla.

Další program se konal na prostranství mezi historickou a novou budovou Národního divadla v Praze. „Tak zvanou piazzetu navrhl architekt Karel Prager jako součást projektu výstavby Nové scény. Od 4. října 2016 nese prostor jméno prvního českého prezidenta Václava Havla. Náměstí ožívuje instalace sochaře Kurta Gebauera v podobě 160 centimetrů velkého červeného srdce. Na piazzettě se konají koncerty, festivaly, hraje se divadlo.“⁶⁸ U tohoto srdce se lidé fotili a pokládali zde svíčky a květiny. Vedle poklidných a vzpomínkových aktů se zde však vzhledem k velkému množství lidí a důležitých míst

⁶⁷ O nás. Díky, že můžeme! [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.dikyzemuzem.cz/kdo-jsme/>

⁶⁸ NOVÁKOVÁ, Jolana. *Prostor mezi Novou scénou a historickou budovou Národního divadla v Praze nese jméno Václava Havla*. Český rozhlas [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/prostor-mezi-novou-scenou-a-historickou-budovou-narodniho-divadla-v-praze-nese-7788066>

objevovaly i různé kauzy a také přímá konfrontace mezi lidmi. Docházelo k tomu proto, že se zde shlukovali jak zastánci, tak i odpůrci různých politických hnutí a také se zde osobně nacházeli zástupci z řad politiků, což někdy situaci vyhrotilo, jindy naopak uklidnilo.

Dále se zde odehrávaly například pietní akce spojeny se zapalováním svíček. Na Národní třídě se totiž nachází i pamětní deska 17. listopadu. „Bronzová deska s prostým datem 17. 11. 1989 visí v průchodu Kaňkova paláce na pražské Národní třídě od jara 1990. Jejím autorem je Otakar Příhoda, památník doplňuje osm lidských rukou v různých gestech včetně churchillovského (a havlovského) gesta vítězství a vypnuté prázdné dlaně, které odkazuje k heslu „Máme holé ruce“, jež zde tváří v tvář bezpečnostním silám skandovali na počátku sametové revoluce vysokoškolská studenti.“⁶⁹ V roce 2016 se kvůli bezpečnosti a rizika požáru ze svíček přesunula na průčelí Kaňkova paláce.

Co může být po příchodu k tomuto památníku zarážející není množství věnců a svíček okolo, ale využívání tohoto pietního či památného místa ke zviditelnění aktuálních problémů. Vedle kytek se zde objevovaly transparenty nesoucí hesla „Stop Babišovi“ nebo „Stop Zemanovi“ (viz obrázek č. 20). Jsou to jistě témata, která ve společnosti aktuálně rezonují, a proto i na takových pietních místech můžeme najít odkazy nejen historické, ale i aktuální. Může to také odkazovat a upozorňovat na určitou paralelu mezi událostmi minulých let a událostmi, které jsou nyní aktuální a živé.

Na stránkách Spolku pro vojenská pietní místa je Pamětní deska 17. listopadu 1989 umístěna na ulici Národní, Praha 1 vedena jako pietní místo. I když není tato Pamětní deska 17. listopadu 1989 evidována v centrální evidenci válečných hrobů, definuje Zákon o válečných hrobech pietní místa následovně: „Válečným hrobem je pro účely tohoto zákona i pietní místo, kterým se rozumí pamětní deska, pomník, památník nebo obdobný symbol připomínající válečné události a oběti, které zahynuly v důsledku aktivní účasti ve vojenské operaci nebo v důsledku válečného zajetí, anebo oběti osob, které zahynuly v důsledku účasti v odboji nebo vojenské operaci v době války.“⁷⁰ Pokud bychom tedy z těchto dostupných informací odvodili, že se zde skutečně jedná o pietní místo existují daná pravidla, jak se smí s daným místem zacházet. V zápalu emocí se však pietní místa využívají i jinak než k pouhé vzpomínce na události z dob minulých.

⁶⁹ ČT24. Pamětní deska k listopadu 1989 na Národní třídě se přesunula z podloubí na zeď. ČT24 [online]. 16. 11. 2016 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/hlavni-mesto-praha/1958410-pametni-deska-k-listopadu-1989-na-narodni-tride-se-presunula-z>

⁷⁰ Zákon o válečných hrobech a pietních místech, Zákon č. 122/2004 Sb, Platnost od 22.03.2004, Účinnost od 01.07.2004. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-122>

Při vstupu na Národní třídu se přicházející dav protestního pochodu přirozeně rozptýlil, jelikož se zde nacházelo v době příchodu velké množství lidí, kteří se účastnili programu v rámci akce Korzo Národní. Kompletně se tak změnila choreografie davu, která se z homogenního podlouhlého uskupení přeměnila na roztržitější skupiny a propojení s jiným existujícím davem na Národní třídě. Dav se tedy promísil s jedinci na Národní třídě, což vedlo ke dvěma dalším situacím. První situace, která nastala byla, že se zde někteří účastníci protestního pochodu odpojili. Ať už to bylo z důvodu, že na Staroměstské náměstí nechtěli pokračovat, nebo je zde jednoduše něco zaujalo natolik, že se rozhodli na Národní třídě zůstat. Druhá situace, která mohla nastat je, že si zde procházejícího protestního průvodu všimli lidé, kteří o něm nebo o demonstraci na Staroměstském náměstí původně nemuseli vůbec vědět a přidali se k němu až zde, anebo se plánovaně chystali k protestnímu pochodu přidat až na Národní třídě. Můžeme tedy konstatovat, že se zde dav velmi proměnil, ale organizátoři jistě počítali s možností, že procházet nejrůšnější ulicí nebude lehké. Provést dav na druhou stranu v nezměněné podobě a dovést všechny na Staroměstské náměstí tak bylo prakticky nemožné. Nepřispíval k tomu ani fakt, že ještě před příchodem protestního pochodu na Staroměstské náměstí byly ulice přeplněné lidmi a vím i o případech, kdy se jedinci na Staroměstské náměstí dokonce vůbec nedostali. Dle odhadů organizátorů dorazilo na Staroměstské náměstí asi 25 tisíc lidí. Zároveň zde kvůli dalším vjemům a okolnímu hluku z velké části zanikla výraznost tohoto protestního pochodu a jeho ukončení nebylo nijak oficiální, ale byl ukončen demonstrací na Staroměstském náměstí.

Obrázek č. 20: Pohled na pamětní desku na Národní třídě (vlastní zdroj)

3.2.4. SHRUTÍ

V této části diplomové práce bylo cílem představit událost Pochod za slušné Česko v celé její komplexnosti a zasadit ji do dalšího okolního dění toho dne. Protestní pochod byl rozdělen na tři nejdůležitější fáze a ke každé se přistupovalo individuálně v rámci specifických požadavků, které byli při popisu dané fáze potřebné. K představení události práce přistupovala chronologicky, tedy tak, jak v reálném čase protestní pochod probíhal.

V první fázi bylo hlavním úkolem pokusit se zejména pojmenovat a představit konkrétní komunikační prostředky, díky kterým účastníci mezi sebou komunikovali a interagovali nejen v této počáteční fázi. Zejména byl prostor věnován vykřikovaným heslům, úvodnímu slovu od organizátorů, kterým Pochod za slušné Česko oficiálně započal. Dále zde byly představeny transparenty a jaké typy nápisů jsme mohli na události vidět. Také zde byla část věnovaná gestům a oblečení. V poslední řadě bylo cílem přiblížit mé pojetí pojmu choreografie davu, tedy jak se v této fázi dav pohyboval a jak se v čase měnil.

V druhé fázi byly popsány hlavní změny, které během samotného protestního pochodu nastaly od přechodu první fáze k fázi druhé. Nejvíce se změnila choreografie davu, jelikož se v této fázi dal dav do pohybu a tím pádem se změnila jeho celá struktura a rozložení v prostoru. Dále byl prostor věnován iniciativní jedincům, tedy dle Le Bona vůdcům davu, jejichž role se od první fáze změnila a rozdělila mezi více jedinců. Podstatné je také fakt, že během druhé fáze protestní pochod jistým způsobem narušil každodenní život v Praze ať již množstvím účastníků a jejich hlasitostí, či množstvím policejních složek, které se do akce zapojily.

Ve třetí fázi bylo stručně shrnuto zásadní dění a program na Národní třídě, jelikož zde protestní pochod procházel směrem ke konečné demonstraci na Staroměstském náměstí. Znovu bylo potřebné věnovat se choreografii davu a jakým způsobem se dav v této fázi změnil. Důležité bylo zmínit tyto změny hlavně díky tomu, že se zde dav promísil s jiným, již existujícím davem. Také bylo představeno dění v rámci program Korzo Národní a jeho dílčí akce a aktivity na Národní třídě.

Můžeme tedy říct, že tato část slouží jako prvotní rámec a strukturace události pro lepší představu toho, jak Pochod za slušné Česko 17. listopadu 2018 probíhal a jaký byl celý kontext události. Jednalo se o velmi živou a dynamickou komunikační událost, která se vyznačovala velkým množstvím komunikačních a interakčních situací. V další kapitole se pokusím detailně analyzovat komunikační situace, které jsem si vybrala a považuji je za důležité a zajímavé právě z hlediska komunikace a interakce.

3.3. ANALÝZA MIKRO SITUACÍ V RÁMCI KOMUNIKAČNÍ UDÁLOSTI POCHOD ZA SLUŠNÉ ČESKO 17. LISTOPADU 2018

Následující část diplomové práce bude již věnovaná mikrosituacím, které jsem se rozhodla z hlediska komunikace a interakce analyzovat. Jelikož již známe díky přechozí kapitole kontext celé události, budu vždy zasazovat konkrétní audiovizuální materiál do jedné ze tří fází ve které se komunikační situace udála. Budu se snažit přijít na co nejvíce komunikačních odkazů a symbolů, které situace na demonstracích mohou obsahovat a tím se pokusím pochopit specifika událostí protestního typu. Celá událost protestního pochodu má stejnou příběhovou linii. Tedy, že se jedná o stejné místo, kde se událost odehrává, což je v našem případě Praha. Sledujeme celou dobu stejný dav, který se společně přesunul z jednoho místa na druhé. V poslední řadě je událost jednoznačně časově ohraničena, tedy má svůj jasný začátek a konec a svůj chronologický vývoj, což jsem představila v předchozí kapitole *Analýza komplexní události*. V této fázi veškeré aspekty, které byly v předchozí části představeny a popsány, uvidíme aplikované v konkrétních komunikačních situacích. Tím se nám ukáže funkce těchto verbálních i neverbálních aspektů přímo na jasně definovaných ukázkách.

Audiovizuální materiál jsem si pojmenovala následovně:

1. Lidé s transparenty
2. Muž s vlajkou a transparentem
3. Úvodní slovo Mikuláše Mináře a reakce účastníků
4. První pohyb protestního pochodu
5. Reakce davu na obraz Václava Havla

Při analýze si v každém materiálu budou zvlášť stanoveni hlavní aktéry a jejich role v komunikačních situacích. Dále budou stanoveny dominantní prvky, které se na konkrétním audiovizuálním materiálu vyskytují. Stejně tak bude přístupováno k objektům a materiálním atributům. Pokusíme se poznat jakou úlohu v celé komunikační situaci v rámci interakce s účastníky hrají a zda fungují samostatně či k jejich aktivizaci potřebují lidský faktor.

Před samotnou mikroanalýzou budou stanoveny fáze audiovizuálního materiálu, které budou analyzovány a zároveň bude stručně popsáno dění v komunikační situaci v tzv. transkriptu, který bude vložen před každou mikroanalýzu pro lepší orientaci. Tato část ponese název stejný, jako u Lorenzy Mondady, tedy transkript, avšak nebudou zde stanoveny

žádné značky a zkratky pro vyjádření některých komunikačních situací. Pouze zde bude stručný popis dění v konkrétní zachycené situaci a bude zasazena časově. Zároveň je k transkriptu přiložena celková délka původního audiovizuálního materiálu. Za každou fázi je uveden čas, ve které se konkrétní sledovaná komunikační situace udála. Tímto rozdělením budou vyzdvihnuty a zvýrazněny situace, které se v průběhu času změnily a které měly na určitou komunikační situaci nějaký vliv. Tohle využití screenshotů zároveň umožňuje zachycení přesně té situace, která je předmětem hlubšího náhledu v analýze.

3.3.1. LIDÉ S TRANSPARENTY

Transkript a rozdělení do fází / (trvání celé komunikační situace: 34 vteřin)

1. fáze (2. vteřina)

Skupina účastníků stojící uprostřed Hradčanského náměstí s transparenty. Interakce a komunikace probíhá zatím pouze mezi členy této skupiny.

2. fáze (10. vteřina)

Skupiny si všímají náhodní kolemjdoucí, kteří si je buď pouze prohlédnou, nebo naruší jejich prostor tím, že si je fotí či natáčí. Nikdo je však zatím neoslovuje napřímo.

3. fáze (28. vteřina)

Okolo skupiny prochází i lidé, kteří si jich naopak vůbec nevšímají, jako například turisti s mapou. Nemusí znát kontext, nemusí se u tuto událost zajímat.

4. fáze (33. vteřina)

Po určité době dochází k narušení prostoru a vzniká první interakce mezi účastníky této malé skupiny a jedince „zvenčí“

1. fáze komunikační situace

V první fázi máme následovnou komunikační situaci, která se odehrála v první fázi protestního pochodu, tedy na Hradčanském náměstí. Skupina účastníků, se dle seskupení a interakce mezi sebou znají a mají stanovený nějaký společný komunikační cíl. Budou tedy definováni jako hlavní aktéři této komunikační situace. Jelikož se jedná o pět lidí můžeme tuto skupinu definovat jako malou. „Malá skupina je relativně malý počet jednotlivců, kteří sdílejí společný cíl a dodržují podobná organizační pravidla. Je to parta jednotlivců v takovém počtu, aby všichni mohli snadno komunikovat. Malé skupiny se obvykle skládají z přibližně pěti až patnácti lidí, má-li skupina více než dvanáct jednotlivců, komunikace se poněkud ztíží.“⁷¹ V tuto chvíli mezi sebou ve skupině komunikují a jsou tedy v této chvíli hlavními aktéry této komunikační situace všichni stejnou měrou. Jedná se o čtyři muže a jednu ženu. Jejich role se zdají být v tuto chvíli rozvrženy stejnoměrně a nikdo se ze skupiny neangažuje více či méně. Jako komunikační cíl této skupiny může být například to, aby si kolemjdoucí všimli jejich transparentů, či aby si je někdo vyfotil a vzbudili tím pozornost ostatních účastníků či kolemjdoucích. Skupina stojí uprostřed Hradčanského náměstí, které bylo v tuto chvíli ještě poloprázdné oproti času, kdy protestní pochod oficiálně započal úvodním slovem organizátorů. Tato komunikační situace totiž nastala ještě před úplným začátkem samotného úvodního projevu Mikuláše Mináře u sochy T. G. Masaryka. Tím, že se postavili vedle sebe a položily před sebe transparenty se oddělili a vymezili od ostatních a vystupují tak směrem k ostatním jako jeden menší celek.

Skupina se vymezila naprosto konkrétně a dává jasnými způsoby najevo svůj názor. Jako první si můžeme všimnout, že všichni jedinci ve skupině mají na oblečení připnuté odznaky spolku Milionu chviliek pro demokracii a u muže vlevo můžeme vidět i odznak trikolory. Hlavním materiálním artefaktem, který je v této komunikační situaci dominantní jsou transparenty připomínající dopravní značky, které tato skupina využívá ke komunikaci směrem k ostatním účastníkům č náhodným kolemjdoucím.

Na transparentech můžeme vidět velmi jednoznačné nápisy, které mají díky zmíněným jménům Miloše Zemana a Andreje Babiše jasné příjemce. Díky těmto transparentům položených na zemi si skupina vymezila prostor. Položit na zem je však mohli i z ryze praktických důvodů, např. že jsou transparenty těžké, či se jim do začátku protestního pochodu nechtěli držet. Jeden muž však ceduli s nápisem „Stop Babišovi“ drží v ruce po

⁷¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 3. vydání. 2006. ISBN 80-7169-988-8, str. 239

celou dobu čekání. Nejen během této první fáze, ale během celé komunikační situace byla skupina statická a zůstala tak stát na jednom místě bez výraznějších pohybů či přemístění.

2. fáze komunikační situace

Ve druhé fázi komunikační situace dochází k prvnímu narušení integrity skupiny. I když chování uvnitř skupiny zůstává beze změny, přichází první kolemjdoucí, kterého zaujme jejich vyjádření či transparency natolik, že ji přinutí zastavit se, vytáhnout telefon a pořídit si snímek či video. Z další reakce usuzují, že je dotyčná nezná a vybrala si je jako objekt svého zájmu zcela náhodně na základě aktuálního rozhodnutí. V úvahu však musíme brát fakt, že jako první jsme narušili integritu skupině my jako výzkumníci, kteří si je natáčeli, což mohlo, ale také nemuselo změnit způsob komunikace mezi jednotlivými členy skupiny. Z pozorování si však pamatují, že se chování ve skupině po zapnutí kamery nijak zásadně nezměnilo.

Nikdo z kolemjdoucích však zatím nekonfrontuje jedince ze skupiny přímo a zatím se jimi vymezený prostor nijak zásadně nenarušuje. Avšak již ten fakt, že vznikají jejich nahrávky či zachycení na telefon na veřejném místě nevyklučuje, že se budou v určité podobě šířit po sociálních sítích či v mediálních člancích.

I když se v této komunikační situaci na první pohled může zdát, že se zde neděje nic zásadního, tak i přesto svým chováním účastníci komunikují. Jak zmiňuje Watzlawick v knize *Pragmatika lidské komunikace*, tak sděluje myšlenku, že „Vyjdeme-li z předpokladu, že veškeré chování v interakční situaci má význam sdělení. Tj. je komunikací, plyne z toho, že ať se člověk snaží jakkoliv, nemůže nekomunikovat. Aktivita nebo neaktivita, slova či mlčení, vše má význam sdělení, ta ovlivňují další a tato další zase nemohou neodpovídat na komunikaci a sama rovněž komunikují.“⁷² I když tedy členové této skupiny na sebe neupozorňovali nijak verbálně, dokázali na sebe pozornost strhnout díky vyjádření neverbálnímu.

3. fáze komunikační situace

V třetí fázi je zachycen moment, ve kterém můžeme vidět, že i když je tato malá skupina určitým způsobem vystavena ostatním, ne vždy, a ne u všech je tato pozornost

⁷² WATZLAWICK, Paul, Janet Beavin BAVELAS a Don D. JACKSON. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 2., rev. vyd., 1. v Newton Books. Přeložil Barbora JANEČKOVÁ, přeložil Zbyněk VYBÍRAL. Brno: Newton Books, 2011. Gaia. ISBN 978-80-87325-00-1, str. 43,44

směrem ke skupině uskutečněna. To znamená, že nemáme zaručeno, že i díky různým materiálním artefaktům, které jsou sebevíc výrazné, nemusíme vzbudit pozornost ostatních. Díky rozmanitému složení davu a také místu, které je veřejné a z hlediska turistiky a památek známé se zde objevovali další lidé, kteří neměli s událostí Pochod za slušné Česko žádnou spojitost. Objevovali se zde například turisté, jak můžeme vidět na obrázku. Jejich zájem se naprosto lišil od ostatních účastníků této události, jelikož měli naprosto jiný komunikační cíl ve své vlastní skupině, se kterou se zde nacházeli. Pokud se jednalo o turisty ze zahraničí nemluvící česky bylo by prakticky nemožné je do dění této události nějak zapojit, jelikož s největší pravděpodobností neznají kontext protestního pochodu. Je tedy velmi důležité pro pochopení znát historický a kulturní kontext.

4. fáze komunikační situace

Po určité době dochází k narušení prostoru skupiny a vzniká první interakce tváří v tvář. Zajímavé je, že skupina jinak nevynaložila téměř žádnou energii k tomu, aby je někdo oslovil. Od začátku jejich postavení se jejich vystupování směrem k ostatním nijak nezměnilo, a i přesto došlo po nějaké době k slovní konfrontaci. Interakce vznikla mezi jedincem ve skupině a ženou „zvenčí“, která jednoho ze skupiny přímo oslovila. V tuto chvíli se veškerá pozornost i ostatních členů malé skupiny přesunula od pozorování okolí k ženě, která je oslovila. Dle reakce, která působila pozitivně, a dokonce na jedincích bylo možné vidět úsměv můžeme usuzovat, že buď skupina ženu znala, nebo jim její přítomnost nikterak nevadila a interakce tak probíhala vřele z obou stran.

3.3.2. MUŽ S VLAJKOU A TRANSPARENTEM

transkript a rozdělení do fází / (trvání celé komunikační situace: 33 vteřin)

1. fáze (2. vteřina)

Muž chystající transparent na protestní pochod. Všimá si ho fotograf 1

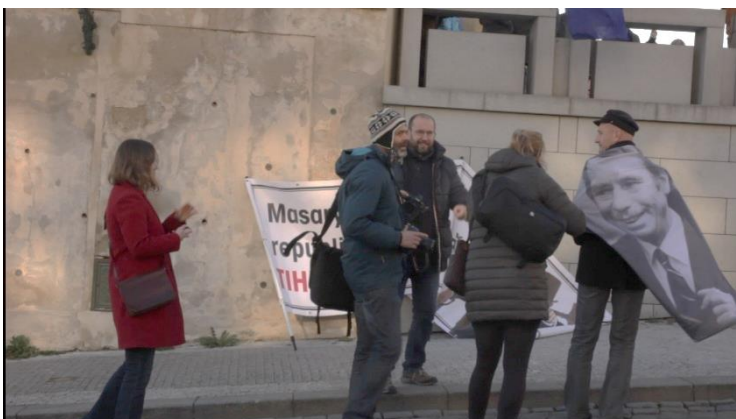
2. fáze (6. vteřina)

Muž pomalu odchází, avšak díky vlajce, kterou má přidělanou na zádech má pozornost fotografů 1 a 2.

3. fáze (12. vteřina)

Odcházejícího muže se snaží zastavit hlouček fotografů

4. fáze (25. vteřina)

Přichází moment interakce mezi fotografy a mužem

1. fáze komunikační situace

Hlavním aktérem této komunikační situace je muž, který v této fázi chystá transparent, který plánuje nést v protestním pochodu. Transparent nese nápis: „Masaryk naši demokratickou republiku přivedl na svět, tihle ji pohřbívají“. Na transparentu je vedle nápisu vyobrazená karikatura Andreje Babiše a Miloše Zemana. Tato situace se odehrála v první fázi protestního pochodu, tedy na Hradčanském náměstí nějakou chvíli před oficiálním zahájení celé události. V tuto chvíli zde probíhala ještě jiná akce, a to konkrétně protestní setkání romské komunity s názvem „*Jdeme do toho*“ *Me Džav a So Tumen Avena?*“ Muž má na zádech také jako součást oblečení zavěšenou vlajku, na které je vyobrazen bývalý prezident Václav Havel. Muže si při chystání transparentu všímá a vytipuje fotograf (označení jako fotograf 1), který ho chce zvěčnit, zejména ho zaujme vlajka na zádech. Muž si však fotografa 1 nevšímá. Muž se zároveň různě procházel před začátkem po Hradčanském náměstí a vzbuzoval tak pozornost nejen fotografů a médií, ale také ostatních účastníků. Hlavním materiálním atributem je zde připravený transparent, ale také zejména vlajka s Václavem Havlem. Zase má tento materiální atribut svůj symbolický a historický význam spjatý s původním datem 17. listopadu 1989.

2. fáze komunikační situace

Muž od transparentu začíná odcházet a nevšímá si fotografa 1, který se ho snaží vyfotit. Hlavním aktérem je tedy stále muž s vlajkou přes záda společně s dvěma dalšími osobami-fotografy. Žádná oboustranná komunikace zde ještě probíhat však nezačala. Muž si fotografa 1 buď vůbec nevšiml, anebo si ho nevšímá záměrně, a to může být bráno jako projev nezájmu o jakoukoliv komunikaci. Na scénu však přichází třetí osoba, taktéž fotograf (označení jako fotograf 2), který si transparentu a muže také všímá. Všichni fotografové byli často dobře rozeznatelní nejen samozřejmě dle fotoaparátu, ale také podle velkých brašen, které se staly jakýmsi poznávacím znamením právě fotografů a kameramanů.

3. fáze komunikační situace

V této chvíli se snaží odcházejícího muže s vlajkou zastavit fotograf 1, který má v tuto chvíli zájem o zahájení komunikace, něco po muži chce, něco mu chce sdělit. Fotograf 2 na tomto screenshotu vypadá, že nemá o jakoukoli komunikaci s mužem zájem. Muž však pokračuje v chůzi a pozornost je směřována k jinému dění na Hradčanském náměstí. Do komunikační situace nám v tuto chvíli přichází další osoba, tou je žena, která

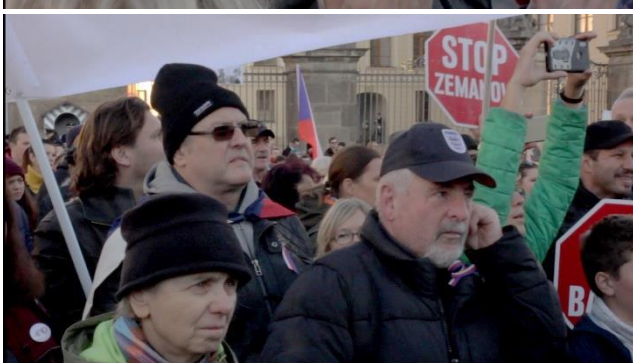
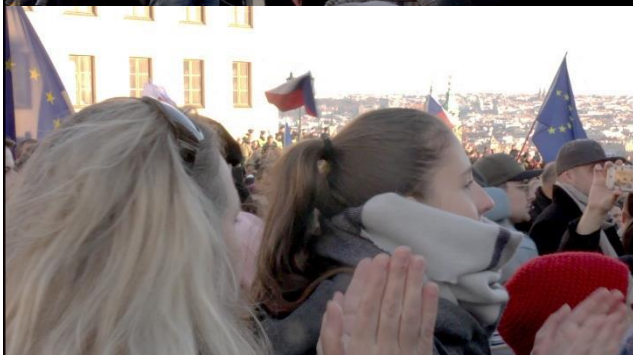
přichází směrem k muži. Dle celého audiovizuálního materiálu lze poznat, že se jedná také o fotografku, která si poté fotí detail vlajky na mužových zádech.

4. fáze komunikační situace.

V této chvíli je i hezky vidět vlajka, která vzbuzovala pozornost ostatních účastníků. Všichni tři fotografové se dostávají prostorově do blízkého kontaktu a vzniká mezi nimi interakční situace. Dávají se do řeči mezi sebou ve skupině a přidává se i muž s vlajkou. Do komunikační situace přichází čtvrtá osoba, a to dívka v červeném kabátu, která prvně skupinu pozoruje z dálky, poté si vyfotí transparent, následně vlajku na mužových zádech. Bez jakékoliv slovní konfrontace projde okolo skupiny a odchází pryč. Celá komunikační situace i přes krátkou dobu trvání ukazuje, jak rychle dokáže dojít k interakci mezi osobami a také jak se další lidé dokáží rychle přidat, když vidí ostatní přímo v akci. Také situace ukazuje, že pokud má osoba na sobě něco, co v nějakém směru „vyniká“ je prakticky nemožné, aby v tom množství lidí prošla bez povšimnutí. Vystává nám zde tedy otázka důležitosti materiálních artefaktů, která se zdá být velmi klíčový při samotné komunikaci a interakci.

3.3.3. ÚVODNÍ SLOVO MIKULÁŠE MINÁŘE A REAKCE ÚČASTNÍKŮ

Transkript a rozdělení do fází / (trvání celé komunikační situace: 1 minuta 8 vteřin)

1. fáze (3. vteřina)

Úvodní slovo Mikuláše Mináře stojícího pod symbolickým místem sochy T. G. Masaryka směrem k přihlížejícímu davu.

2. fáze (24. vteřina)

Pauza a čekání Mikuláše Mináře na reakci přihlížejícího davu

3. fáze (32. vteřina)

Reakce davu. Potlesk, mávání vlajkami, pískání, křičení.

4. fáze (43. vteřina)

Nahlédnutí na složení davu.

5. fáze (58. vteřina)

Při veřejném projevu probíhající interpersonální neveřejná komunikace v rámci skupiny.

1. fáze komunikační situace

V první fázi této komunikační situace můžeme vidět oficiální začátek protestního pochodu s názvem Pochod za slušné Česko. Celá komunikační situace se odehrávala v první fázi celého protestního pochodu, tedy zase na Hradčanském náměstí. Konkrétně zde událost začal řeči Mikuláše Mináře směrem k účastníkům, kteří úvodní řeč již očekávali. Mikuláš Minář se zde stává hlavním aktérem této komunikační situace. Jeho komunikační cíl je pronést úvodní řeč směrem k účastníkům, kteří na zahájení čekají, tím pádem mají řečníkovu plnou pozornost.

Svůj projev začal v této fázi oslovením přátel, a poděkováním za příchod. Zároveň zmínil důvod setkání. Tedy konkrétně zmínil, aby se společně postavili za slušné Česko. Úvodní řeč tedy postavil na tom, aby si získal nejen pozornost účastníků, ale v jisté míře i jejich důvěru. Je zde možné vidět razantní rozdělení na aktéry a diváky. Tohle rozdělení prokazovala prostorová distance, kdy měl Mikuláš Minář před sebou věnce, takže se k němu ostatní účastníci přímo nedostali, a to rozdělení zde bylo výrazně viditelné. Zároveň stál Mikuláš Minář přímo pod sochou T. G. Masaryka mezi svíčkami a věnci, jakožto dalšími materiálními artefakty spojenými s oslavami 17. listopadu. Výběr místa pod sochou T. G. Masaryka, což je místo s výrazným symbolickým významem, může na jednu stranu působit pro někoho majestátně a důležitě, ale na druhou stranu to může působit i nevhodně. Dav byl otočený celou dobu tak, že měl i tyto obrazy před sebou. „Sochu vytvořili ak. sochaři Josef Vajce a Jan Bartoš podle původního díla sochaře Otakara Španiela z r. 1931, které je umístěno v Pantheonu Národního muzea v Praze. Projektové řešení provedl arch. Jiří Rathouský. Socha je vysoká 3 m, váží cca 500 kg, stojí na kruhovém žulovém podstavci, je trojnásobnou zvětšeninou původního Španielova díla. Slavnostního odhalení se účastnil prezident Václav Havel a americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová. Duplikát této sochy byl převezen do Mexika pro osazení na hlavní třídě, jež nese jméno T. G. M.“⁷³ Tím, že se odhalení účastnil i Václav Havel dává soše další symbolický význam týkající se 17. listopadu, jelikož byl v té době hlavní osobností celého dění.

Mikuláš Minář používal při své řeči mikrofon a předčítal svůj připravený projev z desek, což může v některých případech přidat na důležitosti a působí to více profesionálně. Minimálně měl mikrofonem zajištěno, že ho uslyší větší množství osob, než kdyby ten mikrofon nepoužíval. Také fakt, že kolem něj stálo velké množství novinářů a osob z médií bylo v tu chvíli znakem jakési mediální důležitosti a nedotknutelnosti. Nedotknutelnosti ve

⁷³ Socha Tomáše Garrigua Masaryka. Prague.eu [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1866/socha-tomase-garrigua-masaryka?back=1>

smyslu právě rozdělení na aktéry a diváky, tedy měl svůj prostor, který mu nikdo nijak výrazně nenarušoval. Jedna kamera snímá Mináře přímo a velmi zblízka. Díky tomu, že je tedy projev snímáný, a ještě je k tomu veřejný se přizpůsobuje i chování jedince. Avšak při samotné řeči nepůsobil Mikuláš Minář nijak nervózně, naopak řeč pronášel s neskryvanou dávkou sebedůvěry, což je však velmi subjektivní a každý účastník to v danou chvíli mohl vidět jinak. Avšak celkově byla jeho řeč přijata kladně, což může být samozřejmě i otázka slušnosti. Můžeme totiž počítat s tím, že jedinci, kteří se aktivně účastní tohoto protestního pochodu tohoto spolku nemají nijak vyhocený vztah směrem k organizátorům, a to se pak odráží i na jejich reakcích.

Dle rozdělení řečnických žánrů dle E. Lotka můžeme tento projev považovat za agitační. Ty mají za úkol především přesvědčit a získat adresáta sdělení. Patří sem např. politický projev. Politický projev není oslavná řeč, ale bojovnícké řečnické vystoupení, ve kterém řečník sice hovoří za sebe, ale zároveň staví proti sobě fiktivního protivníka, jehož „nesprávné“ názory kritizuje, vyvrací.⁷⁴ V tomto případě byl fiktivním protivníkem Andrej Babiš, proti kterému byl celý protestní pochod uspořádán. Mluvený projev se však nevyklučuje s tím, že má řečník připravený písemný podklad svého řečnického projevu. „V moderním řečnictví, zejména v politickém a v projevech s důrazem na informativnost a věcnost, pozorujeme, že písemná opora u přednášeného textu hraje neustále závaznější úlohu a že nepůsobí na posluchače rušivým dojmem.“⁷⁵ Tím, že se jedná o mluvený živý projev dává v této situaci řečníkovi možnost, aby v maximální možné míře využíval kromě verbálních prostředků i prostředky neverbální. Na druhou stranu tu však není prostor na chyby a nejistotu, jelikož projev probíhá v reálném čase na reálném místě.

2. fáze komunikační situace

V této druhé fázi došlo k přerušení jeho projevu a k pauze, která umožnila ostatním účastníkům reagovat. „Pauza, tj. Přerušení řečového proudu, vzniká z fyziologických příčin tam, kde je třeba doplnit zásobu dechu v plicích. Pro sdělování má význam pauza komunikativní, oddělující větší řečové celky.“⁷⁶ V tomto případě se však jednalo o pauzu záměrnou, jelikož Mikuláš Minář vyloženě svým neverbálním chováním vyzval ostatní účastníky k nějaké reakci jako je potlesk, či pískání. Hlavním gestem, kterým dal jasně

⁷⁴ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vydání. 2004. ISBN 80-244-0796-5, str.30

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ KRČMOVÁ, Marie, (2017): *Modulace souvislé řeči*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/MODULACE_SOUVISLÉ_ŘEČI

najevo, že bude následovat pauza na potlesk je oddělení mikrofonu od úst a povolení ruky s mikrofonem směrem dolů. Také se v tuto chvíli začal více usmívat, což může mít více důvodů. Jeden z nich může být právě brána jako výzva k reakci, která jej v jeho pocitu podpoří. Druhý může být, že měl z promluvy a z množství lidí dobrý pocit, a cítil se na tom místě v jeho komunikační roli dobře. Při promlouvání k tak velkému davu také hrají velkou roli emoce, které jsou s událostmi tohoto typu jistě spojeny.

Postavení účastníků se však ani v této chvíli nezměnilo. Řečník sice provedl pohyb, kterým jako by ulevil svoje postavení v pozici, avšak ostatní účastníci zůstávají na místě. To stejné se týká okolních novinářů, kteří snímají dál bez velké pohybové změny.

3. fáze komunikační situace

Ve třetí fázi se přesunul obraz ze snímání řečníka na snímání účastníků protestního pochodu. Změnil se nám tedy hlavní aktér. I když v reálu byl hlavním aktérem stále Mikuláš Minář, který pokračoval ve svém projevu, změnil se nám pohled na komunikační situaci. Hlavními aktéry se teď stali jedinci reagující na pronesená slova. Tato fáze je zrovna ve chvíli, kdy Mikuláš Minář nechal pauzu na reakci. Jsou zde osoby, které směřují svoji pozornost směrem k řečníkovi, a dokazují to i tělem, jelikož jsou k němu fyzicky otočeni, což značí zájem o jeho slova. Jako reakce zde můžeme vidět dvě ženy, které tleskají zároveň s ostatními. Na obraze vzadu za nimi ostatní účastníci mávali vlajkami České republiky a vlajkami Evropské Unie. Reakce vyznívají z davu vesměs pozitivně a účastníci se snaží svým projevem podpořit myšlenku řečníka.

4. fáze komunikační situace

V této fázi můžeme na screenshotu vidět rozmanité složení davu. Hlavním aktérem je v této chvíli dav jako celek. Jednalo se jak o ženy, tak i o muže různého věku. Zároveň si můžeme všimnout, že natáčení či zaznamenávání události neprobíhalo v této chvíli pouze ze strany oficiálních médií, ale také vznikaly amatérské záběry pro osobní účely. Můžeme zde vidět ukázky materiálních atributů, které jsou obecně rozebrány v komplexní analýze. Jsou to například transparenty. Jeden velký nad hlavami účastníků a také další menší, které měla u sebe skupina z první komunikační situace. Jeden z mužů má přes záda vlajku České republiky. Také zde můžeme vidět odznaky spolku Milionu chviliek na oblečení účastníků. Pamatuji si, že se tyto odznaky nabízeli zadarmo účastníkům organizátoři, kteří procházeli mezi lidmi. Pozornost je v tuto chvíli plně věnována řečníkovi a neprobíhá zde žádná soukromá interpersonální komunikace.

5. fáze komunikační situace

Při veřejném projevu, který je určený všem účastníkům i kolemjdoucí probíhá zároveň i neveřejná interpersonální komunikace ve skupině mezi jedinci kteří se znají. Hlavními aktéry jsou na tomto screenshotu muž a žena, kteří mají mezi sebou nějaký komunikační vztah a společně tak komentují dění. Tok informací při veřejné komunikaci je však více jednosměrný, jelikož řečník kromě krátkých reakcí neočekává odpověď na jeho řečnické otázky. „Veřejná komunikace je komunikace, při které je sdělení předáváno tzv. veřejnosti, tj. čtenářům, posluchačům a divákům v nejširším slova smyslu: od několika osob shromážděných na přednášce až po milióny čtenářů, posluchačů rozhlasu a diváků televize. Podstatné je, že znalost účastníků komunikace není ani vzájemná (i když diváci někdy vědí o „svém“ reportérovi nějaké podrobnosti), ani individuální.“⁷⁷

Naopak při neveřejné interpersonální komunikace je tok informací oboustranný, jedinci na sebe slovně reagují. „Interpersonální komunikace je ta, při které je komunikující jedinec nějakým způsobem přímo spojen s dalším účastníkem (nebo účastníky) komunikačního aktu. Všichni účastníci takové komunikace na sebe navzájem nahlížíjí jako na individua.“⁷⁸

⁷⁷ JIRÁK, Jan. *Komunikace sociální*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunikace_soci%C3%A1ln%C3%AD

⁷⁸ Tamtéž

3.3.4. PRVNÍ POHYB PROTESTNÍHO POCHODU

Transkript a rozdělení do fází / (trvání celé komunikační situace: 35 vteřin)

1. fáze (2. vteřina)

Prvotní pohyb davu. Vidíme zde složení davu. Zástupce starší generace v kontrastu s transparentem vyrobený dítětem. Kamera snímá účastníky

2. fáze (9. vteřina)

Složení davu. Materiální atributy poukazující na historický kontext.

3. fáze (18. vteřina)

Hustota davu. Používané vlajky.

4. fáze (28. vteřina)

Aktivní účastníci události vs. Nepřímí účastníci za „hranicemi“ události.

1. fáze komunikační situace

Komunikační situace se odehrávala na počátku druhé fáze protestního pochodu. Tento první screenshot zachycuje moment, kdy se dal dav po úvodním slově organizátorů do prvního pohybu. Hlavními aktéry na tomto snímku jsou muž a žena v popředí, jelikož jsou nejvíce vidět. Jejich role v tuto chvíli se nijak neliší od role ostatních účastníků na tomto místě. Jejich cílem je projít společně s ostatními trasu protestního pochodu, kterou stanovili organizátoři a podpořit tím myšlenku celé akce. Motivace k účasti na protestním pochodu se však u každého jednoho účastníka může lišit, a to velmi výrazně. Zde v této chvíli vidíme různorodost složení davu. Jsou zde zástupci starší generace, kteří se protestního pochodu zúčastnili. Jako kontrast zde vidím transparent nakreslený dítětem. Dítě si transparent i samo neslo, což zde není plně vidět, jelikož je schované za procházející ženou. Avšak samotná účast dětí budí u části veřejnosti rozporuplné pocity. Například článek Moniky Horákové zkouší nabídnout odpověď na otázku, proč jsou děti na podobných akcích přítomné. Příčina může podle Moniky Horákové být, že „rodina – včetně dětí – zde funguje jako reprezentant vyššího celku, než je jedinec. Jistá rozmanitost, která je z povahy věci v rodině přítomná (genderová, věková), je předobrazem ještě členitější (protestující) společnosti. Demonstrující rodině je tak dána větší legitimita hovořit za jiné. Určitě se najdou i rodiče, kteří chtějí děti seznámit s jistými konfliktními situacemi. Může za tím být snaha vést děti nejen k určitým hodnotám, ale i ke specifické formě protestu či občanské neposlušnosti. Nejjednodušší vysvětlení může být to, že děti bývají na demonstracích a manifestacích také proto, že jsou zkrátka nedílnou součástí každodenních životů svých rodičů.“⁷⁹

Jako další nedílná součást, která tvoří tento screenshot je kamera. Konkrétně se jednalo o kameramana z České televize, který Pochod za slušné Česko snímal. V tento den také Česká televize uskutečňovala živé vstupy z celé Prahy zejména však z programu Korzo Národní na Národní třídě. Novináři se tak stali nedílnou součástí celého dne 17. listopadu 2018. Zástupci novinářů a osob z médií tvořili „obraz“ jakým bude tato událost prezentovaná v médiích a v jaké míře. Výslednou podobu události mají tedy média ve svých rukách a z velké míry ovlivňují to, jak se bude o protestním pochodu nebo i jiných akcích toho dne mluvit. Média mají za úkol zprostředkovat tyto informace z místa dění lidem, kteří se nechtěli nebo nemohli zúčastnit osobně.

⁷⁹ HORÁKOVÁ, Monika. *Když děti demonstrují*. Deník Referendum [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/18661-kdyz-deti-demonstruji>

2. fáze komunikační situace

Ve druhé fázi této komunikační situace můžeme vidět detaily dalšího složení davu z bezprostřední blízkosti. Hlavním aktérem je zde dav jako celek. Také zde můžeme vidět další transparenty nebo odznaky. Jeden z transparentů přímo nese nápis 17. 11.1989, což evokuje propojenost s historickým kontextem celého dění. Také to poukazuje na jistou rituálnost, jelikož se demonstrace od tohoto roku v tento den konají pravidelně. Co se však s časem mění, je záměr a cíl demonstrací. Mění se politická i společenská situace a tím pádem se k tomu přizpůsobují i podoby demonstrací. Lidé na sebe musejí začít v tuto chvíli více reagovat, jelikož se změnil jejich společný interakční prostor díky pohybu celého davu. Musí se přizpůsobovat nejen sobě navzájem, ale také ulici a objektům na nich, jako jsou například auta či dopravní značení. Přizpůsobují tedy svou choreografii davu tak, aby nedocházelo k žádné kolizi. Hranice pochodu jsou také hlídány a koordinovány policejními složkami. Z bezprostřední blízkosti také můžeme vidět, kdo se přidává ke skandování hesel a kdo ne. Ne každý se totiž k davovému chování přidává a udržuje si odstup od celé situace.

3. fáze komunikační situace

Hlavním aktérem v této fázi jsou aktivně zúčastněné osoby v davu, který vystupuje v tuto chvíli už velmi jednotně směrem „ven“. To znamená, že se zde v nějakém měřítku ztratila individualita a svou osobou reprezentují celek, který má společný cíl, a to je projít trasu protestního pochodu směrem k Národní třídě, popřípadě pokračovat až na Staroměstské náměstí. Na tomto obrázku můžeme vidět množství vlajek, které se používaly. Nejčastěji se samozřejmě objevovala vlajka České republiky, kterou lidé používaly velmi hojně nejen k mávání, ale i v různých jiných podobách na oblečení. Také České vlajky vlály po celé Národní třídě a byly jimi vyzdobeny i například lampy, které lemovaly ulice k Národní třídě. Dále se zde objevovala také již zmíněná vlajka Evropské Unie, ale v menší míře. Jelikož se na Hradčanském náměstí před Pražským hradem před protestním pochodem uskutečnilo ve 13 hodin protestní setkání romské komunity s názvem *Jdeme do toho! Me Džav a So Tumen Avena?* Objevovaly se zde i romské vlajky. Na obrázku je také viditelná vlajka tibetská, která se zde také v malém počtu objevovala. Stejně tak jsme zde mohli zahlédnout jednu velkou vlajku Ukrajiny, kterou lidé nesli po celou dobu protestního pochodu, což mohlo poukazovat na kauzu Krym spojenou s údajným zavražděním syna Andreje Babiše mladšího na Krym. K této kauze se vyjadřovali nejen organizátoři při úvodním projevu, ale také ostatní účastníci pomocí transparentů, například se zde objevil transparent s heslem „Babiš patří do Krym-inálu“.

4. fáze komunikační situace

Jelikož je tento pohled na dav zprostředkován více z vrchu, můžeme zde vidět rozdělení na aktivní účastníky a ostatní, kteří se buď zúčastnili akce pracovně (například Policie ČR), nebo se k davu dostali jako náhodní kolemjdoucí/přihlížející. V popředí vidíme účastníky protestního pochodu, kteří mají zase roli hlavních aktérů, kteří vystupují jednotně za dav. Osoby jsou již v pohybu, ale i přesto drží nějakou svoji choreografii, a to konkrétně, že se drží u sebe a vytváří svými těly průvod. Tuto choreografii davu přizpůsobovali místům trasy, která vedla přes centrum Prahy, a ne vždy umožňovala účastníkům se držet blízko u sebe. Vzadu na screenshotu můžeme vidět osoby stojící před budovou Pražského hradu, ale nijak se nepohybují a stojí na jednom místě. Buď tedy dav pouze pozorují, anebo čekají na vhodný okamžik, kdy se rozhodnou k němu připojit. Také zde můžeme vidět červenobílou zábranu, která účastníkům udává, kam až dav může svými těly zasahovat a kam již ne. Mají tedy přesně stanovené hranice pro pohyb. Tyto hranice davu hlídají policejní složky, které můžeme na obrázku taky v pozadí vidět. Tělesnost je tedy úzce spjata s prostorem, který je přesně vymezen.

Jako další zde můžeme vidět materiální atributy, jako jsou vlajka České republiky, vlajka Evropské Unie nebo vlajka Tibetu. V popředí můžeme vidět dominantní transparent zobrazující karikaturní obraz Miloše Zemana k tomu doplněný text „Zeman = žába na prameni“. Objevily se zde také transparenty červených trenýrek, které odkazovaly na rok 2015, kdy na protest proti politice prezidenta Miloše Zemana vyvěsila tyto červené trenýrky místo prezidentské standarty umělecká skupina Ztohoven. V tuho chvíli začaly nabývat transparenty většího významu, jelikož se dav dal to pohybu. To znamená, že během cesty je mohlo vidět větší množství lidí, než když pouze jedinci držící transparenty stáli na Hradčanském náměstí mezi jedinci s podobným komunikačním cílem a názorem na věc.

3.3.5. REAKCE DAVU NA OBRAZ VÁCLAVA HAVLA

Transkript a rozdělení do fází / (trvání celé komunikační situace: 30 vteřin)

1. fáze (1. vteřina)

Část davu spatřující obraz Václava Havla, který někdo vystrčil z okna. Pozornost davu poutána k jednomu bodu.

2. fáze (10. vteřina)

Obraz Václava Havla vystrčený z okna.

3. fáze (20. vteřina)

Dav začínající skandovat a tleskat. Příhlížející vlevo směřují pozornost ke skandujícímu davu.

4. fáze (28. vteřina)

Pozitivní reakce na obraz Václava Havla. Pozornost části davu se již přesunula jinam. Pokračovali v pochodu.

1. fáze komunikační situace

Komunikační situace se odehrála během druhé fáze protestního pochodu. Hlavními aktéry v na tomto prvním obrázku je část davu, která se nacházela pod oknem, kde pro nás anonymní osoba ukázala z okna obraz Václava Havla. Tato komunikační situace se udála na ulici Nerudova směrem k Malostranskému náměstí. Jeden účastník z davu si všimá obrazu a směřuje pozornost směrem nahoru. Díky řetězové reakci si obrazu brzy všimají i ostatní účastníci a v tuto chvíli část z nich zastavuje. Můžeme zde i vidět rozdělení davu, které bylo znázorněno ve vizualizaci na začátku analytické části. Prvním jsou aktivní účastníci protestního pochodu, kteří prochází po silnici středem cesty a vytváří tak dojem jednotnosti. Pozornost těchto aktivních účastníků je poutána k jednomu bodu, a to k obrazu. Vlevo vidíme ostatní účastníky, tedy náhodné kolemjdoucí, kteří prochází i proti davu na druhou stranu směrem k Hradčanskému náměstí. Tedy procházeli jiným směrem, než je směr protestního pochodu. Po tom, co však viděli reakci „hlavního“ davu uprostřed, tak většina reagovala tak, že se tím směrem také podívala možná jen z pouhé zvědavosti. I z takové dálky bylo zřetelně poznat, že se jedná o fotografii Václava Havla a počítáme s tím, že účastníci takového protestu jsou v tomhle ohledu orientovaní a Václava Havla poznají. Pokud kontext této fotografie člověk nezná, nemůže na ni ani reagovat. Tento materiální atribut, tedy fotografie Václava Havla samostatně nemá žádnou speciální funkci. Má však velmi silný historický a kulturní význam. Avšak tím, že na něj lidé reagovali a proběhla zde interakce tím, získala fotografie na důležitosti. Aktivizovala se pomocí lidského faktoru, který na něj reagoval. Má také symbolický význam, jelikož se jedná o osobu přímo spjatou s děním v listopadu 1989 a tím pádem jde o známý význam v určitém kulturním kontextu.

2. fáze komunikační situace

Na tomto snímku již vidíme to, co viděl dav. Tedy ruce anonymního člověka, který drží obraz Václava Havla, který vystrčil ven otevřeným oknem. Ten se v tuto chvíli stal na tomto snímku hlavním aktérem, který určoval dění v této konkrétní komunikační situaci. Vliv takového aktu byl tak silný, že dokázal zastavit celý protestní pochod. Jelikož je audiovizuální materiál snímán zespodu blízko budovy, nedokážu říct, zda byla osoba vidět, nebo zda zůstala anonymní a využila ke komunikaci s davem jen své ruce a obraz Václava Havla. Každopádně tohle gesto radikálně zasáhlo do dění protestního pochodu a přerušilo jeho „pravidelnost“. Pravidelnost v tom, že účastníci šli určitým tempem, v tuto chvíli však zastavili. Dále také, že skandování hesel „Demisi“ nebo „Miloši končíme“ se přerušilo pozitivním pískáním a tleskáním směrem k obrazu s Havlem. Také účastníci protestního

pochodu na začátku nepočítali s tím, že se bude taková zastávka v této ulici, u této budovy konat. Jednalo se tedy o spontánní akci, která vzešla z aktuální situace, možná z aktuálního nápadu a prožívané emoce.

3. fáze komunikační situace

V této fázi se snímek vrací z obrazu Václava Havla na dav, který reaguje pozitivním pískáním, tleskáním a skandováním hesla „Ať žije Havel“. Heslo, které však znělo vzhledem k reakcím trochu rozpačitě. Heslo „Ať žije Havel“ skandovat v době, kdy bývalý prezident Václav Havel není naživu může být nevhodně zvoleno, a nemusí vyznít pozitivně, avšak díky znalosti kontextu celé komunikační situace můžeme vyvodit, že heslo bylo zvoleno náhodně pod vlivem situace. V tu chvíli se totiž dav s velkou pravděpodobností nechal strhnout aktuální emocí a význam tohoto hesla možná měl být vyjádření respektu k osobě bývalého prezidenta Václava Havla. Zase tento symbol totiž nese silný kulturní a historický význam vzbuzuje u některých jedinců silné emoce spojené možná i s osobním prožitkem z listopadu roku 1989. Vlevo vidíme ostatní účastníky, kteří se z různých důvodů ke skandování nepřidali a spíše svoji pozornost směřovali ke skandujícímu davu místo k obrazu Václava Havla. Jelikož se jednalo o událost, u které vzhledem k celkovému počtu účastníků bylo malé množství osob, se stala takto komunikační situace více uzavřenou.

4. fáze komunikační situace

Zde vidíme jako hlavní aktéry část účastníků, kteří se stali součástí této komunikační situace. Jejich komunikačním cílem bylo podpořit myšlenku, kterou díky nastavenému obrazu nabídl iniciativní jedinec vystrčením tohoto obrazu z okna směrem k protestnímu pochodu. Celkově byla tato nečekaná situace dle reakce a obličejů aktivních účastníků přijata velmi vlídně. Avšak nastala situace kdy, již někdo chtěl pokračovat dále v cestě, a tedy přerušil skandování, a svoji pozornost věnoval dále k trase, která je ještě čekala. Situace, kdy se dav dal opět do pohybu nenastala v jedné chvíli, ale postupně. Někteří účastníci úplně nezastavili, ale plynuje pomalu pokračovali dále. Většina se však zastavila a po nějaké době, kdy probíhala bezprostřední reakce směrem k člověku s obrazem Václava Havla se postupně jedinec za jedincem začali pozorností ubírat zpět k protestnímu pochodu. Také v tuto chvíli díky reakcím začalo přicházet více novinářů a osob z médií, kteří se snažili zachytit nějaký zajímavý moment. Jelikož však událost trvala celkově asi půl minuty, nebyl moc čas na zorientování v nastalé komunikační situaci, a zůstali tak bez materiálu. Tuto chvíli se mi na internetu podařilo najít zaznamenanou pouze jednou, a to na osobním Twitteru jednoho z účastníků.

3.3.6. SHRnutí

Tato část diplomové práce byla věnována analýze vybraných mikrosituací, které se odehrály během protestního pochodu Pochod za slušné Česko dne 17. listopadu 2018 v Praze. Bylo vybráno celkem pět komunikačních situací, které nějakým způsobem reprezentují různé komunikační a interakční přístupy a umožňují nahlédnout do nitra celé protestní události. Před každou mikroanalýzou je čtenáři předložen transkript, který vizualizuje jednotlivé dění. Ten obsahuje krátký popis situace a také časové zasazení. Tímto byla komunikační situace rozdělena na fáze a dále jsou analyzovány samostatně právě po fázích.

První komunikační událost nese název **Lidé s transparenty**. Zde byl pro ukázkou předložen příklad skupiny, která se svým okolím neverbálně komunikovala pomocí výrazných transparentů, které si přinesla. Zároveň se zde ukazuje interakce ve skupině vs. interakce s ostatními okolními účastníky. Můžeme zde také vidět, jak tato interakce postupem času vzniká.

Muž s vlajkou a transparentem je název druhé komunikační situace. Na té je demonstrováno, jaké další materiální atributy se během protestního pochodu používaly a také je zde vyzdvihnuto jejich význam, který je často silně symbolický a je závislý na znalosti historického a kulturního kontextu. Také je zde vidět zásadní role osob z médií, které narušovaly osobní prostor účastníků, kteří na sebe nějakým způsobem více upozorňovali. Stejně jako například žena s bundou z úctenek zmíněná v komplexní analýze, se tento muž dostával do pozornosti nejen osob z řad fotografů a osob z médií, ale i ostatních účastníků.

Třetí komunikační událost s názvem **Úvodní slovo Mikuláše Mináře a reakce účastníků** nám umožňuje nahlédnout na obě strany účastníků této komunikační situace. Vidíme zde na prvních dvou snímcích řečníka, konkrétně Mikuláše Mináře, který promlouvá úvodní řeč čekajícímu davu. Byla zde snaha analyzovat jeho přístup k celé události, jeho umístění vzhledem k ostatním účastníkům a také materiální atributy a další neverbální přístupy, které při své řeči využíval. Na dalších snímcích již můžeme vidět reagující dav. Záměrem bylo si hlavně všimnout, jakými konkrétními verbálními i neverbálními prostředky dav reaguje, jaké je složení davu a zda reakce probíhá i mezi jedinci v davu v rámci interpersonální komunikace.

První pohyb protestního pochodu je čtvrtou komunikační událostí, která byla samostatně analyzována. Zase zde můžeme detailněji nahlédnout na složení davu a vidět zde různé věkové kategorie účastníků. Dále jsou zde důležité materiální atributy, jako je například ukázkou použití vlajek či transparentů. Zároveň zde můžeme vidět kamery televizní

stanice, které se staly v tento den nedílnou součástí probíhajících akcí po celé Praze. Také jsem se zde zamýšlela nad hranicemi davu, které z velké části udávala Policie České republiky anebo charakter místa a ulic, kterými účastníci procházeli a souvisel tak s choreografií davu.

Poslední analyzovanou komunikační situací je pojmenována **Reakce davu na obraz Václava Havla**. Tato chvíle se stala z hlediska komunikace a interakce asi nejvíce zajímavou, jelikož se jednalo situaci, která nebyla očekávána a vznikla naprosto spontánně. Můžeme zde vidět reakci procházejícího davu na obraz Václava Havla vystrčený z otevřeného okna. Je zde kladen důraz jak na reakce „hlavního“ davu aktivních účastníků, tak i reakce náhodných kolemjdoucích.

3.4. PŮVODNÍ ATRIBUTY ZE 17. LISTOPADU VS. PŘIDANÉ ATRIBUTY V PROTESTNÍM POCHODU 17. LISTOPADU 2018

I když se jedná o protestní pochod konaný v roce 2018 je jasné, že zde existuje vazba k původnímu dni 17. listopadu, zejména roku 1989, ale také k roku 1939. Zajímá mě tedy, co se z původního svátku 17. listopadu zachovalo a co se naopak změnilo. Díky předchozí analýze se pokusím tyto aspekty odhalit. Během celé události jsme mohli sledovat jak komunikační atributy, které již mají nějaký rituál a nějakou tradici při používání na demonstracích, ale naopak se zde objevily i nové atributy, které souvisí se změnou politické a společenské situace.

Hlavní symbol, který odkazoval na původní datum 17. listopadu 1989 a prostupoval tak celý den nejen v protestním pochodu je osobnost Václava Havla, který byl v roce 1989 hlavní tváří sametové revoluce. Odkazovaly na něj vlajky, které měly na sobě vyobrazenou jeho podobu (viz 3.4.2. MUŽ S VLAJKOU A TRANSPARENTEM). Také se jeho podobizna vyskytovala na odznacích účastníků či jako obraz. Mohli jsme vidět, že dokonce pouhý obraz Václava Havla dokáže velmi ovlivnit průběh protestního pochodu (viz 3.4.5. REAKCE DAVU NA OBRAZ VÁCLAVA HAVLA). Také se velké množství lidí shromažďovalo u plastiky s názvem Srdce Václava Havla blízko Národního divadla, kam lidé donášeli květiny a zapalovali svíčky. Jméno Václava Havla zde však nebylo zmíněno pouze ze strany kritiky komunistického režimu, ale zejména taky jako umělce. Na Národní třídě předcítaly osobnosti české scény, jako je například Ivan Trojan nebo Zdeněk Svěrák, jeho texty. Hojně se taktéž po celé Praze vyskytovaly jeho citáty zejména jeho heslo: „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí“. Ve velkém se objevovalo i gesto „věčko“, které je opět spojené zejména s děním v roce 1989 a s osobností Václava Havla. Zrovna toto gesto je všeobecně známým znakem sametové revoluce a díky odkazu na původní svátek se používá dodnes. Například však zvonění klíči, kterých cinkání při Sametové revoluci znamenalo poslední zvonění pro komunistický režim se na protestní pochod nepřenesl. Avšak je možné, že se cinkání klíčů objevilo na jiné akci toho dne, jelikož i klíče jsou jedním z významných symbolů sametové revoluce roku 1989.

Pokud se podíváme na dokumentární záznamy z roku 1989 vidíme, že lidé na demonstraci donesli vlajky České republiky, které tvořily většinu z dostupných typů vlajek. Postupem času však přibývají k demonstracím vlajky nové. Například po vstupu České republiky do Evropské Unie dne 1. května 2004 se od té doby přidaly právě i vlajky Evropské Unie, které jsme mohli vidět i na protestním pochodu Pochod za slušné Česko v roce 2018.

Vyskytovaly se sice o trochu méně než vlajky české, ale již zde vidíme rozdíl v porovnání s rokem 1989. Také se přidaly jiné vlajky související s aktuální politickou a společenskou situací v České republice, jako byla například vlajka Ukrajiny odkazující na kauzu Andreje Babiše nebo vlajky tibetské.

Také se můžeme podívat na rozdíl v transparentech. Pokud se podíváme na fotografie z demonstrace v roce 1989 vidíme většinou jednoduché minimalistické černé nápisy na bílém podkladu. Tento minimalismus může souviset s rychlostí, s kterou byla demonstrace uspořádána, ale také samozřejmě v možnostech, které rok 1989 zatím ve větší míře nenabízel. Naproti tomu v roce 2018 vidíme různé typy transparentů. Jednoduché černé nápisy na bílém podkladu, barevné velké nápisy, nápisy na krabicích, transparenty malované, nebo i vytisknuté. Větší možnosti přináší nejen nástup digitálních technologií, ale také možnost si tyto transparenty připravit s předstihem, jelikož účastník počítá s tím, že se demonstrace bude konat. Proto tyto důvody se v roce 2018 objevovalo velké množství kreativních výtvorů, které dostávaly význam až s bližší znalostí kontextu události.

Co se však přeneslo naprosto v původním kontextu používání je hudba. Interpreti sametové revoluce jako jsou například Karel Kryl či Marta Kubišová se pouštějí každoročně a souvisí tak s jakousi rituálností, která k demonstracím 17. listopadu již neodmyslitelně patří. Změna je pouze v tom, že hudba je často přezpívána dalšími mladšími umělci, kteří původní píseň ve vlastním provedení přednesou. Ve většině případů se však zachovávají původní nahrávky, které se pouze reprodukuje, tak jak to bylo například i při námi sledovaném protestním pochodu Pochod za slušné Česko 2018.

Změny přirozeně také nastaly v cílech demonstrací, jelikož se změnilo zaměření a téma, jakého se demonstrace či protestní pochod týkal. Každý rok se zaměření demonstrací může mírně lišit na základě změn v politické či společenské sféře. Rok 1989 bylo období velkých politických změn, kdy v Československu vedly k pádu komunistického režimu. V roce 2018 se protestní pochod zejména zaměřoval proti osobnostem jako je Andrej Babiš, proti kterému byl celý protestní pochod svolán. Účastníci se zejména dožadovali jeho odstoupení z funkce kvůli kauzám, které jsou s jeho osobou spojeny. Zejména byla velmi aktuální kauza údajného nedobrovolného zavlčení Andreje Babiše mladšího na Krym. K této kauze právě odkazovaly i Ukrajinské vlajky. Také se mimo Andreje Babiše objevovalo velké množství narážek na prezidenta Miloše Zemana. Zejména proto, že prohlásil, že pokud bude vládě Andreje Babiše vyslovena nedůvěra nechá ho dále vládnout v demisi a poté jej opět jmenuje premiérem. Jako odkaz na Miloše Zemana se zde objevovaly červené trenýrky, které se staly velkou kauzou v září roku 2015, kdy byly vyvěšeny na

Pražském hradě uměleckou skupinou Ztohoven místo prezidentské standardy. Veškeré odkazy jak na Andreje Babiše, tak na Miloše Zemana vyvstávaly z iniciativy účastníků a souvisely s aktuální politickou a společenskou situací.

Události roku 1989 také podle toho, jak jsou popisovány většinou pamětníků v literatuře vyvstaly ze strany studentů. V roce 2018 protestní pochod uspořádal konkrétní spolek Milion chviliek pro demokracii, který se organizací demonstrativních událostí zabývá. Událost si vzali pod záštitu a lidé se k nim hlásili například prostřednictvím placek spolku. I přesto je 17. listopad svátkem, kdy se k různým věcem politickým či společenským vyjadřuje, či nad nimi alespoň přemýšlí, téměř každý a aktivita tedy vyvstává „zespoda“ od iniciativních občanů. Je možnost, že je to faktem, že lidé, kteří v roce 1989 zažili Sametovou revoluci stále žijí a je to stále blízká minulost, která mezi lidmi stále žije a pamětníci stále mohou určité věci objasnit či vyvrátit. Generace dnešních mladých, i přes nemožnost zažít rok 1989 na vlastní kůži, má dostupnost informací zprostředkovanou většinou přímo vlastními rodiči či prarodiči. Zase je však důležité zmínit, že každý rok 1989 pamatuje jinak. Rozhodující byla existence/neexistence participace při dění, dostupnost informací či část republiky, ve které se jedinec při 17. listopadu 1989 nacházel.

Na původní svátek 17. listopadu se vzpomíná také pomocí používání materiálních atributů, konkrétně svíček a věnců. Ty se používají při pietních vzpomínkových akcích, které připomínají děj roku 1939 i 1989. Lidé zapalují svíčky a pokládají věnce na symbolických místech, či místech spojených s historickým děním.

Nejdůležitější fakt, který se však opakuje každoročně je to, že se lidé podobného smyšlení osobně sejdou, což je primárně v dnešní době technologií téměř vzácností. Lidé však stále věří v sílu spojení, což se ukázalo nejen v tomto protestním pochodu, ale například i na demonstraci na Letné následující rok 2019, která měla rekordní účast. Již jen pocít, že v tom člověk není sám a stojí tam s lidmi, kteří jsou možná naštvaní či frustrovaní ze stejné věci je pro účastníky možná povzbuzující. Také to může podle mě dodat pocit naděje a účastníci jistě doufají ve změnu. Přinejmenším, i kdyby žádná změna nenastala, mohou mít vnitřní uspokojující pocit z toho, že se pokusili aktivně postavit za hodnoty, kterým věří. Každý však jistě tyto události prožívá subjektivně a nelze to zobecnit na všechny účastníky protestního pochodu. Někdo má naopak k demonstracím vztah negativní a podobných akcí se účastnit nechce.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce byla analýza protestního pochodu s názvem Pochod za slušné Česko 2018 v Praze z pohledu komunikace a interakce. Na celou událost jsme po celou dobu nahlíželi jako na komunikační událost. Škála verbálních i neverbálních projevů, která se na protestním pochodu objevovala, je velmi široká a také bohatá na materiální atributy. Lidé také projevují velkou dávku kreativity například při vytváření transparentů či vymyšlením vykřikovaných hesel. Komplexní analýza protestního pochodu vytvořila rámec, který nám představil, jak událost chronologicky v čase probíhala a dala nám možnost si protestní pochod představit v celé podobě.

Druhým cílem byla analýza vybraných mikrosituací, u kterých jsme mohli detailněji vyzorovat praktiky používané v rámci krátkého časového úseku v délce maximálně kolem minuty. To nám umožnilo stanovit si aktéry a jejich role v komunikačních situacích a také si stanovit dominantní prvky, které se zde vyskytovaly. Tímto jsme zjistili, že komunikace a interakce se drží nepsaných pravidel, které účastníci protestního pochodu dodržují. To je způsobeno tím, že demonstrace mají v den 17. listopadu již určitou tradici a lidé již podvědomě volí komunikáty dle komunikační události. Účastníci také komunikují pomocí různých materiálních atributů, které často vypověděly o situaci více než verbální projev.

Třetím výzkumným cílem bylo zjistit, jaké projevy v protestním pochodu Milion chviliek pro demokracii přijímá a nepřijímá z původního svátku 17. listopadu. Na základě analýzy jsem došla k závěrům, že chování účastníků v protestním pochodu má hluboko zakořeněný historický a kulturní kontext. To znamená, že projevy během protestního pochodu byly přímo závislé na dění v roce 1989 popřípadě 1939. Objevovaly se zde různé symbolické odkazy v různých podobách, které jsou však přímo spjaté s rokem 1989, jako například osobnost Václava Havla nebo T. G. Masaryka. Některé aspekty události tedy měly rituální charakter a každý rok se v nějaké podobě opakují. Objevují se zde však projevy nové, které jsou závislé na aktuální společenské a politické situaci, které se účastníci každoročně přizpůsobují.

ZDROJE

ČERNICKÝ, Viktor. Aktéri a diváci veřejných udalostí. *Theatralia* [online]. 2014, (01) Dostupné z:

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/129850/1_Theatralia_17-2014-1_20.pdf?sequence=1

ČT24 [online]. 16. 11. 2016. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/hlavni-mesto-praha/1958410-pametni-deska-k-listopadu-1989-na-narodni-tride-se-presunula-z-ct24>. *Pamětní deska k listopadu 1989 na Národní třídě se přesunula z podloubí na zeď*.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 3. vydání. 1999. ISBN 80-7169-988-8

Doc. MUDr. Josef Andrýs. *Paměť národa* [online]. Praha: POST BELLUM, z.ú. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/andrys-josef-1920>

DUFFEK, Petr. *Hnutí protestní*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hnut%C3%AD_protestn%C3%AD

Evropská vlajka. EU: oficiální internetová stránka EU [online]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/european-flag_cs

FINE, Gary Alan. *Social Movements and Culture: Public Narration and Group Culture, Discerning Discourse in Social Movements* [online]. 1995. ISBN 0-8166-2574-3.

GUERRERO, Laura K., DONSBACH, Wolfgang, ed. *The international encyclopedia of Communication: Proxemics* [online]. Blackwell Publishing, 2008. ISBN 978-1-4051-3199-5

HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication* [online]. 2. vydání. 1999. ISBN 0-415-20793-2

HAVELKA, Miloš. *Dějiny a smysl*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-424-6.

HORÁKOVÁ, Monika. *Když děti demonstrují*. *Deník Referendum* [online]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/18661-kdyz-deti-demonstruji>

JIRÁK, Jan. *Komunikace sociální*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunikace_soci%C3%A1ln%C3%AD

KADERKA Petr, (2017): *Symbolické gesto*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SYMBOLICKÉ_GESTO

KADERKA, Petr (2017): *Gestikulace*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/GESTIKA>

KADERKA, Petr. *Politická demonstrace jako komunikační a scénická událost* [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/347467310> Politická demonstrace jako komunikační a scénická událost Political demonstration as communication and performance

KELLER, Jan, Milan NAKONEČNÝ, Dalibor PAPUŠEK a Jiří WINKLER. *Rituál. Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Ritu%C3%A1l>

KLEIN, Zdeněk, *Atlas sémantických gest*, 1998

KNAPP, Mark L., Judith A. HALL a Terrence G. HORGAN. *Nonverbal Communication in Human Interaction* [online]. 8. vydání. USA, 2014. ISBN 13: 978-1-133-31159-1.

KOŘENSKÝ, Jan, *Analýza komunikačního procesu a textu* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-4032-3.

KRČMOVÁ, Marie, (2017): *Modulace souvislé řeči*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

LE BON, Gustave. *Psychologie davu*. Vydání čtvrté, v Portále první, revidované. Přeložil Ladislav HOFMAN, přeložil Zdeněk ULLRICH. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1028-3.

LEICHT, Kevin T. a J. Craig JENKINS. *Handbook of Politics: State and Society in Global Perspective* [online]. Londýn: Springer, 2010. ISBN 978-0-387-68929-6

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 2. vydání. 2004. ISBN 80-244-0796-5.

MACKOFF, John. *Hnutí sociální*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hnut%C3%AD_soci%C3%A1ln%C3%AD

MATES, Pavel, *Nové policejní právo: Právní předpisy s komentářem podle stavu k 1.1.2009*. 1. vyd. Praha : Linde, 2009

Milion chviliek pro demokracii [online]. spolek Milion Chviliek. Dostupné z: <https://milionchviliek.cz/>

MONDADA, Lorenza. *The local constitution of multimodal resources for social interaction*. Journal of Pragmatics [online]. 2008, 2009(41), 1977-1997. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216608002300?via%3Dihub>

MONDADA, Lorenza. *Conventions for multimodal transcription* [online]. 2019. Dostupné z: https://344cc026-c96f-49aa-b4bc-071b454d3061.filesusr.com/ugd/ba0dbb_986ddd4993a04a57acf20ea06e2b9a34.pdf

MONDADA, Lorenza. *LORENZA MONDADA: Research topics* [online]. Dostupné z: <https://www.lorenzamondada.net/research-topics>

MORRIS, Desmond. *Bodytalk: A world guide to gestures* [online]. 1994. ISBN 0224101390

MUSILOVÁ, Martina. *Teatralita veřejných událostí - uvedení do problematiky*. Theatralia [online]. 2014(01)

Naše poslání: Kdo jsme a co děláme. *Milion chviliek pro demokracii* [online]. Praha Dostupné z: <https://milionchvilek.cz/nase-poslani>

NOVÁKOVÁ, Jolana. *Prostor mezi Novou scénou a historickou budovou Národního divadla v Praze nese jméno Václava Havla*. Český rozhlas [online]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/prostor-mezi-novou-scenou-a-historickou-budovou-narodniho-divadla-v-praze-nese-7788066>

O nás. www.milionchvilek.cz [online].

O nás. *Díky, že můžem!* [online]. Dostupné z: <https://www.dikyzemuzem.cz/kdo-jsme/>

Paměť národa: Uzavření českých vysokých škol [online]. Praha: POST BELLUM, z.ú Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/uzavreni-ceskych-vysokych-skol?locale=cs_CZ

PAUROVÁ, Anna. *Dav: Malý sociologický slovník*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav_(MSgS))

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1.

PETRUSEK, Miloslav. *Dav*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dav>

PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy – dovednosti – poruchy*. Praha: Grada, 2005. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0858-2

RYBA, Jiří. *Demonstrace*. Sociologická encyklopedia [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demonstrace>

RYBA, Jiří. *Demonstrace*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demonstrace>

Socha Tomáše Garrigua Masaryka. Prague.eu [online]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1866/socha-tomase-garrigua-masaryka?back=1>

STRMISKA, Zdeněk. *Sociologie sociálních hnutí*. Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_soci%C3%A1ln%C3%ADch_hnut%C3%A1D

TYLLNER, Lubomír. (2016). *Hudba a rituál*. Český lid 103, 635–654. doi:<http://dx.doi.org/10.21104/CL.2016.4.06>

URL: https://www.czechency.org/slovník/MODULACE_SOUVISLÉ_ŘEČI

VANĚK, Miroslav. *Listopad 1989: mezi symbolem a historií*. Praha: Academia, 2019. Slavnostní přednášky Akademie věd České republiky: špičkový výzkum ve veřejném zájmu. ISBN 978-80-200-3059-7

Vlajka pro Tibet. *Lungta* [online]. Dostupné z: <https://www.lungta.cz/projekty/vlajka-pro-tibet/>

WARD, Artemus. Parades. *The first amendment encyclopedia* [online]. 2009. Dostupné z: <https://www.mtsu.edu/first-amendment/article/1135/parades>

WATZLAWICK, Paul, Janet Beavin BAVELAS a Don D. JACKSON. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 2., rev. vyd., 1. v Newton Books. Přeložil Barbora JANEČKOVÁ, přeložil Zbyněk VYBÍRAL. Brno: Newton Books, 2011. Gaia. ISBN 978-80-87325-00-1

Zákon č. 352/2001 Sb. *Zákon o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů*, platnost od 5. 10. 2001

Zákon č. 84/1990 Sb.: *Zákon o právu shromažďovacím*. In: Sbíрка zákonů. Aktuální znění 27.02.2021.

Zákon o válečných hrobech a pietních místech, Zákon č. 122/2004 Sb, Platnost od 22.03.2004, Účinnost od 01.07.2004. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-122>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Trasa pochodu (zdroj: mapy.cz)

Obrázek č. 2: Přehled oznámených veřejných shromáždění na území hl. města Prahy (zdroj: Praha.eu)

Obrázek č. 3: vizualizace davu v první fázi (vlastní zdroj)

Obrázek č. 4: vizualizace davu v druhé fázi (vlastní zdroj)

Obrázek č. 5: Vizualizace davu ve třetí fázi protestního pochodu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 6: Řečník promlouvající k davu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 7: Pohled na dav (vlastní zdroj)

Obrázek č. 8: Gesto vítězství (vlastní zdroj)

Obrázek č. 9: Bunda z účtenek (vlastní zdroj)

Obrázek č. 10: Vlajka jako součást oděvu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 11: Vlajky (vlastní zdroj)

Obrázek č. 12: Ukázka použitého transparentu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 13: Ukázka použitých transparentů (vlastní zdroj)

Obrázek č. 14: Logo spolku Milion chviliek pro demokracii (zdroj: Wikipedia)

Obrázek č. 15: Dav se přizpůsobuje prostoru (vlastní zdroj)

Obrázek č. 16: Dav přizpůsobující se prostoru (vlastní zdroj)

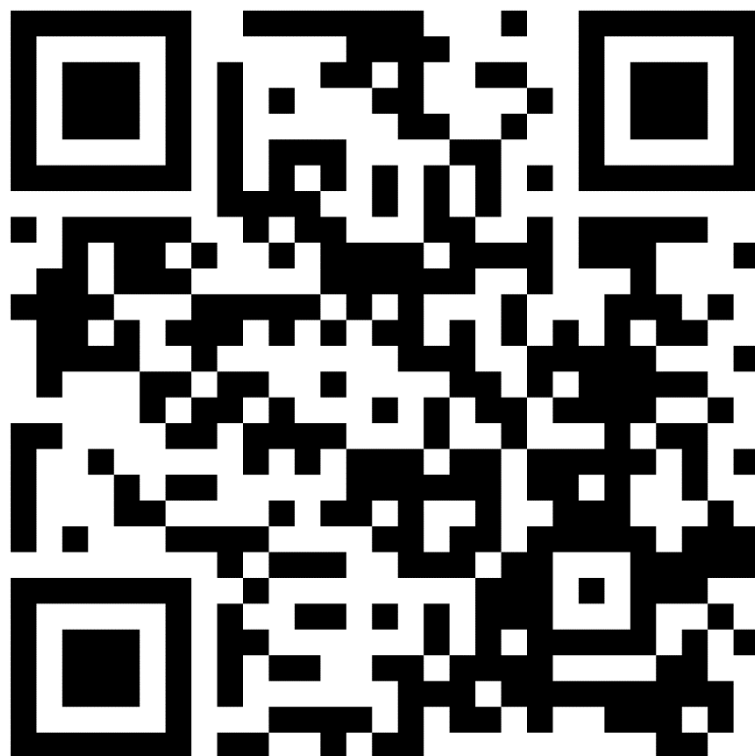
Obrázek č. 17: Čelo protestního pochodu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 18: Spolupráce policejních složek při protestním pochodu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 19: Spolupráce policejních složek při protestním pochodu (vlastní zdroj)

Obrázek č. 20: Pohled na pamětní desku na Národní třídě (vlastní zdroj)

QR KÓD A YOUTUBE ODKAZ – PŮVODNÍ AUDIOVIZUÁLNÍ MATERIÁL

YouTube odkaz:

<https://www.youtube.com/watch?v=qKKp24RozJ8>